

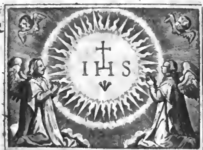
DE PRIMA SCRIBENDI ORIGINE

ET VNIVERSA REI LITERARIÆ ANTIQVITATE,

Ad Reuerendum Patrem
CAROLVM SCRIBANI
SOC. IESV PRÆPOS. PROVINC.
in Prouincia Flandro-Belgica,

Scribebat HERMANNVS HVGO
eiusdem Societatis.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Balthasarem & Ioannem Moretos.
M. DC. XVII.

AD R.P. CAROLVM SCRIBANI Præpoſitum Prouincialem SOCIETATIS IESV *in Prouinciâ Flandro-Belgicâ.*

CVM Antuerpiæ politiores literas docerem, Reuerende Pater, non ſemel cùm exemplis tum verbis me es adhortatus, vti ſedulò me in ea ſtudia abderem, ſimúlque incumberem in ſcriptionem argumenti alicuius, quod poſteritati aliquando commendari mereretur. Ego dicto audiens, circum-

ſpicere cœpi quam ad rem præcipuè me darem, quando tot iam de re ferè qualibet extruſi eſſent libri, ne vel actum agerem, vel minùs etiam agerem quàm eſſet actum. Igitur cùm inter legendum, vti fieri amat, adnotarem frequenter, literarum ſcriptioníſque, veluti per tranſennam, mentionem incidere; meminiſſémque nihil eſſe hucuſque eâ de re accuratè abſolutéque perſcriptum: & verò etiam interiiſſe omnia, quæ plurima de Scriptura ſcripſiſſe Nigidium, ſcripſit Gellius: adieci ſcilicet animum ad hoc vnum, vt rem obſcuram, nec paruam extraherem in lucem. Cœpi primùm magno impetu excutere & veſtigare multa quæ huc facere putabam: ſed quòd

quòd pleraque essent à Scriptori-
bus præterita, à paucis verò etiam
contacta, tantæ mihi vndequaque
obiectæ sunt tenebræ, vt desperarem
me esse exitum aliquem repertururum. Subinde tamen abiectum animum collegi, & Fabij
Cunctatoris patientiâ rem tentandam esse duxi, donec longâ multaque lectione assequerer, quod
breui tempore aut paucorum librorum volutatione videbam perfici non posse. Ergo inter studia aliásque exercitationes ludibundus
veluti conieci in chartas quasdam
fiturarias quidquid de scriptione
ut literis veniret in manus; & en
res excreuit in librum, eo ferè interuallo quo Antuerpię te Rectore
Poësin & Rhetoricã sum professus.

Non nemo fortè existimabit tot bonas horas à me malè esse collocatas in rem tam exilem & Grammaticam: at ego semper existimaui neminem ita esse iudicaturum qui vel paucas libri huius pagellas vel etiam titulum rectè æstimabit. Non enim de literis tantùm scribo (qui fuisset vnius alteriúsve horæ labor) sed de iis omnibus quæ attinent ad totius *Literariæ rei Antiquitatem*; quæ non Grammatica, sed Philologica est tractatio; literæ verò minima sunt huius libri pars: de quibus tamen solis si scripsissem, defenderem me Coruini Messallę exemplo, qui librum totum de literâ S conscripsit; Passeratij, qui opusculum de cognatione literarum; Probi, Ma-

gno-

;nonis, & à Porta, qui libros ma-
;nos de Notis; Trithemij, qui vo-
umen de Polygraphiâ: Nicano-
is, Diomedis, & viri amplissimi
Erycij Puteani, qui libellos de In-
erpunctione; Manutij, aliorum-
que, qui de Orthographiâ. *Neque*
nim, vt Quintilianus ait lib. I. c. VII.
bs[...]nt hæ disciplinæ per illas eunti-
us, sed circa illas hærentibus. Quam-
quam vt à ronchis illis & nasis
omnino tutus sim, in sinum tuum,
Rde Pater, coniicio hunc libellum
neum. Ecquis enim mihi succen-
ere audeat, paucula de Scriptione
me scripta esse ad SCRIBANVM?
Hoc solo nomine vindicatus vi-
eor, etiamsi multis prætereà no-
ninibus hasce meas primitias de-
eo Rae Vae. Consule igitur æqui

 boni,

boni, R^de^ Pater, hoc quantulumcumque affectus & obseruantiæ pignus tuo instinctu cœptum & affectum; diuque Prouinciæ tuæ Flandro-Belgicę, quam gerendam administrandamque accepisti, viue incolumis. ita voueo. Bruxellæ, Kalendis Iunij, M.DC.XVI.

R. V.

Seruus in Christo

Hermannus Hugo.

ERY-

ERYCI PVTEANI
IN
R.P. HERMANNI HVGONIS
doctissimum
DE ORIGINE LITTERARVM
Commentarium
CARMEN.

HVGO, *delicium piæ Camœnæ,*
Nectar deliciumq; LITTERARVM,
Qui fontem, laticemque LITTERARVM
A primo liquidum recludis ævo:
Hoc tu nunc latice, atque fonte, magnum
Priscorum mare colligis Librorum,
Novorum mare colligis Librorum;
Et pulchri pretium obtines laboris,
Laboris pretium perenne nomen:
Fructum nos capimus tui laboris.
Namque scire datur tuo labore,
Quis doctos apices, notasque primus
Signavit, tacitâ loquens liturâ:

Primus quis calamos fidit tenellos,
Et chartæ niveum inquinavit æquor,
Chartæ virgineum inquinavit æquor:
Quis loligine scripsit, & nigella
Sparsit semina, signa LITTERARVM.
Atque scire datur tuo labore,
Quis lignum, lapidesque, quis metalla,
Docto quis graphio lutum exaravit:
Quis ceram docuit loqui subactam
Stili cuspide, spongiamque mellis,
Sed pressam, domitamque, mortuamque,
Inclusam brevis alveo tabellæ,
Verba sugere, mella LITTERARVM,
Verba reddere, mella LITTERARVM.
Demum scire datur tuo labore,
Vt malvæ foliis libri remotis
Inducti, Philyræque, codicesque,
Membranæ tenues, schedæ, papyrus,
Album, fasciculique, paginæque,
Pugillar bipatens, tomi, cylindri,
Et volumina vasta LITTERARVM.

His

His in omnibus, Erudite Scriptor,
Tu Cadmum loqueris, ſed ipſe Cadmus:
Phœnices loqueris, ſed ipſe Phœnix;
Phœnix ipſe, ſed alter ille PHOENIX,
Ales Aſſyrius, ſibi ſuperſtes.
Ac dum ſic loqueris, ſtilumque doctum
Verſas, hoc agis Erudite Scriptor;
Vnus ut videaris Eruditus:
Dum jungis genus omne LITTERARVM,
Vnus ut videare Litteratus.
Crede, crede: erit hic Liber Librorum,
Et lumen dabit hoc tibi Volumen.

DE LITTERARVM NOMINE.

Fecit LITTERVLIS LITVRA *nomen:*
Sed nunc LITTERVLÆ *carent* LITVRA.

In doctissimum DE SCRIPTIONIS LITTERARVMQ. ORIGINE Commentarium R. P. HERMANNI HVGONIS E SOCIETATE IESV

Bernardi Bauhusij eiusdem Societatis

EPIGRAMMA.

PAVCA *Philetæo meditabar scribere metro,*
Versiculis claudis, imparilíq; pede;
Poscebam PHOEBVM *calamos, vnámque Sororum,*
Quæ bifidum culmen, Musicáq; antra colunt.
Poscenti PHOEBVS *calamos, Virgoq; negauit;*
Fregerat ille suos, fregerat illa suos.
Ite mei Vates, dixit Deus, & Dea dixit,
Ite, dabit calamos iam meus HVGO *nouos:*
Ite, nouas meus HVGO *dabit tabulasq; notasq;,*
Ite, dabit ceras iam meus HVGO *nouas:*

Ite

Ite, nouum meus HVGO *dabit graphiúmque*
ſtilúmque,
Ite, & Litterulas iam dabit HVGO *nouas.*
Ille HVGO, *quo Gorgonei de fonte Caballi*
Plusq́; è virgineo flumine nemo bibit:
Ille HVGO, *quo purpurei de vulnere* CHRISTI,
Plus MARIÆ *caſto ex vbere nemo bibit:*
Ille pius, ſimul ille HVGO *doctiſsimus: ille,*
Ars nulla, & nulla eſt cui peregrina ſchola,
Hippocreniſatarum grande decus Muſarum,
Grande decus Sophiæ, grande Oleæq́; decus.
Teſtis adeſt non grãde Liber denſumq́; volumen,
Sed qui vel paruæ eſt ſarcina parua manus:
Et tamen ex illo nemo non doctior ibit,
VARRO *licet redeat, Panthoïdesq́; ſenex.*
Diſcere vt Indoctus queat hinc, dediſcere
Doctus:
Is, malè quæ didicit; hic, malè quæ docuit.

APPRO-

Approbatio Svperiorvm.

Carolvs Scribani Præpositus Prouincialis Societatis Iesv per Flandro-Belgicam: Cùm opus De primâ ſcribendi origine,eiuſque vniuersâ antiquitate, à P. Hermanno Hugone Societatis Iesv ſacerdote conſcriptum, deſignati eiuſdem Societatis Patres legerint, probarintque; poteſtate ab admodum R.P.N. Generali Mvtio Vitellesco ad hoc mihi factâ, vt typis excudatur, permitto: in quorum fidem has litteras manu meâ ſubſcriptas officij mei ſigillo muniui. Antuerpiæ, xxvii. Iulij, m. dc. xvi.

Carolus Scribani.

Approbatio Censoris.

Libri hi de Origine ſcribendi, & totâ Literariæ rei antiquitate, R. P. Hermanni Hugonis è Societate Iesv induſtriâ & accuratâ diſquiſitione compoſiti, digni ſunt, qui in Literatorum omnium manibus verſentur. Datum Antuerpiæ, xxvii. Iulij, Anno m. dc. xvi.

Egbertus Spitholdius Plebanus Antuerpienſis.

PRÆ-

PRÆFATIO AD LECTOREM,

De admirabilitate vtilitateque ſcribendi.

NDOS *quoſdam æuo noſtro vſque adeò demiratos fuiſſe ſcribendi inuentionem, refert ex Scriptoribus rerum Indicarum Lælius noſter Biſciola libro* VI. *Subciſiu. cap.*XII. *vt audito primùm Scripturæ nomine accurrerent ad papyrum loquentem audiendam, vt ipſi arbitrabantur. Adeoq́; narrat Petrus Cieza Tom.*II.*Hiſtor.Peruanæ,c.*XXXIV. *Americæ incolas ab Hiſpanis ſubactos, cùm literarum vſum vidiſſent primùm, putaſſe id eſſe certiſſimum Diuinitatis argumentum, quòd chartis ſcriptis occulta vox ineſſe poſſet. Planè ſicut apud Athenæum lib.* X. *cap.*XVII. *Poëta quidam ſcriptionem ita admirabundus deſcribit, vt Epiſtolam vocet naturâ feminam; Literas illius filias, mutas eas quidem, ſed quæ tamen etiam loquantur abſentibus; & à legente, ſi velit, non audiantur, etiāſi intelligantur. Illud verò longè eſt facetiſſimum, quod narratum ſibi à viro quodam Religioſo, qui anno* M.D.LXXII. *è Bra-*

è Brasilia redierat, scribit noster Ludouicus Richeome in libello quem inscripsit l'Adieu de l'Ame : *Mancipium quoddam Peruanum ab Europæo Nobili, qui in Brasilia tum habitabat, ablegatum est ad familiarem heri sui, Nobilem item Europæum, cum fiscinulâ ficuum & literis. In viâ seruus hic, hero suo scilicet monosyllabus, fructuum nouitate & dulcedine pellectus, bonam eorum partem abligurriuit, literarum suarum securus. Nobilis literis acceptis, hominem verbis accipere; ille admirari, ecquî id sciret, & verò etiam abiurare factum. Nobilis contrà adferre testes literas; alter contrà testari, literas mentiri, & esse intestabiles. Ergo mancipium cum indicibus literis remittitur ad herum suum. Herus dißimulat factum. Paucis post diebus seruum remittit cum ficubus & literis, numero adscripto. Hic ratus sibi abunde cautum ab indicio fore, literas sub saxum abdit in quo sessum ibat: &, Iam litera, inquiebat, etiamsi Argi aut Lyncei sitis, non videbitis delicias meas. Cum hoc dicto exinanit fiscinam, & totum sibi de ficubus instruit epulum, relictis pauculis. Quod supererat, cum literis defert ad Nobilem: ille numerum in literis quidem integrum, at in fiscinâ dimidiatum tantùm reperit. Tum denuò adoriri seruum, manus ambas excutere & marsupium, literarum adferre testimonium de numero ficuum: contrà seruus purgare se, & saccu-*

ſacculorum oſtendere inanias, literarum fidem eleuare, quas certum ſciret, nihil vel per rimas potuiſſe arbitrari, quando eas in ſaxa abdiderat: neq; antè doceri potuit illiteratum mancipium, quid poſſent literæ, quàm ab hero ſuo tergum eius totum conſcriberetur ſtylis vlmeis.

Ridendæ quidem opiniones, at certè tamen non abs re in rudibus illis incultisq; animis excitatæ; quando & Hebræi, ſcriptionis admiratione capti, artem Scriptoriam appellarūt דקדוק Dikduk, *hoc eſt ſubtile inuentum, vt obſeruat Pet. Gregor. lib.* 16. *Artis mirabil. cap.* 11. *& gentes plurimæ aliæ (ratæ non potuiſſe ab homine aliquo tam admirandum artificium excogitari) Deo id aſſignarint. Ita enim Mercurium literarum auctorem apud Aegyptios, facit Plutarchus lib.* IX. *Conuiual. quæſt. Saturnum apud Latinos pro earum inuentore habitum ſcribit D. Cyprianus Martyr Tractatu* IV. *De idolorum vanitate. Parcis id tribuit Hyginus lib. De fab. cap.* CCLXXVII. *Et nos ipſi ſi ſcriptionis admirandam vim æſtimemus, neſcio an quid aliud maiori admiratione dignum facilè in creatis rebus ſimus inuenturi.*

Quid enim magis mirum, quàm tam pauculis literis, quæ omnes omnino ſunt viginti tres, tot tam varia in omnibus linguis nomina conſtare, quæ ſibi ſingula ſunt diſſimillima? Eſſe autem vocabula adhuc ferè infinita, nōdum exco-

gitata vel audita quæ quilibet potest sibi fabricare. Illud autem facit hanc rem ferè incredibilem, nisi oculis ipsis vsurparemus, tot & facta & ficta esse vocabula, tantùm ex consonantibus vocalium interiectu seiunctis; quæ si pronũtiari possent ex solis consonantibus facta, sicut possunt scribi, DEVS *bone! quanta, quàm incredibilis nouorum verborum vis indies conflari posset! Vna hæc res est quam inter naturæ arcana præcipuè demirantur Clauius noster & Richeomus, & olim admiratus est Tullius Tusculanâ* I. *sic exclamans:* Quis sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit?

Iam verò illud etiam quàm mirum, literis visis & lectis nos mentem capere absentium quantocumque temporum & locorum interuallo? Hac namque vnâ in re literæ superant quidquid signorum esse potest aut excogitari. Voces enim quæ mentem alioqui aperiunt maximè, non tamen nisi breuissimo tempore existunt, nec ad absentes longè pertingunt: neque ferè pronuntiari possunt, nisi ab adstante audiantur, quem sæpè nollemus audire. Imagines item, quæ coloribus ferè vitam rerum ipsam nobis ob oculos ponunt, non tamen interiora nobis indicare valent: imò absque literis esset, nec sciremus ferè qui ij essent quos nobis imagines proponunt: vnde & nummorum imagines literis

fuère

fuêre circumſcriptæ; vt eæ nempe poſteritati id ſignificarent, quod imagines proloqui non poſſent. Magna ſanè literarum vis; vt ferè miſeratione digni ſint Cabaliſtæ, qui ob haſce res, vt ſcribit Franciſcus Venetus, maiora etiam myſteria ineſſe literis putarent, dicerentq́ iis contineri XXXII. *ſemitas quibus* DEVS *creauit mundum. quod fabulatur Rabbi Abraham libro Zepher Ietzira, hoc eſt, de Creatione. Numquam tamen condonauerim Marco & Colarbaſo hæreticis, qui teſte Tertulliano lib. De præſcript. docebant non poſſe veniri ad veritatis cognitionem niſi per vim literarum Alphabeti Græci: quòd Chriſtus ipſe vocaſſet ſe* Alpha *&* O mega. *Digna Alphabetariorum ferulis capita! aut literariis nominibus qualià fecit Martialis: Alpha penulatorum & Beta togatorum.*

Sed vt de admirabilitate vtilitatéque ſcriptionis ſemel omnia dicam, non alio vtar argumento quàm teſtimoniis ſapientum.

Ac primùm inter Græcos D. Baſilius ita in illius rei laudes excurrit, Epiſt. LV. *ad Ambroſium:* Magna, *inquit*, ſemper quidem & multa ſunt Domini noſtri dona, *&c.* vnum verò quod inter maxima reputari poteſt, hoc eſt, quòd quàm longiſſimè propter locorum diſtantiam ſeiunctis per literarum alloquium mutuò coaleſcere dedit. Largitus eſt autem

duplicem cognoſcendi modum, vnum per præſentem conuictum & congreſſum, alterum per conſuetudinem literariam.

Theodoretus quoque Cyrenſis Orat. IV. *De Prouidentiâ non abſimiliter eſt locutus:* Cum abſentibus, *inquit*, verſamur, & qui longiſſimè à nobis diſtant: & cùm lingua taceat præcipuum ſermonis inſtrumentum, eius loco inſeruit manus calamo arrepto; quod agendum nobis cum amico, inſcribit chartæ;& ſermonis fit vehiculum non iam lingua, ſed manus.

Diodorus Siculus verò libro XII. *Bibliothecæ ita copiosè diſſerit de laudibus ſcriptionis, agens de legibus Charondæ:* Cui tanta ingenij facultas ſuppetit, vt dignis laudibus literarum diſciplinam inſtitutionemque ſe proſequi poſſe confidat? quibus ſolis vitâ defuncti viuentibus commemorantur: tum quos longiſſima procul terrarum interualla ſeparatos tenent, hi literarum ſeſe mutuis velut internuntiis ſalutant, viſunt, cum abſentibus amicis tamquam præſenti conſuetudine, mutuis colloquiis perfruuntur: tum ad bella, ſiue inter gentes quaſcumque, ſeu inter Reges ſedanda, quid idoneum, quid magis accommodatum literarum munere poſſet excogitari? Fœderibus commendandis, pactis, conuentis, promiſſis, teſtes primi accerſuntur, cete-

ceteraque omnia quibus ſeruandis ſummâ opus eſt fide, ipſis tutò commendantur; illæ commendata quæcumq; excipientes, æternâ integritate & inconcuſſâ fide cuſtodiunt. Poſtremò ſapientiſſimorum virorum ſanctiſſimas ſententias, oracula Deûm, Philoſophorum inuenta, diſciplinarum deniq; omnium pręcepta ac monumenta humanarum diuinarumque rerum, ſolæ literarum ædes repoſta conſeruant, atque à vetuſtatis & temporis voracitate defenſa veluti quadam diuinâ vi tuendo poſteris ex ordine deinceps per ſuccedentia ſæcula demum æternitati commendant.

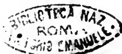
*At inter Latinos Quinctilianus lib.*I.*cap.*VII. *ſub finem:* Hic vſus eſt literarum, *ait*, vt cuſtodiant voces, & velut depoſitum reddant legentibus, itaque id exprimere debent quod dicturi ſumus.

Plinius libro XIII. *cap.* XI. Huius vnius rei vſu ſcimus maximè conſtare humanitatem vitę, memoriam, ac hominum immortalitatem.

Tertullianus lib. De corona militis: Literas neceſſarias confitebor & commercij rebus, & noſtris erga Deum ſtudiis.

Caſsiodorus libro XI. *Variarum*: Scripturâ humanorum actuum ſeruatur fidele teſtimonium.

 Petrus

Petrus Gregorius Tolosan. lib. XVI. *De Repub. cap.* II. Diuinum miraculum certè, vt ex XXIV. notis, & interdum apud aliquas nationes paucioribus, infinita vocabula, mentes diuersæ, contrariæ, actus omnium hominum & ipsæ cogitationes possint efficaciùs & perfectiùs quàm ipsâ picturâ repręsentari: fiuntque scripturæ ad perpetuam rei memoriam; conseruat enim scriptura quæ hominis memoria non potest complecti.

Cœlius Rhodiginus lib. IV. *cap.* III. Quid illa scribendi maiestas, quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil sinit interire; & quod omnia conterit, tempus cogitur nostris manibus succumbere? Quid hoc magnificentius? quid æquè mirandum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem auida rapacitas ius vllum habeat?

Guilielmus Postellus De literis Phœnicum Præfatione ad Carolum Cardinalem Lotharing. Literis tamquam rei immortalitati proximæ hoc debemus, quòd consulere aliis possumus, ceterisque tam prudentiæ quàm sapiētię muneribus vti & posteritati prospicere.

Denique omnium argutissimè ERYCIVS PVTEANVS *(vt ingeniosa semper venustáque est eius omnis oratio) Oratione* XIII. *De Palæstrâ Bonæ mentis, commendat scriptionis por-*

portentum: Sed quos limites solertia humani patitur ingenij? Postquam primum siue naturæ siue industriæ miraculum euiluit, loqui; tentauit quisque etiam sine voce loqui. Linguæ orisque vices ad manum translatæ sunt, & sermonis picturam niueum papyri æquor excepit. Parum erat, indicium animi ministerio formare vocis, nisi & absentes posterique audirent. Prorsus imperfectum linguæ ingenium mortales censuerunt, nisi & calami vsus accederet. Quàm verò id arduum, loqui, etiam cùm non loqueris; imò quàm laboriosum, nisi longâ exercitatione scriptionis ager subactus sit, is iudicet, qui æternitatis agere negotium consueuit. Stilus profectò nisi manum exarantis quotidie lassauerit, tabellamque literarum impleuerit sulcis, enitescere non potest. Scribendum est, vt scribas: & iugi exercitatione opus, vt fructum ingenij colligas. Ab agro nemo exspectat semina, sed exigit: minimum est, quòd seris. Sic arborem plantare, satis non est: rigare debes, putare debes, & pertinaci cultu, quidquid speras, vrgere.

Verißimè omnia, neque quidquam supra iustam laudem.

Vnum tamen alterúmque video mihi contra scripturæ vtilitatem opponi posse. In primis, literarum ferè tot posse mala existere quot lin-

guæ, quam Iacobus appellat vniuersitatem iniquitatis, *cap.* I I I. *eaq́ re Thamum Aegypti Regem noluisse vt Theutus literariam artem inueheret vnà cum Geometriâ, Arithmeticâ & Astrologiâ, quemadmodum refert Cælius libro* X X I I. *cap.* X V. *ex Platone. Imò gentes quasdã, vt narrat Sabellicus Enneadum Tom.*I. *penitus scriptionis vsu abstinuisse. Et literas à Licinio Imperatore vocatas esse* virus, & publicam pestem, *vt de eo prodidit S. Aurelius Victor. Denique videri etiam memoriæ allatum esse ingens desidiæ periculum ansámque otiandi, quando literis chartísque committimus quæ memoriæ eramus mandaturi; vt non iniuriâ admonuerit Plato in Phædro:* Literas debere esse non memoriæ, sed admonitionis medicamina.

Ad hæc omnia ita respondebo, vt priùs de singulis dicam quid sit opinandum. Fateor igitur, posse literarum maxima esse damna & incommoda, si quis iis abutatur; adeoq́ id esse nobis à maioribus argutè indicatum fabellâ illâ Segetis Cadmeæ, è quâ effloruerunt subitò acies duæ gladiis hastisq́ armatæ, quæ mutuis sese vulneribus confecère. Cadmus enim cùm existimatus fuerit literarum inuentor, & sexdecim primùm elementa tradidisse Græcis; hinc iactatus est vulgò seminasse dentes serpentium, qui sexdecim tantùm habent omnino dentes; ex

quibus

quibus natæ tot pugnæ, quot modò ardere non inter doctos, verùm etiam inter Principes videmus frequenter, propter literas aut libellos. Sed quid? eóne dicemus exterminandas esse ex orbe literas tot malorum & pugnarum caussas? Non profectò magis quàm exsecandas hominibus linguas ob maledicentiam. Vites ebrietatem attulêre, non tamen exscindendæ, sed aqua iis propiùs admouenda fuit, inquiebat ille; id quod ego lubens Thamo Regi & Licinio Imperatori Barbaris illis μισογραμμάτοις respondero, in causâ literarum.

Lasciuum aliquod scriptum est? agatur Lacedæmonum lege, qui Archilochi libros propter obscœnitatem condemnarunt. Hæreticum scriptum est? agatur legibus Valentiniani & Valentis de comburendis libris hæreticorum: agatur legibus Pontificum & Conciliorum, quibus vetitum est sine Censurâ libros excudere; & malo facilis medicina, neque ampliùs erunt literæ virus aut publica pestis. Atque ita literarum patrocinium egregiè suscepit Bibliander lib. De ratione communi ling. cap. De stylo & pennâ: An non stylus acuminatus, *inquit*, pugionis more menti suggerit, prouidendum esse ne quis innocens appetatur stylo, ne stringatur neu infigatur bonis ciuibus, sed adhibeatur vt gladius auctoritati militis, qui ex imperio Ducis in hostes stringitur ad tuendam Rem-

publicam? Proferatur igitur ſtylus, ſtringatur in perditos homines, & ad defenſionem bonorum, *&c. Neque verò Plato (qui, vti & Pythagoras & Cicero, literarum originem ad cæleſtem naturam retulit) ſcriptionis vſum contempſit, poſtquam tam præclaros poſteritati ſcriptos libros reliquit: illud tantùm voluit, ne memoriam facilè ſegneſcere ſineremus, præſidio otioſarum chartarum; ne doctiores nos eſſe cenſeremus à maiori librorum copiâ, quàm librorum rerúmque in iis ſcriptarum ſcientiâ & memoriâ.*

Certum enim eſt, nullius omnino tantam eſſe memoriæ amplitudinem, qui omnia ita poßit tenere vt ſcripto complecti. Et vt tantam quis facultatem haberet, aliis tamen iiſq; quamplurimis vtilitatibus hominum inſeruit ſcriptura, quibus facilè tantillum labefactandæ memoriæ diſcrimen poßit compenſari. Quænam enim ſine literis eſſent ſignificandorum ſecretorum præſidia ſeu bello ſeu pace? Quæ commercia exterorum, aut amicorum abſentium conſuetudo? Quænam eſſent mercimoniorum commeationes? quæ vrbium, prouinciarum, regnorum ſocietates? Quæ denique præteritorum temporum certa memoria? quæ ſpes nominis ad poſteros propagandi per impreſſa veſtigia virtutis?

Vixêre fortes ante Agamemnona

Multi.

Multi. sed omnes illacrymabiles
Vrgentur, ignotique longâ
Nocte, carent quia Vate sacro.
Paulùm sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. ——

Illud, illud, vnius scriptionis beneficio polliceri potuit Flaccus: — non ego te meis
Chartis inornatum sileri,
Tótve tuos patiar labores
Impunè, Lolli, carpere liuidas
Obliuiones.

Scriptioni ergo illud debemus (quo vno Deum proximè imitamur) immortalitatem.

Sed dicet aliquis; hoc tamen esse insigne scriptionis vitium, quòd, quæ semel scripseris, si pœniteat, ea abs te scripta esse negare non potes, & eam ob rem M. Antonium Oratorem nullam vmquam orationem suam literis commendasse, vt si quid pœnitendum dixisset, id dixisse se posset facilè inficiari. At ego contrà dico illud vnum maximum esse scriptionis ornamentum ac bonum, quòd si quæ dicere vis, scribas, non facilè ea dicturus es quorum pœniteat; eaq; gratiâ Augustum Cæsarem, vt de eo scribit Suetonius cap. LXXXIV. neque in Senatu, neque apud populum, neque apud milites locutum esse vmquam, nisi meditatâ & compositâ oratione: sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Liuiâ suâ grauiores non nisi

in

in ſcriptis & è libello habuiſſe. *Quo more legatos ferè ac iudices loqui ſolitos, ne exerrarent, ſcribunt Liuius, Tertullianus, & Cicero.*

Liuius lib. III. *Decad.* III. *de Fabio Pictore. Tertullianus Apologet. c.* II. *Cicero Philipp.* X. *aliíque complures, quos laudat Ianus Gruterus in Notis ad Apocolocynth. Senecæ. Oſtendunt igitur hæc omnia, nihil eſſe de ſummâ ſcribendi vtilitate admirabilitatéque ambigendum.*

DE

DE PRIMA SCRIBENDI ORIGINE ET VNIVERSA REI LITERARIÆ ANTIQVITATE.

CAPVT I.

Quid scribere? vnde dictum? variæ item eiusdem vocabuli significationes; & voces nonnullæ contrarium significantes.

SCRIBERE, *est vocem aut vocis partes ob oculos ponere per literas.* ita ferè Goropius Becanus libro 3. Hieroglyphicôn. Etymologia vocis SCRIBO vnde fluxerit, incertum. Aut nomen est primigenium (vt sunt in quaque linguâ plurima) aut fortè à Græcorum γράφω ducit familiam; non enim abhorret omnino affinitas literarum, vt de γράφω fiat Scribo. Certè neque mirum esset, neque etiam inusitatum, mutari γ in sc, α in i, φ in b; quo facto fecisti de γράφω Scribo. Ita enim potestate conueniunt hæ literæ vt facillimus sit earum traiectus: nam Latini olim

olim non habuerunt G, vſq; ad Carbilij tempora, auctore Plutarcho; eius verò loco vtebātur C, vnde dicebāt Secobrica, Cneius & Caius, pro Segobriga, Gneius & Gaius. Ab A item in I, frequentiſſimus tranſitus: vt patet in omnibus compoſitis verborum Taceo & Iacio. Similiter Φ Græcum, in B, mutant ſemper Macedones, vt ſcribit in Lexico ſuo Græco Arias Montanus: & Grȩcum ἄμφω, Latini ſcribunt Ambo. His ita tranſumptis literis, de χάφω habebis cribo; ſi S adieceris ad vehementiam, Scribo. Iam verò Græcorum γράφω, Ioannes Auenarius Germanus in Lexico ſuo Hebræo Wittembergæ edito deriuat ab Hebræo כָּתַב chataf, mutato ת in ר vt ſit כָּרַב charaf, vnde nullo negotio confeceris χάρω. Igitur ſic originem ſuam Scribo ducet à χάρω; & rurſum χάρω à כָּרַב charaf. denique כָּרַב à כָּתַב chataf, quod ſignificat Hebraicè ſcribo. quem Auenarij locum indicari mihi curauit R. Pater Cornelius à Lapide, meus nuper in ſacræ Scripturæ prælectionibus Louanij Magiſter, vir Hebræarum rerum admodum peritus, & totius Scripturæ prodituris breuî Commentariis futurus immortalis. Non affirmo tamen hanc originem; ſed pronuntio, Non liquere: magis verò adducor vt credam, quàm cum Goropio faciam, qui nimis argutè eius vocis natales arceſſit à Cymbris.

Γράφω Græcorum, Scribo Latinorum, imò & כָּתַב *Hebræorum;* inquit lib. 11. Hieroglyph. ſub finem, *natales ſuos Cymbrico noſtro ſermoni acceptos ferre debent.* Grab *enim Cymbris omnem foſſam ſignificat. Voci* Grab *ordine literarum & ſignificatione contrarium eſt* Barg, *quod montem notat. Nos iam* Graf *pro* Grab *dici-*

mus,

mus, mutato B in F. Ab hoc posteriore Graf, *quod significat fodio, Græci retinuerunt* γράφω, *mutato* F *in* Φ, *vt vis literæ postulabat, vnde grammata pro literis*, &c. *Iam Latinorum Scribo manauit à Germanorum* Scrib, *quod Belgæ dicunt* Scrif; *cuius verbi ratio petenda est à* Scrab, *& huius rursus à* Crab, *quod idem est ac frico, &c. Qui verò tantâ vi fricat, vt ductus sui signũ impressum relinquat, is* Scrabben *dicitur, sibilo vehementiam addente. Hinc denique venit* Scrib *Germanicum, &* Scref *Belgicum vocali longâ quod lineam designat. Hebræorum autem* כָּתַב chataf *quo scribere designant, longiùs ab origine recessit*, &c. כָּתַב *enim à* Boeck-teken *(quod est librum signare seu scribere) deriuari non dubito, solo* N *reiecto, & verbo præposterè pronuntiato.*

Ingeniosa quidem Goropij diuinatio, sed quam plures, scio, ridebunt quàm veram esse credent. Nos potiùs existimemus vocem esse de Aboriginum genere, quando apud nullam gentem certa exstant eius familiæ vestigia; vel certè, quod vero videtur esse proximum, à γράφω & כָּתַב chataf deducamus. Sed hoc iam agamus, quibus prætereà rebus significandis sit imposita vox Scribo: ne qui fortè sæpè aliàs legerint, multa solita esse scribi, sed non tamen literis scribi, existiment declinatione laboris aut obscuritatis, præcipua quæque scriptionis mysteria à me esse prætermissa, qui persequi omnia pro libri huius instituto debebam.

Igitur, *fata scribere* & *fata scribunda aduocare*, est de recèns nati infantis felicitate benè ominari; id quod fiebat die Lustrico seu Nominalium, vt Tertullianus loquitur. vide Scalig. ad illa Ausonij verba: *Dictasti fatis verba notanda meis.* lib. II. Obseruat. cap. XXII.

Dicam scribere, est nomen alicuius pro instituendâ accusatione ad Iudicem deferre. Cic. Verr. IV.

Seruo libertatem scribere, est dare. Quintil. declamat. 380. & alibi Vlpianus

Tutorem scribere, est constituere. Cic. pro Cluent.

Scribere pro pingere apud Plin. lib. XXXV. cap. X. *Scripsit Apollinem*, &c.

Scribere digitis, est nutibus loqui. Ouidius:

——— *in digitis litera nulla fuit.*

Ennius de quadam impudicâ: *Aliis dat digito literas* quod Salomon dixit Prouerb. VI. *Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.*

Scribere pro arare apud Ennodium in Paneg.

Cùm benè molitos incurui dente ligonis
Scribit agros. ———

Alibi: *Nisi edomitam terram ter quaterq; agricolæ ligonibus scripserint.* Item Sidonius Apollin. carm. XI. ver. 412. ——— *in descriptosq; per agros*
Fragrat odor. ———

Scripturarius ager, pro quo depascendo, *Scriptura*, hoc est, certum vectigal soluitur publicano.

Conscribere est colligere seu adlegere; hinc *Patres conscripti.* est & vibicibus verberum notare: Plautus Pseudolo: *Stylis me totum vsque vlmeis conscribito.*

Subscribere est post accusatorem secundo aut tertio loco dicere contra reum: vnde *subscriptores.* vide Budæum Annot poster. in Pandectas, & Sigon. de Iudic. lib. II. cap. X.

Præscribere, longâ annorum consuetudine ius acquirere; apud Iureconsultos.

Hæc pauca, sed ferè præcipua scribendi vocabula suffecerit explicasse; quæ alienæ significatio-

nis

nis quadam veluti præſcriptione irrepſerant in ius aliorum verborum: ſed & ab aliis vocabulis verbum ipſum Scribo, veluti talionis lege inuicem fundo ſuo ſubinde depulſum eſt non inſcitâ Metaphoræ tralatione. Ita *Pingere* pro *Scribere* poſuit Martial. lib. IX. Epig. XIV.

Nomen Acidaliâ meruit quod arundine pingi.

Arare & *exarare*. Iſid. ex Atta Satyr.

Mucronéque aremus oſſeo.

in ceratâ nempe tabellâ. Ouid. III. de Ponto:

Ad fratrem ſcriptas exarat illa notas.

Effodere. Petron. Satyr. *Verba atroci ſtylo effoderent.*

Sulcare. Ennod.

Otia Niliacis non paſſus carmina biblis
Sulcaui.

Illudere. Horatius lib. I. Sat. IV.

——— *Si quid datur otI*
Illudo chartis.

Illinere. Idem ibidem:

Et quodcumque ſemel chartis illeuerit. ———

Ducere. Ouid. I. Triſt. Eleg. X.

——— *tamen ipſe trementi*
Carmina ducebam qualiacumque manu.

Lineare. Marcianus Capella lib. III. *Literarum formas lineare.*

Iam contrariũ quæ voces ſignificauerint, videndũ eſt; nã & eæ ad ſcribendi argumentũ pertinent.

Liturare apud Sidonium eſt epiſt. IX. lib. VIII.

Liturâ coërcere apud Flaccum epiſt. ad Piſones:

——— *Carmen reprehendite, quod non*
Multa dies & multa litura coërcuit.

Vnde vrbaniſſimus ille iocus de liturâ in Verrem Actione II. *Videtis extremam partem nominis; cau-*

dam illam Verris, tamquã in luto demersam esse in liturâ?

In spongiam incumbere. De suâ Aiace, deletâ scilicet, dixit Augustus Cæsar apud Suetonium capite LXXXV. Scribentibus enim, ad castiganda scripta, semper spongia erat ad manum; quam totam atramento imbuebant, vt ita literas liturâ nigrâ inducerent: quod Ausonius expressit carmine ad Theonem: *Aut cunctis pariter versibus oblinat*

Fuluam lacticolor spongia sepiam.

Vnde est illud Martialis Epigr. x. lib. IV.

——— *instructum comitetur pumice librum*
Spongia; muneribus conuenit illa meis.
Non possunt multæ nostros, Faustine, lituræ
Emendare iocos; vna litura potest.

E quibus locis apparet, talem fuisse spongię vsum, non ita multis obseruatum. Alioqui spongiâ solâ sine atramento deleri poterant literæ è pugillaribus & gypso, vt hodieque facimus adspersâ saliuâ; de quo ita Varro:

Sin displicebit tam tibi latum mare,
Tantum parato spongiam deletilem.

Adnotauit autem Cuiacius, ab optimis quibusque scriptoribus pro *delere* dictum esse *spongiâ effingere.* ita Cicero pro Sestio: *Spongiâ sanguinem effingi.* Cato: *Fiscinas spongiâ effingat.* Apuleius I. *Vulnus spongiâ effingens.* Liuius lib. XXXIX. *In domo spongiis effingi solent.* Hæc ille lib. XIII. Obseru. cap. XIII.

Delere. Cicero pro Cluent. *Digito legata deleuit.* è cerâ vel è chartâ, opinor, deletitiâ, qualis est flaua illa nostrorum pugillarium; nam digito alioqui deleri nequissent. Spongiâ enim deletili (vt Varro eam vocat) sulci cerei obduci non possunt; sed tantùm literæ vel cretâ, vel atramento, vel carbone,

ne, vel rubricâ, aut etiam ſtylo in chartâ deletitiâ ductæ; vt patet ex illo Auguſti reſponſo, dicentis, ſuam Aiacem incubuiſſe in ſpongiam, hoc eſt deletili ſpongiâ deletam.

Stylum vertere. Horat. Sat. x. lib. I.

Sæpè ſtylum vertas, iterùm quæ digna legi ſint
Scripturus. ———

Cicero II. Verrinâ: *Vertit ſtylum in tabulis ſuis.* Diuus Hieroymus epiſt. ad Domnionem: *Stultus ego qui meliorem ſtyli partem eam legerim quæ deleret, quàm quæ ſcriberet.*

Abolere peremptoriis rubricis. Sidonius Apollinaris libro VIII.

Cancellare. Tranſuerſariis lineis ſicut cancellis inducere, inquit Nebriſſenſis. Vnde fortè Cancellarius dictus, quòd reſponſa & reſcripta Principum malè ſcripta cancellet.

Inducere. Cicero lib. I. ad Att. epiſt. xv. lib. XII. epiſt. XII. lib. XIII. epiſt. CCLXXII. vide Forenſia Budæi.

Expungere. Plautus Ciſtellar.

— vt expungatur nomen ne quid debeam.

Ita, *milites expuncti*; &, *ſtipendiis militem expungere*, apud Paul. lib. penult. De re militari, eſt militem ære diruere.

Diſpungere. Seneca lib. IV. Benef. cap. XXXI. *Apud me iſta expenſorum acceptorúmque rationes diſpungentur.* Hîc finem facio; & copiam diſpungendi, ſi fui longior.

CAPVT II.

Quid Literæ, & unde dictæ?

QVONIAM suprà diximus scriptionem omnem fieri per literas, hìc fuit ante alia de iis agendum. Igitur literas definit Isidorus libro I. cap. III. *Indices rerum, signa verborum.* Gregorius Tolosas lib. XVI. Syntax. cap. III. *signa pronuntiationis.* meliùs sanè quàm Scaliger lib. I. De causs. ling. Lat. cap. V. qui eas vocat *minimam partem dictionis.* meliùs quàm Goropius lib. III. Hermath. qui cum veteribus quibusdam contra Scaligerum, appellat eas *minimam partem vocis.* Neque enim literæ seu scriptæ seu non scriptæ, possunt partes esse vocis aut dictionis quà vox aut dictio est, nisi quà scripta vox aut dictio est; quando omnis vox aut dictio, quà tales sunt, soni sunt: litera autem quà litera est, obiectum visus est (neque enim litera auditur, sed sonus literæ pronuntiatæ; neque quamdiu scripta nõ est, litera est:) ecquî igitur res visibilis pars erit soni? Rectè ergo literæ signa pronuntiationis: etiamsi enim pronuntiatio in sono consistat, potest tamen eius signum aliquod sub visum cadere. Sic Hebræi literas אותיות Othioth, id est, signa, vocant, inquit Greg. Tolosas lib. XVI. c. III. De arte mirab. Sed propriè ea vox significat signa signorum; id quod clariùs literarum indicat naturam: sunt enim literę signa vocum, voces autem signa rerum; sunt ergo literę, signa signorum. Atque hinc confirmatur Isidori sententia definientis literas esse *indices rerum, signa verborum.* primò enim literæ signa sunt vocum, deinde

deinde ſigna rerum per voces. Loquor de literis non hieroglyphicis: quarum nonnullę ſigna ſunt vocum ſimul & rerum; plurimę autem ſigna tantùm ipſarum rerum, vt apparet in Notis hieroglyphicis Aſtronomorum & Arithmeticorum. Certè non poſſunt mihi probari quorumdam veterum Grammaticorum, vt Priſciani, Diomedis & Marij Victorini opiniones, qui literam definiunt vocem aut minimam partem vocis. Illud autem miror præcipuè, neque illos ipſos ſibi ſatis conſtitiſſe in literâ definiendâ; nam Diomedes libro II. & Priſcianus lib. I. dicunt *vim ipſam ſeu poteſtatem vocari elementum; literam autem eſſe figuram tantùm illius poteſtatis*; ex Scauro, qui literam appellat *vocis quæ ſcribi poteſt figuram.* quomodo igitur litera erit vox, aut vocis pars, ſi eſt *ipſius elementi nota quædam & imago*, vt loquitur Priſcianus. Sic Græci σημεῖα, σήματα, id eſt ſigna, teſte Herodoto: item τύπους, id eſt formas: χαρακτῆρες, χαράγματα, id eſt, ſculpturas: propriiſſimè verò γράμματα vocant, id eſt lineaturas, quia γραμμαῖς, hoc eſt, lineis conſtãt. Sic denique *Latini*, inquit Scaliger loco citato, *quia literæ omnes lineis conſtant, à lineando, eas primùm dixêre lineaturas, deinde literas.* In quam ſententiam pridem etiam ſcripſit Bibliander in Commentar. literarum: *Denominantur literæ*, inquit, *à lino, vnde linea & lineamentum etiam dicitur.* Vera, niſi fallor, Bibliandri & Scaligeri ſententia; nam & Marcianus confirmat libro III. vbi ſic loqui facit Grammaticam: *Mihi attributum literarum formas lineare.* Oculi ergo obiectum ſunt literæ, ſicut & omnes lineæ, non aurium; quare pars vocis aut dictionis, hoc eſt ſoni, quî erunt? Hinc apparet etiam Priſciani error,

ror, qui *literas à lituris, quòd delerentur*, deriuat: *priùs enim facta quàm deleta*, inquit Scaliger. sed occupat his verbis Scaligerum Goropius: *Benè fortaßis, nisi mortales quoque homines vocarentur.* At meo quidem iudicio frustrà est illa Goropij similitudo, neque Scaligeri ratiocinationem infringit: non enim rectè homines vocarentur mortui, vt mortales vocantur. Sic literę sanè, non rectè lituræ, etsi fortè possent liturabiles dici. Insurgit denuò Goropius: *Litura non solùm deletionem, sed etiam tectorium seu incrustationem significat apud Columellam; ab hac liturâ, litera dici videtur; cùm nempe tabulis primùm cerâ illinebatur ad scribendum; quæ cera instar crustæ alicuius seu lituræ erat, quando tabulis erat allita.* Abit in hanc sententiam cum Goropio Neapolitanus A porta lib. De not. furt. cap. XII. Ego tamen abeo in alia omnia: nam quia si à liturâ tali litera dicta est, quomodo igitur literam primâ syllabâ omnes Poëtæ producunt, lituram primâ syllabâ corripiunt? *Bella res*, inquit Goropius, *quasi non omnes veteres duplici tt litteram scriberent, non autem literam, vt in Orthographiâ suâ adnotauit Manutius.* Tamen Goropi, plurima veterum exempla faciunt, vt Manutio vix credam; & certè ratio facit; quia non scribitur *littura*, vnde tamen vis ita scribi *litteram*. Denique cur non credam, literas apud Latinos dictas esse à lineâ; quando Græci à γραμμὴ, id est linea, eas appellant γράμματα? quando tu ipse Goropi, lib. secundo Hieroglyphicôn sub finem; verbum Scribo deriuas à Cymbricâ voce *Screff*; quæ lineam notat, vt ipse interpretaris? Fateor tamen, ingeniosum est tuum de literæ etymologiâ commentum; adeoque dignum visum quod huic loco

loco intexerem, ne quid de literæ etymo desiderari posset: Let *membrum significat: quæ vox à delicatioribus* Lit *effertur. apud Cymmerios*, Em, *vocem notat. vnde* Aesem, *halitus, qui est esca vocis*, Aes-em. Ter, *vel* Der, *articulus est. quamobrem* Let-ter-em *notabit, membrum ipsius vocis. Sed quia* Let *dicimus &* Lit; *ex litterem, Latinus fecit litteram; quæ nobis iam breuitatis caussâ, in singulari est* letter, *in plurali* letteren. Non abnuo, vt alius quis Goropio hoc credat; sed vereor id esse vnum de paradoxis illis de quibus ipsemet Goropius dicit initio libri III. Hieroglyphicôn, *Audiuisse se frequenter à viris Latinæ, Græcæ, Hebraicæ linguæ peritissimis, dogmata sua plurima rationibus niti admodum firmis, & talibus vt eas vel reiicere vel frangere nequeant; sed tamen adduci non posse vt ea probent aut vera esse fateantur.*

Iam verò nec probare possum Isidori & Seruij opinionem, qui *literam* quasi *legiteram* appellant, quòd legentibus prębeat iter, aut legendo iteretur. Multo verò minùs stomacho meo facit frigidũ illud Marij Victorini figmentũ: *Quidam dixerunt leuiterã, quia leuat vt iteretur, id est, delectat iterũ vt scribatur.* Illud autem omnino certum habeo, literas esse *elementa* dictas, vt Iul. Scaliger & Tolosas docent, quòd ex illis componantur dictiones, sicut ex his corpora mista: quod affirmant item Priscianus & Tertullianus lib. V. contra Marcionem. clarissimè autem his versibus Lucretius docuit, libro II. De rebus naturalibus:

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides, multis communia verbis,
Cùm tamen inter se versus & verba, necesse est
Confiteare alia ex aliis constare elementis.

Vnde admiror Diomedem Grammaticum, qui ita literam diuidit ab elemento, vt litera sit id quod scribitur, elementum autem vis ipsa & potestas literæ.

CAPVT III.

Quæ literæ, à quibus, & quando scriptio inuenta.

NON alia res est, in quâ plures magisque pugnantes sententiæ reperiantur, atque hæc tractatio de primâ literarum & scriptionis origine. videas dissipatũ Penthei corpus. Quod verò huic disputationi tenebras densissimas adfert, est ipsa scriptorum nimia multitudo. Vnde profectum, vt neoterici maximè in tam diuersas sententias discesserint, non animaduertentes scilicet Gentium totarum & Regionum nomina fuisse interuallis temporum mutata, in quibus repertæ & excogitatæ primùm literæ; & easdem Regiones ac Gentes diuersis nominibus apud veteres appellatas subinde fuisse; imò & literas mutatas à quibusdam, seruatam tamen sartam tectam linguam; vt de Hebræis nemo ambiguum habere potest. Et verò ab aliis retentas literas, mutatum loquendi genus; vt certum est de Italis & Hispanis, de Gallis, Belgis, Germanis, & Anglis. Hinc enim vsu venit, vt qui nescierunt, Hebræos exempli gratiâ ante tempora Noë vsque ad Adamum fuisse gentem sine nomine Hebræorum; pòst verò eamdem vel ab Heber filio Sale, vel ab habitatione trans, seu עֵבֶר *heber*, flumen, Hebræam esse dictam: deinde à temporibus Iacob eamdem appellatam esse Israëliticam; deni-

denique vocatam Iudaicam: ſubinde verò ab Aſſyriâ in quâ habitauit, Aſſyrios; à Phœniciâ, quam coluerũt, Phœnices; ſicut Chananæos, Aramæos & Syros: hinc inquam factum vt inter ſe adeò digladiati ſint, non obſeruantes tamen ſe rixari de nomine, conuenire de loco & gente.

Vult enim Philo literas ab Abrahamo primùm inuentas: Ioſephus Iudæus, & ex eo Polydor. Virgilius, Opmerius, Gregor. Toloſas, Ludouicus Viues, Ioannes Annius Beroſi interpres, excogitatas eas eſſe ab Enoch filio Seth, diu ante tempora Abrahami; Bibliander, ab Adamo; Eupolemus, Euſebius, Clemens Rom. Cornelius Agrippa, Crinitus, Textor, Giraldus, à Moyſe; Clemens & Cyrillus Alexandrini, Herodotus, Pompon. Mela, Herodianus, Rufus, Feſtus, Zopyrion, Phornutus, Plinius, Lucanus, Ioſephus Scaliger, à Phœnicibus; D. Cyprianus, à Saturno; Tacitus, ab Ægyptiis; nonnulli in Bibliothecâ Diodori, ab Æthiopibus: alij ab aliis, vſque ad nauſeam. Igitur ne deinceps in hiſce Cymmeriis tenebris errabundi vagemur, hoc primùm ſtatuendum eſt; Primam gentem illam quæ ab Adamo per filium eius Seth, per Noë, per Heber, per Abraham deinde deſcendit ad Iſraëlitas, ſeu poſteros Iacob, primâ ætate, quæ fuit inter Adamum & Noë, nullum certum habuiſſe gentis nomen, ſed toto orbe fuiſſe diſperſam aliiſque permiſtam, vnóque cum Caini poſteris idiomate vſam: *Erat terra labij vnius & ſermonum eorumdem*, inquit Scriptura Gen. XI. capite. Poſt Noë item vſque ad Heber LXVII. annis à diluuio; vel tantùm vſque ad habitationem Arphaxat vltra flumen, eadem gens adhuc anonyma

 fuit.

fuit. ſed poſteà, vel ab עָבַר *heber*, quod trans ſignificat; vel ab Heber filio Sale, vocata eſt Hebræa: quod vnum nomen retinuit, donec Iacob vocatus eſt Iſraël; ac tum cœpit præterea vocari Iſraëliticus populus. Eadem autem gens à poſteris Scriptoribus vocata eſt Aſſyrij, Syri, Phœnices, Aramæi & Iudæi, ob loca quæ inhabitauit, vt ſcribunt Guilielmus Poſtellus ad Cardinalem Carolum, Ioan. Annius in Not. Beroſi, Sigon. de Repub. Hebr. lib. I. cap. I. Polydorus Virgil. libro I. cap. VI. Bibliander De ratione linguarum, Ioſephus Scalig. in Notat. Euſebij, in poſthumâ item epiſtolâ quadam ad Chriſtoph. Puteanum, & in Explicat. nummi cuiuſdam Conſtantini, vbi ſic ait: *Chananæis, id eſt, Phœnicibus, tempore Abrahami lingua Hebraica fuit in vſu.*

Hæc porrò gens Hebræa ſola retinuit proprium idioma (quo anteà omnes omnino homines fuerant locuti, Adam, Sem, Noë, eorumque poſteri) poſt Babylonicam confuſionem, inquit Sigonius loco citato, Opmerius, Viues, & complures alij, de quibus pòſt. Mutauit autem literas, auctore Hieronymo, cum iis quas hodie ab Eſdrâ habemus, vt ſcribunt præterea plurimi. Eæ enim fuère veteres, quas poſteà adferam Adamo adſignatas in Bibliothecâ Vaticanâ, immò iis fortè priores ſunt illæ decem quas Irenæus vocat Sacerdotales.

His conſtitutis, arbitror omnino certum eſſe, primas literas fuiſſe Hebraicas: nam prima lingua fuit Hebraica, vt conſtat ex nominibus primis *Adam* & *Eua*. *Omnes autem ferè gentes*, ait Ammonius Philoſophus à Giraldo laudatus, *quemadmodum propriâ ſibi voce, ita ſingularibus ac propriis quoque vſæ*

vsæ literis; neque literarum figuræ antè cœperunt esse diuersæ, quàm diuersitas idiomatum nata est in confusione Babel. Numquam enim vnius alicuius linguæ aut gentis literas legimus fuisse diuersas; nisi fortè capitales seu initiales, medias & finales, vt apud Arabes; vel solas initiales & finales, vt apud Hebræos; vel solas capitales, vt apud Latinos: aut certè quando gens aliqua in alterius venit potestatem; à quâ cum legibus etiam literas acciperet.

Atque vt auctoritatibus Scriptorum eam opinionem confirmem: est in primis Plinij hæc sententia lib. VII. cap. LVI. ita loquentis: *Literas arbitror semper fuisse Assyrias*; id est Hebræas, vt ego interpretor, quia Assyria ab Hebræis primùm habitata fuit, vt nemo ignorat, etiam secundâ ætate, à Noë vsque ad Abrahamum; & antè item quàm ipsi Hebræi vocabantur, à primis hominibus primâ ætate, qui omnes Hebraicè loquebantur.

Deindè est eorum omnium sententia, qui, vt idem Plinius scribit: *Literas apud Syros repertas volunt, & apud Phœnices.* Syria enim, vt ex Plinio notauit Polydorus lib. I. cap. VI. dicta fuit & Assyria, & Phœnicia, & Palæstina, & Iudæa, & Babylonia. Verba Plinij lib. V. cap. XII. sunt huiusmodi: *Syria quondam terrarum maxima & plurimis distincta nominibus: namque Palæstina vocabatur, quà contingit Arabes, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice, &c. ac magis etiam meridiana, Babylonia; & vltra Armeniam, Adiabene, Assyria antè dicta.* Cum Plinio stat Xenophon libello de Æquiuocis; capite de Æquiuoco Proteos; his verbis: *Tota regio quæ est à Sydone ad Iamineum portum cùm antè Assyria diceretur, è Phœnice*

nomen

nomen accepit, &c. In quæ verba ita commentatur Ioan. Annius: *Nini proprium nomen Aſſyrius; is ſubegit Aſiam totam & Africam vſque ad Libyæ terminos; hinc omnes illæ regiones à victore dictæ Aſſyria; ſicut poſtmodum inferior hæc regio, à Syro victore, dicta Syria.* Euſebius autem & in Notis ſuis Scaliger dicũt Syros degeneraſſe ex Chananæis ſeu Phœnicibus, qui omnes loquebantur Hebraicè. Idem obſeruat Poſtellus ad Carolum Cardinalem, Phœnices eoſdem eſſe qui dicebantur Hebræi, eſſeque eaſdem Phœnicum & Hebræorum literas.

Eſt item eorum (qui plurimi ſunt) ſententia; qui nempe literas primas faciunt eſſe Phœnicias, hoc eſt Hebraicas, ſeu Chananęas, vt deinceps interpretabimur cum Theod. Bibliandro De origine literarum, & cum Ioan. Annio interprete Beroſi, qui in Beroſi Præfatione eaſdem facit literas Chaldæas, Phœnicias, & Aſſyrias. ij autem ferè ſunt: Timo Syllographus apud Sextum Pyrrhonium: Φοινικὰ σήματα Κάδμου.

Lucanus:

Phœnices primi (famæ ſi credimus) auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

Plinius lib. v. cap. XII. *Ipſa gens Phœnicum in gloriâ magnâ eſt literarum inuentionis.* Clemens Alexandrinus lib. I. Stromat. *Cadmus erat Phœnix qui fuit Græcis literarum inuentor, vt ait Euphorus: alij autem dicunt Phœnices & Syros primos excogitaſſe literas.* Nec abſimiliter ſentit Cyrillus Alexandrinus lib. VII. contra Iulianum Apoſtatam. Laurentius Valla ad lib. Tuſc. Ciceronis, laudat eius ſententiæ teſtes, Herodotum, Herodianum, Tacitum, Rufum, Feſtum. Gyraldus Dialog. I. De Poët. adfert præterea

tereà Pompon. Melam, Zopyrionem, Phornutum, Suidam; ipſeque mox addit: *Sunt inter Auctores qui Phœnicias & Hebræas eaſdem penè fuiſſe literas tradunt, atque ab Hebræis Phœnicas accepiſſe; non ab Aegyptiis, vt Tacitus crediciſſe videtur; quæ vera eſt opinio.* Theodorus Bibliander lib. De rat. ling. cap. De orig. literarum: *Plutarchus Phœnicibus, vt plerique alij, adſcribit hoc inuentum. Phœnices autem Hebræos intelligere videtur. Cùm enim quæſtio mota eſſet cur Alpha primum locum obtineret inter literas; reſpondet, Quia Alpha bouem ſignificat Phœnicibus, quem ipſi primum æſtimant inter res neceſſarias: Aluph autem bouem ſignificat apud Hebræos.* ergo iidem ſunt Phœnices & Hebræi. Guilielmus Poſtellus de Phœnicum literis Præfat. ad Carolum Cardinalem Lotharingiæ; & cap. De priſco Phœnicum charactere: *Græcos habuiſſe vſum literarũ ab Hebræis, qui iidem ſunt Phœnices, Euſebius ex nominum ratione teſtatur. Sed more Chaldaico, addito ferè vbiuis ad vocabuli finem elemento A, vocabula protulerunt; verbi gratiâ, Alfa pro Alef, Beta pro Beth, Gamma pro Gamel ſeu Gimel, Delta pro Dalet.* Deniq; Ioſephus Scaliger epiſtolâ poſtumâ ad Chriſtophorum Puteanum, & in Explic. nũmi Conſtant. *Ex numiſmatis* inquit, *quæ quotidie effodiuntur in partibus Tyri & Sidonis, in quibus characteres illi* (Phœnicij) *extant ſine vllâ mutatione; nam lingua Hebraica eſt quæ in vſu fuit Chananæis, hoc eſt Phœnicibus, tempore Abrahami.* In Notis item Euſebij circa annum orbis conditi M. DC. XV II. *Phœniciis olim omnes & Chananæi & Hebræi vſi ſunt, adhúcq; Samaritani vtuntur; neque aliæ in vſu fuerunt à temporibus Moyſis, vſq; ad excidium templi.*

Sed ne longum faciam, adferendo auctoritates non omnino clariſſimas; clariſſimis verbis

bis eamdem sententiam tradidêre, Ioannes Annius, initio libri primi Not. Berosi: *Quòd*, inquit, *ab Adamo cœperint literæ & disciplinæ infusæ, non est ex fide tantùm, sed etiam historiâ Gentilium, & traditione Chaldæorum, qui se Astronomiam & literas habuisse ante Alexandri monarchiam, tribus millibus & DCXXXIV. annis asserunt. Erant igitur in vsu literæ & ars fusilis, mille annis ante inundationem. Porrò viuente Adamo & agente annum DCXXII. natus est Enoch Genes. V. Quare coniectura est & firmum argumentum, eumdem Enoch ab ipso atauo suo primo Adamo suscepisse literas.* Item Petrus Gregorius Tolosas lib. XV. Reipub. cap. I. his verbis: *Constat antiquissimam esse literarum inuentionem, eámque traxisse originem primam & characteres ab Hebræis, non à Chaldæis vel Græcis.* Paulò verò superiùs: *Ab Hebraicis characteribus aliarum linguarum & nationum characteres efformati & tracti videntur; paullum pro more, & antiquitate, & vsu variati, & à rectitudine in aliam delineationem vel imperitiâ scribentium vel alio casu declinantes.* Item sub finem: *Fuêre tamen aliæ gentes, quæ vel aliquas addiderunt, vel alias figuras adinuenerunt ex consensu receptas.* Theodorus Bibliander Commentario De literis, cap. De Grammaticâ & literis: *Primus homo*, inquit, *& Patriarcha totius humani generis literas diuinâ inductione reperit.* Polydorus Virgilius lib. I. cap. VI. *Reperimus ante diluuium Noë apud eos omnino vsum fuisse literarum. Iosephus enim in I. Antiq. cap. IV. tradit filios Seth (qui fuit filius Adæ) in duabus columnis disciplinam cælestium rerum à se primò inuentam conscripsisse. quo apparet iam tum literas fuisse; quas, fieri potuit, vi aquarum deletas Moysen dein adinuenisse, &c. quapropter rectiùs, meâ quidem sententiâ, Philo primam literarum inuentionẽ tribuit Abrahamo qui Moyse an-*

se an-

se antiquior est. Nisi hoc sit potiùs filiis Seth attribuendum, qui ipsum etiam Abrahamum multis annis præcesserunt. Angelus Roccha à Camerino Commentariis in Biblioth. Vatic. *In Bibliothecâ Vaticanâ è regione primæ columnæ parastaticæ à tergo introitus Bibliothecæ pictus est Adam*, &c. *Supra huius caput literæ Hebraicæ antiquæ leguntur: ad eiusdem pedes inscriptio Latina in hanc legitur verborum formam: Adam diuinitus edoctus primus scientiarum & literarum inuentor. Ratio autem ipsa persuadet, Adamum*, &c. *characteres aliis præmonstrasse*, &c.

Vero simillima, vt ego quidem censeo, Polydori, Bibliandri, Tolosatis, Annij, & Angeli sententia; quam tenuerunt prætereà Ludouicus Viues in cap. XXXIX. lib. XVIII. De ciuit. Ioannes Tzetzes Chiliad. XII. Opmerius Chronici sui fol. XVI. Neque aliud, opinor, dicere voluit Plinius, cùm scripsit lib. VII. cap. LVI. *Aeternum sibi videri esse literarum vsum.* & ex Platonis Tymæo Iustinus Martyr, *apud Aegyptios multorum annorum millium vsum literarum fuisse proditum*; quàm nempe ab omni hominum memoriâ, etiam initio conditi orbis vsum fuisse literarum. Benè ergo ait Opmerius loco citato, *Non Esdram primas inuenisse literas, vt Hieronymus putauit Præfat. in lib. Regum, & Agrippa lib. I. Occultæ Philosoph. sed ab eo potiùs (postquam patriis sedibus fuerant depulsæ) iure quasi postliminij vindicatas & Iudæis restitutas*, vt scripsit Augustinus lib. XVIII. De ciu. cap. XXXIX. in hæc verba: *Non est credendum quòd nonnulli arbitrantur*, &c. *Hebræas literas solùm à lege cœpisse, quæ data est per Moysen, sed potiùs per illam successionem Patrum, memoratam linguam cum suis literis custoditam; nam Moyses in populo Dei constituit qui docendis literis præessent, priusquam diuinæ*

uinæ Legis vllas literas nossent : hos appellat Scriptura, Grammaton isagogos. Similia sunt Augustini verba Quæst. LXIX. Exodi, disputantis qui sint γραμμάτων εἰσαγωγεῖς. *Hîc sanè significatur quòd ante Legem datam habuerint Hebræi literas*, &c. *Nonnullis enim videtur à primis hominibus eas cœpisse, & perductas esse ad Noë, atque inde ad parentes Abrahæ, & inde ad populum Israel.* Omnino autem clara sunt Suidæ verba, voce Adam : *Adam*, inquit, *primus homo Dei manu effectus*, &c. *Huius sunt artes & literæ, huius scientiæ rationales, & non astrictæ legibus rationis; huius, prophetia, sacri ritus, purgationes, leges scriptæ pariter & non scriptæ; huius denique sunt omnia inuenta & disciplinæ, & quæcumque ad vitam atque conuictum vtilia sunt & necessaria.* Et certè credibilis omnino est illa Opmerij aliorumque coniectura ; nam eodem prorsus modo Diodorus Siculus demonstrat errasse Græcos in laudando Cadmo, vt primo Græcarum literarum auctore, qui tantùm fuit earum instaurator, postquam Græcæ literæ omnes ingenti diluuione fuissent extinctæ. Adeoque simili errore narrat Ludouicus Viues lapsos esse Eupolemum, Artapanum, aliosque profanos scriptores, qui Moysen de Hebraicarum literarum vindice, fecerunt etiam primum auctorem. & Guilielmus Postellus De literis Phœnicum, ad Carolum Cardinalem scribit, singulas ferè gentes (vt homines semper ambitiosi sunt) sibi inuentarum literarum gloriam vindicasse; Arabes autem, vt id posteris persuaderent, literarum suarum (quas ab Hebrçis habuêre) nomen, figuram & ordinem ferè conturbasse, ne internosci possent, aut similitudinem cum iis habere viderentur. Igitur rationibus & testibus nunc

videor

videor satis probasse, primas literas fuisse Hebraicas, primamque scribendi artem ab Hebræis esse inuentam, auctore Setho, vel eius patre Adamo. Quamquam illud verissimum est, non adeò frequentem fuisse primis illis temporibus literarum vsum; cùm quòd paucis adhuc essent notæ, vt fieri amat primis ferè rerum omnium exordiis; tum quòd rara essent studiorum negotiorumque commercia: vnde Chaldæi, Pythagoréi item ac Druidæ, pleraque mysteria sua ἄγραφα per manus propagabant ad posteros, vt annotauit Iulius Scaliger lib. 1. Poët. cap. 11. quod Latinos etiam initio fecisse narrat ita Liuius lib. VI. *Tum quòd raræ & paruæ per ea tempora literæ fuêre; vna custodia fidelis rerum gestarum, memoria.*

Iam illud videndum, ad quos primùm ab Hebræis literæ velut in colonias deductæ sunt; quibus item auctoribus nouę apud singulas ferè gentes, pro diuersitate linguarum sunt excogitatæ. Ad risum vsque Scriptores hîc secum pugnant, & cum aliis, vt in hanc rem Lilius Gyraldus scripsit Dialog. 1. De Poëtis; cuius hîc verba subnectam: *Numquid vetustiores ceteris Atticorum literæ? minimè, inquam, puto. Vetus tamen est Græcorum prouerbium, vt Atticis literis aliquid factum affirment, quod sit vetustissimè factum. Scribit Val. Harpocration, id quod etiam aliquâ ex parte Suidas, quòd scribendi ratio apud Græcos per viginti quatuor literas serò est ab Ionibus reperta. Theopompus quoque* XXV. *Philippicarum, fœdera ait aduersus Barbaros, non Atticis literis, sed Ionicis sancita fuisse; quasi, vt puto, dicat literis recentioribus. Sunt tamen qui hoc in Cecropem Atheniensium Regem & legislatorem vetustissimum referunt; qui vel eas apud Athenienses inuenerit primus, vel*

 obso-

obsoletas renouauerit; cùm fortè in omni Graciâ literæ deperditæ fuissent, aquarum, vt creditur, alluuione; vt est apud Diodorum Siculum. Cornelius autem Tacitus, Per figuras, ait, animalium Aegyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriæ humanæ, impressa saxis cernuntur, & literarum se inuentores perhibent; vt hinc faciliùs illa Lucani verba pateant:

Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Nouerat; in saxis tantùm volucrésque feræq;,
Sculptáque seruabant magicas animalia linguas.

Subiungit Tacitus: *Inde Phœnices, quia mari præpollebant, literas intulisse Græciæ, gloriámque adeptos, tamquam repererint quæ acceperant. quippe fama est, Cadmum classe Phœnicum vectum rudibus adhuc Græcorum populis, artis eius auctorem fuisse. Alij Danaum prodiderunt; quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum; & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant* XVI. *literarum formas, mox alios, ac præcipuè Simonidem ceteras reperisse. Literas quidem nos* (verba sunt Lilij) *in Musarum libello docuimus à Musis inuentas fuisse; sed enimuerò Aristophanes Aeschyli versus quosdam commemorat, in quibus vid... ar asserere Prometheum inuenisse literarum compositionem. Plato insuper, & ab eo Cicero, item Diodorus & Lactantius à Mercurio Aegyptio, quem Thoyth vel Thoth (Theut, Teuthatem vel Thautum alij vocauère) literas inuentas prodidêre apud Aegyptios: alij ab Iside Deâ; nonnulli ab Anubi. Sunt qui Rhadamanthum asserunt, apud Assyrios. Phrygiarum verò literarum sunt qui Herculem eum, qui Aegyptius fuit, inuentorem faciant. Plinius ait arbitrari se, literas semper fuisse Assyrias. Alij apud Syros repertas volunt, quod Eusebius adstruit ex antiquis. Addit Plinius, vtique in Græciam attulisse è Phœnice Cadmum sexdecim numero; quibus Traiano*

iano bello Palamedem adiecisse has quatuor Θ,Ξ,Φ,X. Totidem item posteà Simonidem Melicum Ψ, Z, H, Ω. quarum omnium vis in nostris recognoscitur, Aristoteles decem & octo priscas fuisse, & duas ab Epicharmo additas Θ & Ψ, quam à Palamede mauult. Anticlides quemdam in Aegypto inuenisse literas nomine Memnona tradit, annis quindecim ante Phoroneum antiquissimum Græciæ Regem. Epigenes è diuerso, apud Babylonios D C C. *&* X X. *annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis auctor in primis: qui verò minimum, vt Berosus & Critodemus, aiunt quadringentorum & octuaginta annorum; ex quo apparet, vt idem ait Plinius, æternus literarum vsus, vel, vt ego interpretor, vetustissimus. In Latium literas attulère Pelasgi; pleriq; Carmentam aiunt, quæ & Nicostrata dicta est, Euandri mater: atque ideò ab initio sexdecim tantummodò Latinorum literæ fuerunt, sicut Græcorum, vt ostendimus. & penè easdem fuisse idem Plinius asserit. At verò Tacitus scribit, in Italiâ Hetruscos literas à Corinthio Damaratho, Aborigines ab Euandro Arcade didicisse. Scribit Socrates, Wilphilam (quem Gulphilam etiam vocatum video) Gothorum Præsulem Gothicas literas excogitasse. De quibus omnibus extant & hi versus apud Crinitum ex Biblioth. Septimanâ, lib.* XVII. *De honestâ disciplinâ:*

Moses Hebræas primus exarauit literas,
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas,
Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata:
Abram Syras, & idem repperit Chaldaicas;
Isis arte non minore protulit Aegyptias,
Gulphila promsit Getarum quas videmus vltimas.

Simplicius scribit Isidorus lib. I. *cap.* III. *Literæ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. Ad Latinas autem posteà addita* F, *ex duplici Gamma conflata hoc modo* F. *&*

hinc illi nomen digamma. ita addita H *spiritus nota, ex duobus vt putatur Græcis accentibus* (ψιλὴ *&* δασεῖα) H, *tum etiam* ƆC *antisigma à Claudio, pro Græco* Ψ. *Scribit Eustathius literas longas, id est,* H *&* Ω, *itémque duplices, primum Simonidem intulisse; cuiusmodi sunt* Z, Ξ, Ψ. *Philostratus in Heroicis, inuentionem literæ* Υ *Palamedi tribuit, quod subindicat etiam Martialis:*

Turbabis versus, nec litera tota volabit,
Vnam perdideris si Palamedis auem.

Ex Græcis tamen quidam prodiderunt, sexdecim illis antiquis Cadmum Milesium addidisse has tres, Θ, Φ, X. *Post hæc Simonides Ceius, duas addidit vocales longas* H *&* Ω. *Syracusius verò alter Simonides, vel vt alij opinantur Epicharmus, tres superaddidit,* Z, Ξ, Ψ. *Sanè in Samo quatuor & viginti literæ Græcorum primùm repertæ produntur à Callistrato, vt Andron in Tripode: idem verò Ionum literas tradidit Atheniensibus, &c. Homerus autem Mæonius (vt ex quodam Archilochi fragmento apparet) Olympiade* XXIII. *Græcas literas & earum formas emendauit. Quas enim Cadmus illius nominis quintus è Phœniciâ attulerat in Græciam, rudes erant, inquit Xenophon lib. De Aequiuocis, non Phœniciæ, sed Galatarum & Mæonum characteribus persimiles. Sanè hoc loco missa facio, quæ Annius Vetulonius commentus est, multa & curiosa ad fastidium vsque: Gallorum enim & Hispanorum literas Græcis vetustiores asserere non dubitauit, quin & ab illis Græcos accepisse.* Hucusque carptim accepta verba Lilij Gyraldi ex Dialog. I. Histor. Poët. sed reuerà tamen non ita leues sunt rationes Annij illius Vetulonij seu Viterbiensis, è Dominicanâ familiâ insignis Theologi; quibus ita de Gallis & Hispanis loquitur in libell. Xenoph. cap. de Æquiuocatione temporum: *Quòd circa initium Nini fuerint literæ atque leges*

leges non solùm Hispanis, verùm etiam Gallis & Germanis, auctor est Berosius. Is in v. *Antiq. sic dicit: Anno* IV. *Nini literis & legibus Germanos format Tuiscon gigas; Celtas verò Samothes, & Celtiberos Tubal.* Hinc ita ratiocinatur Annius: *Iberi igitur, Samothes & Tuiscones, patres literarum inueniuntur ante Græcos, plus quàm mille annis; vt Aristoteles in Magico & Zenon verè asserunt; & non Græci, vt Ephorus mendax*, &c. Item in lib. v. Berosi sic habet Annius: *Strabo qui Octauiani tempore floruit, scribit in* IV. *libro Geographiæ Baticæ, quòd asserebant Hispani se habuisse literas iam ante sex millia annorum Ibericorum, qui efficiunt duo millia Solarium. Si verò ab Octauiano supputes retrò duo millia annorum, peruenies ad vigesimum annum Nini*, &c. *Quare consentiunt ferè Berosus & traditio Strabonis de origine literarum apud Hispanos: quales autem Hispanorum characteres essent, opinio mihi est, quòd quales & Sagi & Tusci.*

En quantæ Scriptorum rixæ, quantæ sententiarum pugnæ? Quid credas? quid non credas? Quid iterùm dicas de Agrippa, qui lib. 1. occult. Philos. cap 2. Gothicarum literarum auctorem facit Cordanum Episcopum? Francicarum, quemdam Doracum seu Hictium? Quid de Auentino, qui lib. 4. Annal. Boior. scribit Slauicas inuentas à Philosopho Methodio? Quid de Aimonio, qui lib. 3. cap. 42. narrat, Gallos à Childerico Rege iussos recipere has quatuor Græcas, Ω, X, Φ, Θ. quod idem scribit D. Gregorius Turon. lib. 5. Histor. Francic. cap. 44. Lis est, quæ fatiget omnia tribunalia; etiam illud Luciani vrbanissimum, in quo Vocales ipsę iudicant; Sigma accusatur furatrinę, Tau agit iniuriarum cum Sigmate; in quod illos

 ambu-

ambulare iubeo, quibus hæc non sufficiunt. Ego hîc quod verius esse iudico, ex Guilielmo Postello, Angelo Roccha, Annio, Petro Gregorio, Isidoro, Bibliandro, aliisque, quid sentiam, adscribam: videri nempe primas literas esse Hebraicas; ex his proximè natas esse Chaldaicas quæ vix extant; deinde Assyrias, seu Babylonicas, seu Syriacas, seu Arameas, auctore Abrahamo, vt constat ex inscriptione Bibliothecæ Vaticanæ. Chaldaicæ enim literæ eædem nunc omnes sunt (olim aliæ) quæ Hebrææ, neque aliud est Chaldaica lingua quàm dialectus Hebraicæ, vt scribit in Grammaticâ suâ Chaldaicâ Guido Fabricius Boderianus. Iterùm ex Syriacis seu Arameis natę sunt Ismaëliticæ seu Arabicæ, quibus hodieque vtuntur Turcæ, Tartari & Saraceni, auctore Volaterrano lib. XXXIII. cap. II. Ex Syriacis, Samaritanæ item, quæ ad eas propiùs quàm ad Arabicas accedunt. Et fortè ex iisdem Gothicæ, non multùm his absimiles, quas Ioannes & Olaus Magni, Archiepiscopi Vpsalenses ambo, aiunt diu ante Latinas literas inuentas, fuisse Aquilonaribus vsurpatas. Ex Hebræis etiam natæ sunt Ionicæ seu Atticæ apud Græcos antiquissimæ, & Græcorum item modernæ. Post Græcas Latinæ etiam ex Hebræis. Aethiopicæ & Aegyptiæ non ex Hebræis natæ sunt, sed è rerum figuris; neque enim tam sunt literæ, quàm imagines & compendia sententiarum aut vocum. Aliarum gentium literæ non liquet quando sint, aut à quibus deductæ. Nam de Cimbris quæ scribunt Goropius & Scrieckius, de Gallis Postellus, de Hispanis Annius Viterbiensis, difficulter sanè mihi videntur credibilia.

De

De prioribus autem quæ dixi, vera esse ostendam capitibus V. VI. & VII. vbi ex literarum nominibus apud eos omnes iisdem, iisdem item figuris propè ac potestate id declarabo.

CAPVT IV.

De numero literarum.

NIHIL ferè simul natum & perfectum est;
Cruda puerperia & viridis puer excidit alno.
Facilè inuentis aliquid additur: vnde & quę rudiora paucioraque sunt, priora esse non ineptè coniicimus: vrsa catulos lambendo refingit. Igitur hinc nouo argumento confirmo superioris capitis sententiam; nempe, videri omnium omnino antiquissimos characteres esse Hebraicos: nam hi, Ireneo teste, primùm tantùm decem fuêre; quàm pauci in nullâ omnino linguâ aliâ fuisse primùm vsurpati, à nullo auctore memorantur. Quomodo igitur à Phœniciis literis vult Scaliger descendisse Chaldæos, Hebræos, & Gręcos characteres? cùm illæ (vt ipsemet numerat) semper fuerint numero XXII. Hebræi characteres primùm solummodò decem: Græci vel sexdecim, vt Plinius; vel octodecim, vt Aristoteles; Latini non plures. Quid? an qui à Phœnicibus ad Chaldęos, ad Hebręos, ad Græcos, ad Latinos, Phœnicias literas transtulit, in itinere reliquarum est oblitus quas hi Phœnicibus habuêre pauciores? Vnde igitur alias tradidit, alias prætermisit? An fortè Θ, & Φ, & Υ, Palamedeæ aues, quæ instar volucrum alatæ sunt, homini de manibus euolarunt? Sed

redeo ad institutum: *Inconstans est sententia*, inquit Gyraldus Dialog. 1. De hist. Poëtarum, *non apud Latinos modò & Græcos, sed aliarum quoque gentium scriptores de ipsarum literarum numero: nam & Græcorum quidam tredecim tantùm literas esse voluerunt, quòd totidem sint vocis elementa, vt scribit Halicarnass. in Rhetoricis; alij ferè voluêre esse innumerabiles, vt Pyrrhonius colligit. In quâ re & apud Latinos variatum. Sed & hodie pleræq; Orientales & Meridionales nationes in literarum numero variant: alij enim viginti sex sibi literas adsciuêre; alij sex etiam vltrà iis addidere vsque ad triginta duas. Alij multò plures, vt Nubæ Africæ populi, qui quadraginta septem literarum notis vti produntur.* Imò P. noster Nicolaus Trigaultius histor. Sinensis lib. 1. cap. v. ita de iis scribit: *Apud Sinas, non pauciores literæ quàm voces numerantur; eas tamen inter se ita componunt, vt* LXX, *aut* LXXX. *millia non excedant.* Chaldæi verò & Syri seu Aramæi, quantum coniicere licet, magis stabiles fuisse videntur. At verò Hebræi ipsi, vt & Aegyptij varij fuêre, si Irenæo credimus, ita scribenti lib. 11. cap. 41. aduersf. hæreses: *Antiquæ & primæ Hebræorum literæ, quæ Sacerdotales nuncupatæ, decem quidem fuêre numero. Scribuntur autem quæque per quindecim, nouissimâ literâ copulatâ primæ*, &c. Sanè vt Hebræorum literę sunt viginti duę, ita & Syrorum & Chaldęorum; Hebręæ tamen ad viginti septem excreuerunt, cum iis videlicet, quæ duplices, seu biformes, & finales vocantur. Quin & vigintiduę illæ, vetustiores æstimantur, vt ex Dauidis Psalmis quibusdam & Ieremiæ Threnis, Salomonisq; Prouerbiorum fine.

Hic omnino numerus literarum Hebraicarum: sed quę fuerint primæ illæ decem Sacerdotales apud

apud Ireneum,non ſatis ſcio.quis item ceterarum auctor,quis duplicium inuentor?aqua mihi heret.

De auctoribus auctarij apud Græcos & Latinos aliquanto ſæpiùs & clariùs loquuntur Scriptores,ſed variè;ita vt hallucinari videantur,quod notatum ſuprà. Vel enim Palamedes, vt vult Plinius; vel Pherecydes, vt ſcribit Apuleius, inuenit has quatuor, Θ,Ξ,Φ,X: vel ſanè Palamedes intulit primas ſexdecim, vt ſcribit Tacitus,quem in Notis ſuis ad Suetonium, fortiter contra Lipſium aſſerit Caſaubonus: vel ad has octodecim, Α, Β,Γ, Δ,Ε, Ζ,Ι, Κ,Λ,Μ,Ν, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, duas adiecit Epicharmus Θ,& Ψ: longas verò vocales Η & Ω, Simonides: Υ fortè Palamedes, vt Martialis & Philoſtratus, vel Pythagoras,vt inſcriptio Bibliothecę Vaticanę. Duplices, Ζ,Ξ, Ψ, fortè Simonides, vt Euſtathius; fortè Epicharmus,vt alij.

Latini verò, inquit Polyd. lib. 1. cap. VI. *Græcorum imitatione, literas ſex ad priſcas ſuas duodecim addiderunt*, F,K,Q,X,Y,Z.

Conſiderandum autem à quibus acceperint: F digammon ab Æolibus acceperunt; quod, Priſciano teſte, apud antiquiſſimos Latinorum eamdem vim atque apud Æoles habuit: ſed deinde Claudius Cęſar,vt Tacitus ſcribit lib.XI. F pro V conſonante recipiendum conſtituit; vt Fulgus pro Vulgo. Vnde Quinctilianus lib. 1. cap.VII. *Non inutiliter Claudius Aeolicam illam ad hos vſus F literam adiecerat.* In quę verba Torrentius apud Suetonium cap.XLI. Claudij, monet legendú eſſe Ⅎ digammon, pro V. Sic Octaⅎia, &c. Et rectè: nam ita etiam Priſcianus: *Apud Aeoles olim F digamma, id eſt Vau, ab ipſius voce profectum, teſte Varrone & Didymo,*

qui id ei nomen esse ostendunt; pro quo Cæsar hanc figuram Ⅎ *scribere voluit.* Plura in hanc rem vide apud Angelum Roccha in Biblioth. Vaticanâ, Lipsium in Tacito, & Iulium Scalig. lib. I. De causs. ling. Latin. cap. VII. Illud tamen prætereà hîc obseruandum est, apud Latinos F poni cœptū pro PH, vt Fama pro PHama. Vnde cùm Sueton. cap. XLI. ita dicit de Claudio: *Nouas etiam tres commentus est literas.* ita intelligendus est, vt velit literam F, tantùm quoad nouum pronuntiationis modum ab eo esse inuentam; atque ita vnam de tribus Claudij literis fuisse nouum illud digamma Ⅎ: nam figura eius non à Claudio, sed ab Æolibus primùm ficta est. Altera autem litera (auctore Prisciano & Marciano Capellâ) fuit Ↄ C ἀντίσιγμα; pro literâ Ψ. Tertia quæ fuerit, non satis constat; nisi quòd Vertranius Maurus in ea verba Taciti, vbi de hoc Claudij inuento loquitur, scribat, se legisse Romę apud Velium Longum in libro De orthographiâ manuscr. apud Strossium literam nouam à Claudio excogitatam, similem ei notæ quam pro adspiratione Græci ponunt: de quo vidēdus Quinctilian. lib. I. Institut. cap. IV. & VII. Sunt tamen qui volunt tertiam illam Claudij literam fuisse X, pro literis SS, vel GS. quod Lipsio in Tacit. non probatur; sed omnes tres, viuo adhuc Claudio, fuêre tandem sepultæ, vt refert Tacitus.

K Latini à Græcis sumpsêre, sine necessitate. primus id fecit Salustius ludimagister, vt narrat Isidorus libro I.

Q visa est esse pinguioris soni quàm C; quo auctore, nescitur. Sunt qui Licinio Caluo tribuunt: Biblioth. Vaticana, Euandro.

X, ix,

X,ix,vt pronuntiamus pro CS,vel GS; ideoq; iis ambabus carere poteramus,inquit Quinctilianus & Isidorus; inuentum Claudij Imperatoris.

Y & Z à Græcis accepta sunt. eorum vsus tantùm est in iis vocibus quas è Græciâ integras Latini in linguam suam intulerunt.

G pro C primus apud Latinos substituit Sp. Carbilius Grammat. auctore Plutarcho, qui mos hucusque inueterauit. At non ita feliciter euenit res Claudio Centiniano, qui (vt Pomponius refert, Dig. de Orig. Iuris, titul. 11.) literam S pro R inuexit; vt nempe Fusios & Valesios diceremus, pro Valeriis & Furiis. Dulcis palati & oris hominem, qui literulæ vnius asperitatem non ferret. Nec verò meliùs cecidêre conatus Arrio illi Catulliano, qui nimiùm adspirationibus delectatus, passim eam vocalibus præfigebat:

Chommoda dicebat, si quando commoda vellet
Dicere; & hinsidias Arrius insidias.

Dignissimus autem exitus consecutus est commentum illud Flori, volentis Augusto persuadere, pro O passim scribendum dicendumque esse AV, vt Aula & Plaustrum, pro Ollâ & Plostro. Augustus enim vt bellè hominem erudiret, postridie ad se aduentantem, non Florum, vt solebat, sed Flaurum appellauit; quo risu homo ridiculus nouitatibus deinceps abstinuit.

Porrò etiamsi portenti instar haberi debet, tam paruo è litterarũ numero, tantum tam diuersorum in omni lingua vocabulorum numerum conflari posse; illud tamen longè admirabilius est, effici posse, vt omnes omnino totius Orbis gẽtes, etiamsi distinctissimis vtantur sermonibus, sese intelligant,

gant, non quidem locutione, ſed ſcriptione. Adeoque, ſi cui tam ſagax fuiſſet ingenium tempore Babylonicæ permixtionis, potuiſſet is omnes homines locutione diſſidentes, vna literarum ſocietate vincire, & in turris exædificandæ officio continere. Iucunda dignaque hæc res eſt, quam eruditi expendant; quemadmodum nempe non obſtante ſermonum diſſimilitudine, ſolæ literæ ſarcire poſſint dilaceratam tot gentium ſocietatem.

Si ſingulæ literæ impoſitæ eſſent, non vocibus, ſed rebus ipſis ſignificandis, eæque eſſent hominibus omnibus communes; omnes omnino homines, etiamſi gentes ſingulæ res ſingulas diuerſis nominibus appellent, ſingularum gentium ſcriptionem intelligerent. Apparet ea res in literis Aſtronomorum hieroglyphicis. Hi Taurum, verbi gratiâ, ſcribũt hoc ſigno ♉, Geminos iſto ♊. quibus iiſdem ſignis viſis, Taurum & Geminos eſſe facilè intelligent omnes & Hebræi, & Græci, & Latini, & Galli, & Itali, & Hiſpani, & Angli, & Poloni, & Germani, & Belgæ, &c. ſi tamen locutione eaſdem res exprimant ſinguli, nulli intelligent ſe mutuò: *Taurum* enim appellant Latini; *Schor*, Hebræi; Ταῦρον, Græci; *Toro*, Itali & Hiſpani, *Taureau*, Galli; *Verre*, Belgæ; *Stier*, Germani; *Beick*, Poloni; Angli, *A bulle*. Ita *Geminos*, Latini; *Theomim*, Hebræi; Διδύμοις, Græci; *Gemeaux*, Galli; *Doppÿ*, Itali; *Zwyllingen*, Germani; *Tweelinghen*, Belgę; *Doblados*, Hiſpani; *Dwoiſtÿ*, Poloni; Angli, *Twoo*. Atque ita Sinenſes & Iapones, qui linguis tam ſunt diſſimiles quàm Hebręi & Belgę, mutuos tamen libros & ſcriptionem legunt atque intelligunt, quia earumdem rerum ſignificatiuis

tiuis literis iisdem vtuntur, vt scribit Nicolaus Trigaultius noster in Sinensi Expeditione.

Est autem huius arcani hęc, vt puto, ratio; quòd res & earum conceptus in omnium hominum animis sint iidem (neque enim Hebræi aliter concipiunt canem aut equum, atque Hispani & Galli) vnde & signa earumdem rerum significatiua, si omnibus fuerint communia, suggerent quoque omnibus eosdem rerum conceptus. At si signa fuerint non rerum, sed vocum significatiua, voces quidem illas facilè legent omnes ij, quibus fuerint ea vocum signa communia; at certè (quia apud singulos ferè diuersæ sunt eiusdem rei voces, vt patet in Tauro & Geminis) non intelligent quid illæ voces significent. non enim Græcus intelliget librum Gallicum Græcis literis scriptum, etsi eum facilè leget. Ergo vt & legere & intelligere quiuis posset quælibet scripta, necesse esset omnibus communes esse literas aliquas, non vocum, sed rerum proximè aut conceptuum significatiuas. Sic nempe coire possent denuò homines omnes, veterem illam primi orbis societatem tanto olim sermonum diuortio dissipatam: sic nullo vspiam opus esset interprete; nulla hominum librorúmve esset inaccessa sapientia.

Sed fortè obiiciet quispiam, rem esse omnino fastidiosissimam ac desperandi laboris, tot literas facere & discere quot sunt voces: atque adeò nec ita satis fore octoginta literarum millia, quot Sinenses habere narrantur. Huic ego respondeo: Fac esse centum literarum millia, fac esse plura; cedo, an non in quolibet cuiuscumq; gentis idiomate, tot vocabula sunt & plura; an non ea om-

nia

nia discit & memoriâ tenet quiuis opilio & subulcus? An non suas omnes literas callent Sinenses, qui totidem habent quot voces? Cur ergo difficilius esset nos etiam & quosuis alios totidem literas discere ac voces? Velim æstimetur hęc res, neque difficilior opinione esse credatur.

CAPVT V.

De ordine literarum.

IDEM ferè ordo literarum seruatus est à gentibus omnibus qui ab Hebræis, extra Arabes solos, qui plus nimio glorię cupidi, literarum suarum ordinem, vt & figuras noluerunt videri ab aliis accepisse. Græci & Latini veteribus literis, nouas suas tantùm inseruerunt vel subiunxerunt. Inspice penitiùs & non dubitabis. ו Vau Hebraicum quod sexto loco ponitur, à Latinis tantùm inuersum est Γ, eodemque loco cum eadem potestate retentum. Græci verò eius loco substituerunt epismon ϛ formâ non multùm absimile; eâdem cum ו potestate numerandi: notat enim ϛ Græcis, sex; sicut ו Vau Hebræis: ipsum autem ו mutarunt in Y, & reiecerunt in calcem.

Iterùm Græci reiecerunt Hebraicum ק Coph, eiusq; loco sumpserunt inuersum צ Tsade pro Ψ, quasi Psade. quibus solis ex punctis ex Alphabeto Græco & Latino, habebis eumdem ferè ordinem cum Hebræis, sed suis & nouis literis auctiorem; vti obseruauit Guilielmus Postellus Commentariolo De literis Phœnicum, ad Cardinalem Lotharing. Porrò ordinem quem hodieque habe-

habemus, partem natura, partem error induxit. Græci suum à Palamede Nauplio ferunt inuentum, vel à Simonide, vt apud Lucianum est in Iudicio vocalium.

A apud omnes g entes literarum agmen ducit; Ausonius:

Dux elementorum studiis viget in Latiis A.

Est enim A, inquit Scaliger lib. I. De caus. ling. Lat. c.XXXVIII. *prima notissimaq́, infantis vox, cum quâ vita huius spiritum primum hausimus; neque re vllâ eget aliâ quàm hiatu oris solo, sine vllo ceterorum motu instrumentorum*, &c. *Primores consonantium autem sunt* B, G, M, *quare Arabes atq; Hebræi Græciq́, longè quàm Latini sapientiùs, qui statim post* A *ponerent* B, *post quã* G, *non* C, *vt nostri: faciliùs enim* G *quàm* C *pronuntiatur.*

L *quoque facillima fuit atque inter primas reponenda; lactentis enim ætatis est, itaque vdam Græci appellarunt.*

R *iudico postremâ in sede recensendam, sed ante duplices tamen; quarum vnaquæque eo loco statuetur quo eius origo fuit; vt* Ψ *prima sit, quia* B; *at* Ξ *vltima, quia* C; *media* Z, *quia* D; Q *nouum inuentum Latinorum aut statim post* C, *aut omnium vltima collocaretur.* N *autem post* L. *Neque verò idem ordo apud omnes nationes esse debet, sed vt cuique frequentior est litera, ita prior aliâ esse debet.* Hæc Scaliger, vt ego quidem iudico, iudicio non malo. Mihi tamen magis arrideret, literas hoc ordine censeri saltem apud Latinos. Primùm vocales A, E, I, O, V. Deinde consonantes mutas, quæ ante se cum vocali pronuntiantur, L, M, N, R, S. Deinde quę pronuntiantur cum vocali post se, vt sunt, B, C, D, G, P, T. Deinde eas quæ nouę quidem sunt, sed non necessariæ, F, H, K, Q. Denique duplices, vt X,

pro

pro SS, vel pro CS, P S, Y, Z. Videtur enim hic ordo magis esse ex naturâ pronuntiationis; quæ etiamsi ad scriptionem non faciat (cùm scriptu literæ omnes sint æquè faciles, licet nonnullæ pronuntiatu difficiles) tamen dedit originem scriptioni: priùs enim pronuntiatæ suntliteræ quàm scriptæ; & earum etiam formę pronuntiationi accommodatæ factæ sunt. Nolim tamen ego iam auctor esse veteris ordinis immutandi: qui id faceret, næ ille pueris Alphabetariis grande adferret negotium. Per me licet vt priscas suas stationes teneant literæ; nisi fortè saltando velint loca sua permutare, quod ingeniosè finxit de literis Sophocles in Amphiarao Satyrico, vt refert libro x. Athenæus.

CAPVT VI.

De figuris literarum.

HEBRAICOS characteres omnes compositos esse ex solâ literâ, sed variè colligatâ, ingeniosè obseruauit Guilielmus Postellus libro De Phœnicum literis ad Cardinalem Lotharing. verbi gratiâ: Aleph ex quatuor Iodim ita connexis ; Gimel, ex tribus ; Vau, ex duobus ; Mem & Sin, ex quinque . De Latinis verò non malè Scaliger libro I. De causs. ling. Latin. cap. XXXIX. *Figura*, inquit, *literis accidit per lineas: omnis autem linea aut obliqua aut recta est. Literæ autem omnes aut lineâ aut lineis constant: item aut rectâ, vt* I; *aut rectis, vt* H; *aut obliquâ, vt* O; *aut obliquis, vt* Q; *aut rectâ & obliquâ, vt* P; *aut obliquâ &*

& rectâ, vt G; *aut rectâ & obliquis, vt* R, B, K. Hæc diuiſio eſt à ſubſtantiâ. Ab accidenti autem talis: *Perpendicularis vna*, I; *duæ*, H; *eæq; iugatæ. Duæ angulares ad medium perpendiculum*, A. *Vna perpendicularis cum vnâ iugatâ*, L; *cum duabus*, F; *cum tribus*, E. *Duæ perpendiculares, diametro quadrati iugatæ*, N; *& iacente ſitu huic aduerſâ*, Z. *Duæ diametrales*, X. *Sunt & curuæ inordinatæ*, S; *nam Græca ex æquo reſpondet ſibi*, Σ; *cui ſtans aduerſatur* M.

Item aliter literæ diuidi poſſunt; in ſimplices & compoſitas, quales ſunt ȣ & F; prior ex υ & ο; poſterior componitur ex Γ Γ.

Figuræ autem ſunt apud varias gentes, variæ; de quibus Guilielmus Poſtellus, Ioannes Baptiſta Palatinus, Bibliander, & Angelus Roccha de Camerino, Ioannes & Theodorus de Bry.

CAPVT VII.

De nominibus literarum, & eorum ſignificatione ac cauſſis.

NON opus fuerit Delio aliquo natatore ad diuinandam nominum (quæ literis ſuis variæ gentes impoſuêre) originem & cauſſam: conſtat enim inter omnes, ab Hebraicorum characterum nominibus, gentium omnium literas eſſe appellatas, vel ex ſolâ vocabulorum affinitate.

Pronuntiant Hebræi:

Aleph, Beth, Gimel, Daleth, He, Vau, Zaijn, Cheth, Teth, Iod, Caph, Lamed, Mem, Nun, Samech, Aiin, Pe, Tſade, Coph, Reſc, Scin, Tau.

Pronuntiarunt olim Chaldæi, vt docet Ioannes Potkenius Agrippinas in Psalterio Chaldaico, & Munsterus in Grammaticâ Chaldaicâ; vel, vt alij malunt, Indiæ populi:

Ha, La, Ha, Ma, Sa, Za, Sa, Ka, Ba, Ta, Ha, Na, A, Cha, Vua, A, Za, Ta, Da, Gha, Tha, Pa, Za, Za, Fa, Pa. Sed veriùs Chaldæi sic pronuntiarunt, auctoribus Theodoro & Ioanne de Bry: Elpha, Vath, Gau, Dau, Zau, Vt, Zec, Vu, To, Hit, Caccar, Harar, Lendin, Neta, Pu, Fu, Puso, Sam, An, Sagiuu, Kal, Rab, Siui, Reb, Ten.

Pronuntiant Syri veteres, auctore Scaligero in Eusebio:

Alpha, Beta, Gamla, Delta, He, Wau, Zeta, Heta, Theta, Iota, Kappa, Lambda, Me, Nun, Simcha, Oe, Phe, Tzode, Kophe, Roe, Scin, Thau.

Syri recentiores, eodem auctore, & aliis:

Olaph, Beth, Gomal, Dolath, He, Wau, Zoe, Heth, Teth, Iud, Chuph, Lomad, Mim, Nun, Semchath, E, Phe, Tzode, Kuph, Resch, Schin, Thau. Aliter verò auctoribus Ioanne & Theodoro Bry: Alyn, Bem, Gem, Dein, Ethimi, Fetin, Gith, Iothin, Kami, Kamin, Latim, Moin, Michoin, Olip, Phifai, Quinin, Rosi, Schith, Thoth, Vi, Xit, Yn, Ziph.

Arabes, Turcæ, & Persæ:

Aliph, Be, Te, The, Gim, Hha, Cha, Dal, Dhal, Re, Zain, Sin, Scin, Sad, Dhad, Ta, Thda, Ain, Ghain, Phe, Caph, Kaph, Lam, Mim, Nun, He, Faff, Ie, Lam-aliph.

Phœ-

Phœnices, Samaritani, Iones, & Græci:

Alpha, Beta, Vita, Gamma, Delta, Epſilon, Zeta, Eta, Zita, Ita, Theta, Thita, Iota, Kappa, Lamda, My, Ny, Xi, O micron, Pi, Rho, Sigma, Tau, Ypſilon, Phi, Chi, Pſi, O mega.

Ægyptij, auctoribus Theodoro & Ioanne Iſraële de Bry:

Athomus, Biuithyn, Chinoth, Dinaim, Eni, Fin, Gomor, Heletha, Ioquum, Kayta, Luzamin, Mithe, Nayn, Obelat, Pilon, Quin, Iron, Sichen, Tela, Vt, Xiron, Ipph, Zaim, Thou.

Æthiopes, iiſdem auctoribus:

Alph, Beth, Geml, Dent, Hoi, Vaue, Zaj, Hautt, Harm, Thait, Iaman, Caph, Laui, Maj, Nahas, Saut, Hain, Pais, Aph, Pſa, Zadai, Zxappa, Kaph, Res, Saat, Tauj.

Iacobitani, iiſdem auctoribus:

Alpha, Veda, Gamma, Delda, E, Tzo, Zieda, Eta, Theta, Ioda, Cabba, Lambda, My, Ny, Exi, O, Pbi, Rou, Sigma, Ta, Ye, Fi, Chi, Ebsi, O mega, Scei, Vei, Hach, Hori, Sima, Tj.

Latini, Hiſpani, Galli, Itali, Germani, Angli, Belgæ, &c.

A, Be, Ce, De, E, eF, Ge, Ha, I, Ka, eL, eM, eN, O, Pe, Qu, eR, eS, Te, V, iX.

Illyrij, vt eſt in Bibliothecâ Vaticanâ:

As, Buck, Viede, Glagoglic, Dobro, Ieſt, Sgiuiete,

 Sielo,

Sielo, Semglie, Isge, I, Iu, Kako , Liude, Misslete, Nasc, On, Pokoi, Erzi, Slouo, Turde, Vk, Hir, Fi, Zi, Ciaru, Od, Scai, Sctai, Ier, Iat, Iust, Ieriest.

Armeni in Bibliothecâ Vaticanâ:

Pien, Chiim, Da,
Aip, Iec, Za, Ac, Iet, Tho,
Bien, Giem, Ta,

Chien,
Ge, Zza, Tza,
Ze, Inni, Liun, Hhe, Dha, Gien, Ho, Ssa,
Xe, Tza, Kien, Xa,
Quien,

Chat, Ie, Zca,
Glal, Hie, Mien, Chi, Nu, Scha, Vua,
Gal, Gie, Sa, Zia,

Be, Zche, Rha,
Se, Vieu, Dun, Re, Zzo,
Pe, Sche, Rra,

Yun, Aipiun.

Sclaui, auctoribus Ioanne & Theodoro de Bry:

Ac, Buc, Cothno, Dobro, Feiu, Gaglose, Hy, Ilsouo, Iesti, Misalre, Nam, On, Pochi, Teurus, Reti, Sier, Te, Vlo, Xnie.

Saraceni, auctoribus Ioanne & Theodoro de Bry:

Alemoxi, Bendi, Cati, Delphin, Ephoti, Foithi, Gaipoi, Hethini, Ioithi, Karthi, Lechimi, Melatil, Nabelot, Oithi, Corizeth, Inthoath, Rati, Salaty, Tothin, Azothoth, Hirconi, Aronithi, Zozim.

Moscouitæ, auctoribus Ioanne & Theodoro de Bry:

As, Buki, Vide, Glahol, Dobre, Iest, Selo, Ziemla, I, Y, Ie, Kako, Lude, Missliti, Nas, On,

On, Pokoy, Rezi, Szlouo, Tuuerdo, Vk, Pher, Her, Or, Cha, Cza, Tza, Scha.

Porrò vt ad significationem veniam:

א, Aleph, quasi Aluph, id est Princeps, Hebręis dicta, inquit Bellarminus noster in Grammaticâ Hebræâ. Cur autem Princeps? Quia prima nascentium vox, vt Iulius Scaliger. Angelus Caninius Anglarensis, in Institut ling. Syriacæ אָלֶף, Bouem interpretatur. ita etiam Iosephus Scaliger in Eusebij Notis. Bouem autem animalium principem æstimabant, ob vtilitatem. Græci ἄλφα vocant; quod Tyriis bouem significat; ideò inquit Plutarchus in Sympos. *Quia bos Cadmo occurrit, dum vrbem in Bœotiâ condere vellet, ideóque Alpha omnibus literis præire voluit.* Accedit Plutarcho Hesychius: ἄλφα, βοὸς κεφαλή.

ב, Beth, id est domus, ab imitatione. Cheualerus, Caninius, Bellarminus. Gręci, Βῆτα; Latini, priore tantùm syllabâ, Be. Hinc Ausonius:

Diuiduum Beta; monosyllabon Italicum B.

Sunt qui eius sonum ab ouium balatu docent acceptum. vnde Cratini versus est in Διονυσαλεξάνδρῳ:

Stolidus tamquam ouis, bebe dicens ambulat.

ג, Gimel quasi Gamal, id est Gamelus, à gibbo, inquiunt Cheualerus, Caninius, Bellarminus. Græci Γάμμα παρὰ τὸ ἀμᾶν, à metendo, quòd similis sit falci. Latini Ge. apud quos noua hæc litera, Sp. Carbilij commento; antè enim pro eâ vtebantur C, vt Caius, Cneius, pro Gaio, Gneio. Ausonius:

Praualuit postquam Gamma vice functa priùs C.

nec aliâ fuit opus mutatione, quàm rectum pedunculum adiicere hemicyclo G, quę figura Gręcis

cis pridem nota non quidem inter literas, sed inter numerorũ formas, auctore Mario Victorino; qui ait, Latinorum G esse idem quod Græcorum episemon. de quo Beda egregiè lib. De indigitatione: *Græci*, inquit, *tres numeros, notis propriis quæ ex Alphabeto non sunt, depingunt. Prima est* ϛ, *nota numeri* VI. *Altera* Ϙ, *quæ vocatur Cophe, & valet inter numeros* XC. *Tertia est* ϡ *enneacosia; quæ valet* DCCCC.

ד, Daleth, quasi Deleth, id est porta, à similitudine. Cheualerus, Caninius, Bellarminus. Græci, Δέλτα; Latini D. Hinc Ausonius malè, vt obseruat Scaliger:

Non formam, at nomen Deltæ gero Romuleum D.

Romuleum enim D, est verum & vetus Delta Ionicum, non verò Δ, Græcorum.

ה, He, nomen à sono fictum, inquit Bellarminus. Caninius vermem punici interpretatur. Latini Ha. Ausonius:

Spiritus hic flatus tenuissima viuificans H.

ו, Vau, id est vncinus, à formâ. pro hac vnâ, duabus vtuntur Græci, Φ & Β; Latini eF, vel V consonante. Arabes pronuntiant Vau vel Gau.

ז, Zaijn, quasi Zen, id est arma; exprimit enim clauam. Zeta apud Græcos & Latinos. pro quo hi antiquitus vtebantur G. Marcianus: *Γetum ducebant quem nunc Zetum.* vocata est apud Marcianum Capellam Sepulchralis litera, quòd morientium dentes ita distringantur in modum Z. De hac facetus ludus est Bauhusij nostri, vt sunt argutissima eius omnia Epigrammata:

O ZETA *felix! ô beata littera!*
Quæ dulce, croceum, mite, floreum, vernum,

Blan-

Blandumq; Zephyri blanda nomen inchoas!
Sed nec beata es tota, tota nec felix;
Nam triste & horridum, & pice nigrius nigrâ,
Fimoq; olentium olentius capellarum,
Etiam scelesti, ZETA, scribis Zoili
Misella nomen. mitte ZETA, vah, mitte
Ferale nomen: quid tibi cum Zoilo?
Nam voce in istâ litera innocens nulla est;
Tu nomen orbis optimum, tu pessimum
Eadem figures? non feremus hoc vates;
Numquam feremus. Sit supremum hoc: Zoilum
Aut mitte ZETA, aut te vocabimus THETA.

ח, Cheth, à sono inquit Bellarminus. Caninius quadrupedem interpretatur. Chi Græcis. Ausonius:

In Latio numerus denarius, Argolicum X.

ט, Teth, à sono, ait Bellarminus. Caninius inuolucrum vocat. Tau Grecis & Thita: Latinis Te. De vtroque Ausonius:

Malus vt antennam fert vertice; sic ego sum T.
Ansis cincta duabus erit cùm Iota, leges Θ.

י, Iod, manus, inquit Caninius. sed Bellarminus & Cheualerus quasi Iad, hoc est spatium, quod ob exilitatem suam vacuum relinquit. Grecis Iota, Latinis I. Ausonius:

Litera sum Iota similis, vox plena iubens I.

Quò egregiè allusit Epigrammatophorus noster, quem Italis etiam audio esse admirationi:

Hunc esse verè Iesuitam dixeris,
Quem per rubentem & Sole & auro Peruam,
Crispum per Afrum, perq; Memnonias domos,
Et horridam Arcton, vna mittit litera.

כ, Caph, palmam interpretatur Caninius: Bel-

 larmi-

larminus à Caphaph, incuruare. est enim tota curua. Græci K & X; Latini C: nam & Latinum C, olim sic pingebatur ☾. vnde apparet fluxisse à Græco K; recto tantùm pede amputato; vt notat Iulius Scaliger, & Ausonius confirmat:

Cappa fuit primùm Bœotia; nunc Latium K.

ל, Lamed, à Malmad, id est stimulo, seu veru. Græci Lambdà. Latini eL.

מ, Mem, macula Caninio; vel, vt Bellarminus, à sono, vt in aliis linguis. My Græci, Latini eM vocant. Ausonius:

Vocibus in Graiis numquam vltima conspicior M.

נ, Nun, piscem interpretatur Caninius; Bellarminus à sono format. Græci Ny, Latini eN. Ausonius:

Zeta iacens si surgat, erit nota quæ legitur N.

ס, Samech, basis, inquit Caninius. continuatum & in se ductum, ait Bellarminus. Græci Sigma; olim San, donec Ξ admissum: Latini eS. à vetustissimâ autem Sigmatis figurâ, quæ talis erat, C, stibadium seu mensula vocata est Sigma. Martialis:

Accipe lunatâ scriptum testudine Sigma.

Item alibi:

Septem Sigma capit. sex sumus, adde lupum.

ע, Aijn, fons Caninio; Bellarmino interprete, oculus. aspiratio est solis Hebræis nota. Arabes pronuntiant Hain & Gain.

פ, Pe, os seu vultus. Græcis Pi, Latinis Pe, Ausonius:

Hostilis quæ forma iugi est, hanc efficiet Π.

Scribit Halicarnasseus, veteres diu pro Π vsos esse Δ.

צ, Tsa-

צ, Tſade, venabulum ſeu hamus. propria Hebræis litera. Arabibus Tzad & Thad.

ק, Coph, à Cuph circulo. vel, vt Caninius vult, ſignificat ſimium. Græci K, Latini C, & Q: quæ vltima ex ſemicirculo literæ C concreuit in circulum, caudâ appensâ, hoc modo, Q, ad diſtinctionem literæ O, vt Scaliger adnotauit: eius autem loco primùm vtebantur C, teſte Auſonio:

Præualuit poſtquam Gamma vice functa priùs C,
Atque alium pro ſe titulum replicata dedit Q.

quamquam & apud Græcos hæc figura erat epiſemon, ſeu numeri nota, valens nonaginta, vt ſcribit Marius Victorinus: *Nec Q inuexit Latinus ſermo; ſed apud Græcos fuiſſe, cognoſcere poteſtis, ſi Pontificum libros legeritis; & ſeruire numero, & ſignificare nonaginta.*

ר, Reſc, quaſi Ros, id eſt caput. Græci Rho; Latini eR. Auſonius:

Auſonium ſi P e ſcribas, ero Cecropium P,
Et Rho quod Græco, mutabitur in Latium P.

Caninam literam vocat Perſius:

——— *Sonat hìc de nare canina*
Litera ———

Lucilium credo imitatus illo verſu:

Irritata canes quòd R R *quamplurima dicat.*

non ſcriptu, ſed pronũtiatu difficilis litera, quam Demoſthenes didiciſſe fertur, catellam irritando. Eſt ſcrupus inſignis apud Epigrammatographum noſtrum Bauhuſium de tribus hiſce eiuſdem literæ nominibus ER, RO, RES:

Seſquipedalis ſum, Iudaica, Graia, Latina,
Inq; pedis medio pars mihi pulchra roſæ eſt.

Tres habeo dentes, Graium vnum, vnumq́; Latinũ,
Tertius Hebræi de canis ore venit.
Si me non dicis, dicis. si dixeris, erras:
Cuncta Deus faciat, quæ queat; ista nequit.

ש, Scin, quasi Scen, id est dens, à formâ; propria Hebræis litera. Arabes dicunt SSin.

ת, Tau, signum siue terminus; quia claudit Alphabetum, sicut Aleph inchoat. Græci Tau, Latini Te. Harum porrò literarum significationes, alias longè adfert Eusebius lib. IX. & X. De præpar. Euang. & ex eo D. Hieronymus Commẽtariis ad Threnos, & Epistolâ ad Paulam; quos aberrasse quidem, demonstrat egregiè Goropius Hieroglyph. lib. I. sed ipse multò certè miserabiliùs lapsus, cùm totius Alphabeti Hebraici literis omnibus, miram quamdam orationem ad Spiritum sanctum docet contineri; secutus, vt opinor, Martini Gilberti commentum, qui Hebraicum Alphabetum in septem sententias literis Hebraicis significatas dispertit; de quibus nihil habeo dicere simplicius, quàm quòd

Turpe est difficiles habere nugas.

Sed vt ad priorem literarum significationem reuertar; mirari satis non possum caussas, vt mihi quidem videre videor, ita longè quæsitas. verbi gratiâ, ב Beth significare domum. Quæ enim similitudo illius figuræ cum domo? ג, Gimel, significare camelum, cùm sit similior muscæ? ד, Daleth, portam potiùs significare quàm vncũ? צ, Tsade, venabulum potiùs quàm trullam? Et cur, oro, literæ his nominibus appellatæ sunt, vt faciamus eas rebus dictis esse similes. Quid scriptioni cum domo, camelo, portâ, venabulo, &c.

Fateor

Fateor mihi hîc aquam hærere; nec legere memini vſpiam, quâ cauſsâ inditæ literis fuerint hæ appellationes.

Iam de vocalibus obiter dicendum. Veteres Hebræi, inquit Bellarminus cap. 11. quòd propriè vocales non haberent, vtebantur earum loco quatuor conſonantibus, Aleph, He, Vau, Iod. Per Aleph & He exprimebant A; per Vau, O & V. Per Iod, E & I. Præter quas, Græci habuerunt E longum, ſeu Η, & Ω, & Υ.

E, ἐ ψιλὸν, olim ſcribebatur hoc modo Ē, inquit Ioſephus Scaliger ad Euſebium. tribus autem obelis iugulatur, medio, ſummo, & imo; vt diſtinguatur à Ⱶ ſpiritu, à Γ, γάμμα, à L, Lambda, à E, C vetere. ita Scaliger Iulius lib. 1. De ling. Lat. cap. XI. Auſonius:

Præſto quod E Latium ſemper breue Dorica vox E.

H, Ἦτα apud Iones erat nota ſpiritus, ſicut hodieque apud Latinos. D. Hieronymus libro De nominibus Hebraicis vocat eam extenſam vocalem; hoc eſt ἀντίστοιχον τοῦ ε. Sic Auſonius:

Hta quod Aeolidum, quodq́; E valet, hoc Latiale E.

O μικρὸν, figuram habet ab oris rotunditate quâ os componimus dum O pronuntiamus. Olim autem pronuntiabatur planè vt ȣ, Auſonio teſte:

Vna fuit quondam quâ reſpondêre Lacones
Litera, & irato Regi placuere negantes.

ȣ autem pòſt ſcribi cœptum eſt pro O. Auſonius:

Hoc tereti argutoq́; ſono negat Attica gens, ȣ.

quam literam, quia Philoxenus reſcripſit Dionyſio ſe reuocanti, vocarunt Φιλοξένειον γράμμα.

Ω μέγα opponitur Ο μικρῷ. Auſonius:

Et ſuprema notis adſcribitur Argolicis Ω.

His

His ambobus respondet O Latinorum. Ausonius:

Ω quod & ΟΥ Græcum, compensat Romula vox O.

Υ ψιλόν. Pythagoræ biuium dicta, à ramosis brachiis. Ausonius:

Pythagoræ biuium ramis pateo ambiguis Y.

V, Latinis propria litera; vt Ausonius notauit:

Cecropiis ignota notis ferale sonans V.

De hac Priscianus: V *loco consonantis posita, eamdem prorsus in omnibus vim habuit apud Latinos quam apud Aeoles Digamma* F.

CAPVT VIII.

De quadruplici scribendi modo. Primo, à dextrâ ad læuam in latum. Secundo, à læuâ ad dextram in latum. Tertio, à læuâ ad dextram, & rursus contrà per versus. Quarto, à summo sinistro latere chartæ in imum versus dextram sine regressu.

In planâ tabellâ aut chartâ per lineas rectas, modi scribendi fingi possunt omnino vigintiquatuor: octo in latum, octo in longum, octo in diametrum.

Primus, à summo dextro ad læuum in latum, qui est vetus Hebræorum. Secundus, à læuo summo ad dextrum in latum, qui iam est ferè omnium, præterquam Hebræorum & Sinensium. Tertius, ex vtroque mistus, sed à læuâ incipiendo; qui fuit recentior Hebræorum, & antiquus Græcorum ac Latinorum. Quartus, ex vtroque item mistus, sed à dextrâ incipiendo. Quintus, ab imo dextro ad læuum, in latum. Sextus, ab imo

imo ſiniſtro ad dextrum in latum. Septimus, ex vtroque miſtus, ſed à læuâ incipiendo. Octauus, ex vtroque item miſtus, ſed à dextrâ inchoando. Nonus, à ſummo latere dextro in imum: Decimus, à ſummo ſiniſtro in imum; ſed hi ambo lineis perpendicularibus; qui poſtremus eſt Indorum, Sinarum, & Æthiopum. Vndecimus, à ſummo latere dextro in imum, & rurſus ab imo ad ſummum. Duodecimus, à ſummo ſiniſtro latere in imum, & rurſus ab imo in ſummum verſus, qui eſt Gothorum. Decimus tertius, ab imo dextro ad ſummum: Decimus quartus, ab imo ſiniſtro ad ſummum; & hi ambo per lineas perpendiculares. Decimus quintus, ab imo dextro in ſummum,& rurſus à ſummo in imum per verſus. Decimus ſextus, ab imo ſiniſtro in ſummum, & rurſus à ſummo in imum per verſus. Decimus ſeptimus, ab angulo dextro ſummo in imum ſiniſtrum,lineâ diametrali. Decimus octauus,ab angulo ſummo ſiniſtro in imum dextrum, lineâ item diametrali. Decimus nonus, ab angulo dextro in imum, & ab imo in ſummum rurſus per verſus. Vigeſimus, ab angulo ſiniſtro in imum, & rurſus ab imo in ſummum. Vigeſimus primus, ab imo angulo dextro in ſummum ſiniſtrum, lineâ diametrali. Vigeſimus ſecundus,ab imo angulo lęuo in ſummum dextrum,lineâ diametrali. Vigeſimus tertius,ab imo dextro in ſummum ſiniſtrum, & rurſus à ſiniſtro diametraliter in ſummum dextrum. Vigeſimus quartus, ab imo ſiniſtro in ſummum dextrum, & à dextro rurſus in imum ſiniſtrum diametraliter.

Ex his viginti quatuor reperio quatuor tantùm fuiſſe

fuiſſe vſurpatos; primum, ſecundum, tertium, & decimum: & ſunt ſanè inter hos etiam modos aliqui valdè incommodi, vt mirer vel quatuor diuerſos potuiſſe placere gentibus diuerſis.

Primus omnium & antiquiſſimus eſt, Hebrę͏orum vetus à dextrâ ad lęuam lineâ rectâ in latum. horum enim cùm primæ ſint literæ, oportet & ſcribendi modum eſſe primum: quod eò faciliùs credendum eſt, quò modus ille incommodior atque imperfectior eſt; & prima quæque ſolent eſſe incultiſſima maximęque rudia. Etiamſi enim Hebræorum Rabbini glorientur, ſe imitari cælorum motum ſcribendo à dextro in ſiniſtrum; non tamen eâ gratiâ efficient, modum illum ſcriptionis eſſe laudandum; quando & ita literæ ſcriptæ calamo ac manu leguntur, quæ nobis ob oculos contemplandæ relinquuntur, cùm à læuo ordimur ſcriptionem; & omnium animantium item primus ac naturalis motus extrorſum explicatur, & cetera opera quoque extento brachio, non retracto inchoantur; quando denique Hebræi ipſi ſingulas literas inter ſcribendum inchoant à latere læuo in dextrum, etiamſi adiunctionem literarum ad literas ducant à dextro in ſiniſtrũ, vt acutè obſeruarunt Angelus Roccha in Biblioth. Vatic. & Iul. Scaliger li. I. De cauſſ. ling. Lat. c. XLVI. qui tamen illud ſuopte ingenio ridiculè affingit Hebræis, eò ita eos ſcribere cœpiſſe, quòd priùs texturam inuenerint quàm ſcripturam: textores verò primum tramę filum introrſum iaciant, coacti, nõ naturâ; quoniam dextrâ manu cùm incipiunt, & ſiniſtræ operam viciſſim petunt, ſic motus fuit auſpicandus. Cedò enim Scaliger, ſi coacti ita tra-

tramam iaciunt, quia sinistrâ eam reiaculari debent, cur quando sinistrâ ad scribendum opus non est, manum liberè non explicant extrorsum à læuo in dextrum? Insignis etiam hac in re est Goropij fabella, qui libro tertio extremo Hieroglyphicôn, ait, à Cadmo Hebræos ita primùm doctos esse prępostere scribere, eâ caussâ, vt discerent aliquando hac suâ scribendi incommodissimâ ratione, Cimbros (à quibus literas nempe acceperant) in literarum quoque scribendarum modo esse imitandos. Egregiam, ita me Deus amet, diuinationem!

Nec pueri credent, nisi qui nondum asse lauantur.

Porrò hanc scribendi rationem Ægyptij ab Hebræis accepêre, vt Herodotus testatur lib. II.

Hebræorum modo veteri proximè, nisi fallor, successit modus quem suprà numerauimus tertium: is nempe qui à læuâ in dextram, & rursum à dextrâ in læuam tendit per versus; quem Nauclerus volumine primo, generatione LIV. scribit Hebræis traditum esse ab Esdrâ scribâ, quem Græci, auctore Pausaniâ libro V. vocarunt βουστροφηδὸν, eâ re, quòd boues inter arandum ab extremo sulco conuertantur in proximum ab eodem latere: atque hinc, vt id credam, etiam vehementiùs adducor, quòd Cadmo literarum apud Græcos inuentori, dum Bœotiam conderet, bos occurrerit, quem Græci ἄλφα appellant, à quo primæ literæ nomen ἄλφα imposuit: ergo & à boum in arando more morem induxerit scriptionis, quæ stylo velut aratro fiebat in cerâ: hic autem modus à Græcis deinde venerit ad priscos Latinos; de quibus ita Isidorus libro VI. cap. XIV.

Versus

Versus vulgò vocati sunt: quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra; à sinistrâ enim ad dextram primùm deducebant stylum, deinde conuertebantur ab inferiore, & rursum ad dextram versus; quos & hodie rustici versus vocant.

Tertius scribendi modus est à læuâ in dextram, sine retrogressione ad læuam. Hic iam communis est plurimarum gentium, quia commodissimus & decentissimus: cùm enim omnem literarum, etiam apud Hebræos, virgulæ ita inchoëntur, decet totam scriptionem ita perfici, vt eadem sit ratio totius & partium.

Quartus scribendi modus est Syrorum, Indorum, Æthiopum, & Sinensium. De Syris Andreas Masius in Grammat. Syriacâ: *Syri non à dextrâ ad sinistram versus ducunt manum, vt Iudæi faciunt, cùm scribunt: sed eam ex aduerso positam reducunt sensim ad se per chartam transuerso situ collocatam; proptereà quòd sic commodiùs aptiusq; ipsorum literæ formentur; ceteroqui legendi ratio prorsus eadem est quam Hebræi tenent.* Igitur Syri lectionem incipiunt à literâ quæ in scriptione erat summa; eamque faciunt esse in latere dextro, vertendo chartam dum legunt. De Indis ita Poggius lib. IV. De fortunæ varietate: *Scribunt Indi, non vt nos aut Hebræi, in latus dextrum aut sinistrum, sed à summo ad imum ducentes calamum*, lineâ nempe perpendiculari. Non explicat Poggius in quod latus faciant linearum ad lineas adiunctionem; at certum quòd versus dextrum: nam id de Sinensibus apertè scribit Nicolaus Trigaultius Belga è Societate nostrâ, Sinicę Expedition. lib. I. cap. V. *Sinicæ scriptionis situs*, inquit, *è diametro nostræ aduersarius*

ſarius eſt; nam ad dextram à ſummo in imum ducunt manum, nos à ſiniſtrâ ad dextram in latum progredimur. Denique de Æthiopibus circa Meridionales inſulas narrat Diodorus Siculus libro III. cap. XIII. *Non ſcribunt per latus, vt nos, ſed à ſuperiori parte lineâ rectâ ad inferiorem.* Hunc ſcribendi modum Græci appellarunt Tæpocon, auctore Feſto: *Tapocon*, inquit, *Græci ſoliti ſunt appellare genus ſcribendi deorſum verſus, vt nunc dextrorſum ſcribimus.* Sed quid verbi ſit Tæpocon, non miror vel à doctioribus ignorari, & præteriri à Tiraquello in Notis Alexandri Neapolitan. lib. II. cap. XXX. quando ita variè legitur in diuerſis exemplis apud Feſtum, vt monet Dionyſius Gothofredus: Tahenpocon, Temperon, Tempocon, Taempoton, Tampercon, Taencopon, Taenpton. Quis nõ rideat hæc monſtra verborũ?

Quintus ſcribendi modus falsò tribuitur Gothis à Theodoro Zvvingero lib. I. volum. IV. vbi ſic ſcribit ex Olao Magno: *Secundùm longitudinem à ſummo ad imum, & hinc rurſus adſcendendo, veluti per ſpiras (quales ſol annuo motu per Zodiacum facere dicitur) ſcripſerunt Gothi veteres in ſaxis vetuſtiſſimis, quæ etiamnum extent.* Sed nuſquam hoc ſcribit Olaus. Sunt enim tantùm hæc eius verba lib. I. cap. XXXVI. ex Ioannis Magni De Gothis lib. primo cap. VII. *Longè ante inuentas literas Latinas, Aquilonaria regna ſuas literas habuerunt: cuius rei indicium præſtant eximiæ magnitudinis ſaxa, veterum buſtis ac ſpecubus apud Gothos affixa. His itaque (vt in hiſtoria chariſſimi fratris mei Ioannis Magni anteceſſoris Archiepiſcopi Vpſalenſis libro I. cap. 7. habetur) apicibus res geſtas lapidibus imprimentes, ſempiternæ memoriæ tradiderunt.* Ioannes

F verò

verò Magnus tantùm hæc ampliùs addit : *Hac ſaxa literarum formis inſcripta, perſuadere poſſint, quòd ante vniuerſale diluuium, vel paullò pòſt ibi erecta fuiſſent.* neque toto reliquo opere de Gothis, mentionem facit literarum. Certiſſimò autem lapſum eſſe Zvvingerum oſtendit Bonauentura Vulcanius libello De literis Getarum ſeu Gothorum, vbi omnes eorum inſcriptiones ſcriptę ſunt à læuâ ad dextram in latum, more noſtro vulgari; nulla omnino à ſummo in imum per verſus. Quamquam non miror hîc hallucinatum eſſe Zvvingerum, qui eodem loco grauiſſimè etiam aberrauit in voce Tæpocon, aſſerens eum eſſe modum quo Hebręi ſcribunt à dextrâ ad læuam.

Tabulam hîc appendo, quò faciliùs varię illæ ſcribendi rationes capiantur.

VIGINTI QVATVOR SCRIBENDI MODI.

A SVMMO SINISTRO AD DEXTRVM IN LATVM.

A SVMMO SINISTRO AD DEXTRVM ET PER REGRESSVM A DEXT. AD SINIST.

A SVMMO DEXTRO AD SINISTRVM IN LATVM.

A SVMMO DEXTRO AD SINISTRVM ET RVRSVS AD DEXTRVM.

A SVMMO SINISTRO PERPENDICVLARITER

A SVMMO SINISTRO AD IMVM ET RVRSVS AD SVMMVM

AB IMO SINISTRO AD SVMMVM ET CONTRA

AB IMO SINISTRO AD SVMMVM

A SVMMO SINISTRO DIAMETRALITER

A SVMMO SINISTRO AD IMVM ET CONTRA

A SVMMO DEXTRO DIAMETRALITER

A SVMMO DEXTRO AD IMVM ET CONTRA

A SVMMO DEXTRO PERPENDICVLARITER

A SVMMO DEXTRO AD IMVM ET RVRSVS AD SVMMVM

AB IMO DEXTRO AD SVMMVM ET CONTRA

AB IMO DEXTRO AD SVMMVM

AB IMO SINISTRO DIAMETRALITER

AB IMO SINISTRO AD SVMMVM ET CONTRA

AB IMO DEXTRO DIAMETRALITER

AB IMO DEXTRO AD SVMMVM ET CONTRA

AB IMO SINISTRO AD DEXTRVM ET PER REGRESSVM A DEXT. AD SIN.

AB IMO SINISTRO AD DEXTRVM IN LATVM.

AB IMO DEXTRO AD SINISTRVM ET RVRSVS AD DEXTRVM.

AB IMO DEXTRO AD SINISTRVM IN LATVM.

CAPVT IX.

Quibus instrumentis scriptum.

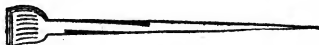
VT res quæque simpliciores ac rudiores sunt, ita paucioribus egent adminiculis ad sui constructionem. Igitur cùm recens nata atque adhuc impolita erat scriptio, duabus omnino rebus perficiebatur; stylo seu instrumento quo scribebatur, & materiâ in quâ scribebatur. At mox, vbi poliri excolique ea ars cœpit, cœpit etiam præter stylum & materiam in quâ, egere materiâ ex quâ literæ scilicet fingerentur; de quibus singulis tractatio instituenda proximis tribus capitibus.

Instrumentum quo primùm scriptæ fuêre literæ, fuit *stylus ferreus*. Ducem habeo rationem; quia primæ Hebræorum literæ saxis & laterculis incisę, vt monstrauimus ex Iosepho Iudæo; igitur ferreo stylo. Ligno enim, aut saxo, aut osse, aut re aliâ, qui pote? Ferreum autem hunc stylum vulgata lectio cap. XIX. Iob vocat *Caltem: Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro stylo ferreo, aut plumbi laminâ, vel calte sculpantur in silice*. Quam lectionem vindicat Pater noster Molina in primâ parte D. Thomę. q. 26. art. 1. disp. secundâ, contra Titelmannum, & Biblia Regia, vbi pro *calte*, scribitur *certè*. Est enim cæltes, vt ipse ex Lexicis & Orthographiâ Manutij docet, ferrum sculptorium; sic dictum à cælo, vel antiquo verbo cællo, quòd significat cędo. quem locum nullus, quòd sciam, accuratiùs expli-

explicauit; nam & Pinæda noster silentio prӕterit, cùm tamen retineat priscam cum Molinâ lectionem. Styli forma huiusmodi fuit, vt altera eius pars ad scribendum esset acuta, altera ad delendum obtusa. Expressit eam egregiè Prudentius Hymno IX. de S. Cassiano Martyre:

Inde alij stimulos & acumina ferrea vibrant,
Quâ parte aratis cera sulcis scribitur:
Et quâ secti apices abolentur, & æquoris hirti,
Rursus nitescens inuenitur area.

Ego verò vt clariùs eam exprimam, hîc eius imaginem subiicio, quam incidi curaui ad exemplum styli veteris, quem mihi Bruxellis ostendit Cl. D. Hopperus.

Stylus æreus est, instar ligunculi, incuruâ palâ, vt nempe imposito indice, firmiùs ceræ sulci complanentur; caudâ seu cuspide inter reliquos digitos inclusâ. quare qui hunc stylum verterit ad inducendas literas, non eo vtetur planè erecto, sed obliquato; omnino sicut paruo ligunculo, non sicut typo epistolari quo signantur epistolæ. cuspis quadrilatera est, latior tamen quàm densior. Latera autem seu potiùs anguli laterum, sunt limâ rasi. Id factum opinor vt stylus certiùs teneatur, & non fallat manum.

Confirmat ferri vsum de postera ætate Isidorus lib. VI. cap. IX. *Græci*, inquit, *& Tusci primùm ferro in ceris scripserunt.*

Succeſſit ferro *stylus osseus*. Tit. Quinctil. Atta in Satyrâ: *Vertamus vomerem in ceram, mucro-*

neq; aremus osseo. Iusserunt enim Romani ne graphium ferreum esset: vnde & apud scribas dicebatur, *Ceram ferro ne cadito*; ait ibidem Isidorus. sed non fuit perlata ea Lex, aut certè abrogata est: nam de ferreis cultellis suo adhuc æuo Martialis scribit lib. xv. Epigr. xxi.

Hæc tibi erunt armata suo graphiaria ferro:
Si puero dones, non leue munus erit.

vbi graphiaria, thecæ seu vaginę sunt ipsius graphij, vt notat Raderus noster; non ipsi styli ferrei, quod volunt Beroaldus & Domitius. Porrò styli ossei meminit prætereà Laërtius, qui refert Cleanthem solitum osseo stylo in tegulâ excipere documenta Zenonis.

Saxeo stylo vtuntur vulgò Arithmetici, dum in lamellâ saxeâ, seu scindulâ, numerorum zifras sculpunt.

Adamantinâ cuspide vitra inscribuntur.

Carneo stylo, hoc est digito suo, Christus pauimentum inscripsit: Ioan.cap. VIII. & quisquis ille fuit, qui Baltassari epulanti mortis sententiam digito scribebat in muro, Mane, Thecel, Phares: cap.v. Danielis.

Narratum mihi est à Sacerdote quodam nostro, cuius in iuuando hoc opere studium sensi omnino singulare, captiuum quemdam, cui vngues in longo carceris pædore excreuerant, vngue suo in cuspidem aptato, & in crenam fisso, atramentoque ex saliuâ aut vrinâ & carbone temperato, epistolam scripsisse ad suos. id quod ipse à viris fide dignissimis accepisse se mihi affirmauit.

Horum omnium ferè vsus exoleuit, postquam inuētus est calamus, penna, & penicillus; de quorum

rum origine nihil constat certiùs, quàm quòd recentior sit inuentione chartæ & membranę: neque enim pennâ, quæ caua est; neque calamo, qui pulposam medullam habet, scitè arari potest cera; aut vllo modo cęlari possunt tabellæ aut saxa: deinde pennę & calami nisi coloribus intincti, non valent ad scriptionem, vt Quinctilianus li. x. cap. III. in ceris autem, & saxis, & tabellis, sufficiebat incisio sine affusione coloris, quæ necessaria tamen ad inscribendam chartam aut membranam. Est hęc de earumdem rerum origine sententia Opmerij initio Chronicôn; vbi sic loquitur: *In pugillares scribebant stylis ferreis: in papyros autem arundineis calamis, & postmodum etiam auium pennis.* & Petri Gregorij lib. xv. De repub. cap. III. *Calamo*, inquit, *scriptum in chartis, Martiale teste:*

Dat chartis habiles calamos, &c.

Iam de singulis adfero aliquot auctoritates.

De *Calamo*. Dauid Psalmo XLIV. *Lingua mea calamus scribæ.* vbi Aquila vertit, *Iuncus scribæ*, quod idem est; sunt enim calami, iunci seu arundines quædam aquaticę; quæ copiosissimè prope Memphim, Gnidum, & ad Nilum crescunt: (vnde Orus Apollo scribit, literas fuisse ab Ægyptiis significatas per cynocephalum apposito atramento & iunco; quòd iunco scriberetur, & cynocephalus facilè scriptionem disceret, sicut Ælianus ait, elephantos fuisse qui nossent scribere.) & Plinius lib. XVI. cap. XXXVI. *Calami*, inquit, *Aegyptij maximè & Gnidij chartis seruiunt.* & Martialis lib. XIV. Epigr. XXXVIII.

Dat chartis habiles calamos Memphitica tellus.

Vocatur autem *Niloticus calamus* ab Apuleio initio

lib. 1. De Asin. *Chartarius*, initio lib. 11. Florid. sicut & à Celso *Scriptorius*, lib. v, cap. xxviii. ab Ausonio *Fissipes* argutè, propter crenam cuspidi incisam. Passim verò apud Poëtas pro calamo inuenies *arundinem*. vt apud Persium; quem solum adfero, quia solus elegantissimè calamū descripsit:

Inq; manus charta, nodosaq; venit arundo.
Tum querimur crassus calamo quòd pendeat humor.
Nigra quòd infusa vanescat sepia lymphâ:
Dilutas querimur geminet quòd fistula guttas.

De *Pennâ*. Iuuenalis:

—— præcipiti venisset epistola pennâ.

quamquam sunt qui hoc interpretentur, non de stylo graphiario, sed de columbâ, seu alio quouis alite vectore literarum.

De *Penicillo*. Scribit P. Nicolaus Trigaultius Expedit. Sinicæ lib. 1. cap. iv. *Sinæ, penicillo è pilis leporinis (quo ad scribendum vtuntur) atramentum excipiunt.* Apud nos verò nullo alio ad scribendum instrumento, quàm penicillo, vtuntur pictores.

Præter hæc instrumenta, quę vicem obeunt solius styli, sunt quędam etiam subinde vsurpata, quæ faciunt pro stylo & simul pro materiâ ex quâ literæ fiunt. Huiusmodi sunt, rubrica, creta, carbo, plumbum; quæ etiam priscę fuêre consuetudinis. vt patet ex Persio de *Rubricâ*:

——— Oculo rubricam dirigit vno.

ex eodem, de *Cretâ*:

Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis.

mancipiorum enim venalium pedes cretâ inscribebantur, vt auctor est Plinius, & Propertius. Asiaticam verò cretam vocat Cicero oratione pro Flacco, eam quâ Publicani vtebantur, fortè ad

tè ad ſignandas merces quæ ſoluto portorio exportabantur.

De *Carbone*, Plautus in Mercatore;

Impleantur mea fores elogiorum carbonibus.

De *Plumbo* Catullus:

Membrana directa plumbo.

Imò fullatis prætereà coloribus ſcribere ſolitos Brachmanes in ſindonibus, narrat Neapolitanus Alexander lib. II. cap. XXX.

CAPVT X.

De materiâ in quâ ſcriptum antiquiſſimè.

PRIMA materia in quâ exceptæ literæ, fuêre ſaxa & lateres. ita enim de primâ ſcriptione Ioſephus lib. I. Antiquitatum cap. IV. *Seth imitatores ſui filios habuit, &c. qui facientes columnas duas; alteram ex lateribus, alteram ex lapidibus; in ambabus quæ inuenerant, conſcripſerunt. vt, ſi conſtructa lateribus exterminaretur ab imbribus, lapidea permanens præberet hominibus ſcripta cognoſcere.* Hic mos deinde venit ad Babylonios & Phœnices; quorum illi, auctore Plinio lib. VII. cap. LVI. coctilibus laterculis mores, leges, & inſtituta conſcripta tradiderunt; hi verò lapidibus. Romani, ceteræque gentes ferè omnes, eumdem morem ſunt amplexi; vnde tot paſſim viſuntur antiqua marmora, cippi, & ſtelæ, literis inſcripta, ad memoriam æternam rerum geſtarum, vt Horatius lib. IV. Od. VIII.

——— *inciſa notis marmora publicis.*

Et Danos ſolitos inſcribere cautibus maiorum ſuorum geſta ſcribit Saxo Grammaticus in Præfat. Hiſtoriæ Danicæ.

Folia arborum, proximè, vt opinor, succeſsère lapidibus. à quibus nos hodieque membranas & chartas folia (Græci φύλλα) appellamus. Plinius teſtatur lib. XIII. cap. II. *in palmarum foliis fuiſſe primò ſcriptitatum*; apud Ægyptios nempe, de quibus eo loco loquitur, non apud Hebræos. Henricus Salmuth in Notis Pancirolli, auctoritate Guilandini ductus, legit *maluarum* pro *palmarum*. Sed Iſidorus apertè lib. VI. cap. XII. affirmat ſcribi ſolitum *in maluarum foliis atque palmarum*. quam lectionem aſſerit quoque Scaliger libello contra Guilandinũ. Et cur, oro, non æquè in foliis palmę ac maluæ? Certè affirmat id Oſorius lib. II. De rebus Emman. *Indi*, inquit, *neque chartâ vtuntur, neque papyro; ſed ſtylo in foliis arborum ſilueſtrium, quas propter ſimilitudinem, palmas appellant, literas exarant*. Imò Virgilius omnino amplè loquitur de cuiuſuis arboris folio, lib. III. Æneid.

——foliisq; notas & carmina mandat.
Quæcumque in foliis deſcripſit nomina virgo, &c.

Ergo in foliis palmæ ſcriptum.

De *Maluâ*, C. Heluius Cinna apud Iſidorum:

Hæc tibi Aratæis multùm inuigilata lucernis
Carmina, queis ignes nouimus ætherios,
Læuis in aridulo maluæ deſcripta libello
Pruſiacâ vexi munera nauiculâ.

Hinc & folium μαλάχης ſanctiſſimum Pythagoræ appellatum, apud Ælianum lib. IV. cap. XVII. Sic & Heſiodo dictum:

Ὅσον τ' ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ.

Imò & in foliis oleæ Syracuſanos Iudices ſolitos exulum nomina ſcribere refert Diodorus Siculus lib. II. adeoque capitales ſortes fuiſſe folii, frequen-

frequenter inſcriptas etiam apud Græcos, argumento eſt, quòd condemnatio dicta ſit ἐκφυλλοφόρησις, vt Iunius obſeruat lib. II. Animaduer. cap v. Fungo autem Burri inſcripſerunt ad Traianum, apud Xiphilinum; & pomo Acontius, apud Ouid.

Florum folia ſubinde inſcribi ſolita, reperi apud Ouidium v. Faſtorum De Floralibus:

Prima Therapnæo feci de ſanguine florem,
Et manet in folio ſcripta querela ſuo.

apud Virgilium Eclogâ III.

Dic quibus in terris inſcripti nomina Regum
Naſcantur flores. ——

quod multi de Telamone in Hyacinthum verſo accipiunt. cui flori duæ hæ literæ AI inſcriptæ videntur ſignificantes AIacem. quâ de re Ouidius lib. XIII. Metamorphoſ.

Litera communis mediis, pueroq; viroq;,
Inſcripta eſt foliis; hæc nominis, illa querelæ.

vbi literam communem vocet AI, vel YA. à quâ & HYAcinthi & AIacis nomina inchoantur. eodemque alludit Poëta lib. x. Metamorph.

Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit; & Hya
Flos habet inſcriptum, funeſtaq; litera ducta eſt.

Formoſorum verò nomina iis inſculpi, hiſce formulis, Ὁ δεῖνα καλὸς, *Ille formoſus eſt*, *Pulchra Paſicompſa*, &c. notauit Petrus Victorius lib. XVI. Variar. cap. v. Vide Crinitum libro III. De honeſtâ diſciplinâ cap. III.

Libri arborum, hoc eſt tunicæ interiores corticis, ſuffecti in locum foliorum. Plinius lib. XIII. c. XI. *In foliis primò ſcriptitatum; deinde quarumdam arborum libris.* Arborum autem huiuſmodi tres ſpecies enumerat Vlpianus Leg. Librorum. in princ. ff. De

Leg.

Leg. III. tiliam, philyram, & papyrum. Scribit Q. Septimin. in Præfatione Dictys Cretensis, vidisse se opera Dictys omnia, in talibus librorum tunicis scripta. In viuarum corticibus arborum subinde, sed rariùs scriptum legimus; de quo ritu posteà agetur longiùs.

Tabellæ ligneæ, quia magis ferunt ætatem, mox libris substitutę; eodem fortè tempore quo inuenti libri lintei & plumbei. Quia enim in arborum libris hucusque fuerat scriptum, faciliùs nempe cogitarunt de ligneis tabellis, quàm de linteo aut plumbo quæ minùs ad manum sunt; vt videor posse non malè suspicari. Porrò hæ tabellæ codices dictæ, & codicilli; à caudice arborum, è quibus in scindulas sectæ. Fuisse autem ante chartæ & membranæ vsum inuentos, Isidorus libro VI. cap. VIII. scribit his verbis: *Ante vsum chartæ & membranarum, in dolatis ex ligno codicillis epistolarum colloquia scribebantur.* imò ante pugillares cereos, non dubitem asserere: quia simpliciores tabellæ nudæ quàm ceratæ; & Plinius indicat libro XIII. cap. XI. *priuata monumenta linteis confici cœpta aut schedis.* ita enim legendum esse pro *ceris*, monet Scaliger contra Guilandinum ex omnibus manuscriptis. Sunt aut schedæ aut schedulæ Grecis eædem quæ nobis tabellæ nudæ: *Aliud*, inquit Scaliger, *est cera, aliud scheda. scheda non est deletilis; erat enim pagella lignea.* Ex huiusmodi verò assellis seu tabellis, librum Hebraicis & Latinis characteribus scriptum, inuentum esse prope Toletum temporibus Regis cuiusdam Ferdinandi, narrat Rodericus Sanctius Episc. Palentinus, 3. part. historiæ Hispanicæ cap. IV. & Baronius in Martyrolo-

rologio Romano, Codicem Euangelij diui Matthæi in huiusmodi schedulis Hebraicè scripti, inuentum refert in monumento D. Barnabæ Apostoli: *Libri huius tabella*, ait auctor Vitæ apud Surium Tomo III. *erant thyinis lignis composita.*

Solebant autem in huiusmodi tabellis discere primò scriptionem analphabeti; æuo etiam Plauti vt ipse significat Bacchid. Scenâ *Nunc experiar*:

Extemplò puer pædagogo tabulâ dirumpit caput.

si enim cerata fuisset tabella, & non nuda, ac satis etiam crassula; quomodo puer eâ caput dirumperet pædagogo? non, si vel cucurbita esset eius caput aut pepo. Deinde fiebant hæ tabellæ è solo ligno, vt pueri intra excisos characterum sulcos exercerent manum, quam nempe oræ ligni duriores, ne exerrarent, cohibebant; vt ita etiam ad ceràm sensim firmaretur; quale ludi genus tirunculis præscribit Quinctilianus libro primo cap. I. Denique eędem tabellæ, à pungendo, dictę pugillares, pugillar & pugillaria (vt loquuntur Gellius & Ausonius) & varia facta sunt earum genera.

Cerei pugillares, à ceræ crustâ vel malthæ; hanc enim etiam tabellis illitam scribit Pollux lib. X. c. XIV. ex Aristoph. & Cratino. Iidē quincuplices à numero foliorū dicti Martiali lib. XIV. Epig. IV.

Quincuplici cerâ cùm datur altus honos.

materiâ quidem vilissimi, sed officio summi; quando illis solis scribebatur ad Imperatores, qui qualésve eis honores decreti pro triumphis, vt indicat ille citatus versus.

Citrei pugillares, è citri ligno. Martialis lib. XIV.

Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas;
Essemus Libyci nobile dentis opus.

Ebur-

Eburnei, ibidem Epigram. v.

Languida ne tristes obscurent lumina ceræ,
Nigra tibi niueum litera pingat ebur.

Hi verò eburnei pugillares iidem sunt quos Vopiscus in Tacito, & alibi, vocat libros elephantinos; vt rectè opinantur Turnebus & Pancirollus.

Membranei, ibidem Epigram. VII.

Esse puta ceras, licet hæc membrana vocetur:
Delebis, quoties scripta nouare voles.

Liturantur enim chartæ illæ deletiles è gypso aut cretâ, digito in saliuã intincto. de qualibus mentio fit Leg. Si quis, in quod. 7. De Iurisdict. omn. iud. P. & alibi lib. 50. tit. 3. cum similibus. Denique vt paucis omnia complectar quæ ad pugillares faciunt, lubet hîc adscribere Raderi nostri verba è Commentariis illius doctissimis in Martialem: *Pugillares sunt Græcis δύπτυχα, σανίδες, πινακίδες. Homerus lib.* VI. *Iliad. πτυκτὸν πίνακα appellat, vnde apparet antiquissimus pugillarium vsus. Forma eorum quadrata; olim etiam trigona. vnde δελτίον δύπτυχον Herodoto dictum. Materia varia; è buxo, vnde πυξίον; è citro; è lapide atro in laminas tenues secto, quem ardesiam appellant; è laminis membraneis; ex ebore. A numero paginarum, duplices, Græcis δίπτυχα; triplices, τρίπτυχα; quincuplices, πεντάπτυχα. Triplices & quincuplices vulgò erant pugillares è cerâ, tiliâ, philyrâ, buxo, membranâ; quia viliores. Duplices tantùm, quia pretiosiores, citrei & eburnei; vt Carrio obseruat lib.* II. *Emendat. cap.* VI. Hucusque Raderus, sanè accuratè & eruditè.

Plumbeis voluminibus monumenta publica confici cœpta sunt (nempe post pugillares) verba sunt Plinij libro XIII. cap. XI. Sed è plumbo volumen diuturnum nullum fieri potest; plumbum enim, semel,

mel, iterùm, tertiumque conuolutum & euolutum, facillimè rumpitur. inde enim nomen volumini datum à crebrâ conuolutione, vt refert Isidorus lib. VI. c. XIII. Igitur per volumen Plinius laminam intellexerit: sicut Sueton. Neron. c. XX. *chartam plumbeam* vocat; quam eamdem Plinius libro XXXIV. cap. XVIII. (referens de Nerone eamdem rem cum Suetonio) appellat *plumbi laminam*. & certum omnino videtur, cùm publica monumenta, quæ vulgò publicè spectanda proponuntur, nihil opus sit instar voluminum posse conuolui. Vnde Gallorum publica monumenta, argentea fuisse scribit Trithem. lib. I. breuiarij Annal. Franc. & Romani ea non è flexili plumbo, sed æternaturo ære confecerunt; vt multis constat ex locis apud Dionysium Halicarnasseum libro X. Tranquillum in Cæsare, Machab. lib. I. c. VIII. aliosque scriptores, pro quibus omnibus illud vnum Horatij satis esse debet:

Exegi monumentum ære perennius.

tum etiā quòd alij auctores omnes semper plumbi laminas appellent, nusquam volumina. Ita Frontinus lib. III. cap. XIII. literas *lamellis plumbeis* inscriptas, per vrinatorem sub aquâ missas refert. Interpres Pausaniæ in Bœoticis, Hesiodi librum *plumbeis laminis* confectum fuisse in Bœotiâ. Interpretes cap. 19. Iobi Prophetæ: *Quis mihi det vt sermones mei exarentur in libro, & stylo ferreo in plumbi laminâ.*

Linteis priuata monumenta confici cœpta sunt. pergit dicere Plinius loco citato. Neque hîc repugno; è linteo enim, quod volubile semper est, facilè fit volumen. Porrò de libris linteis Liuius libro I.

Decad.

Decad. I V. & Vopiſcus in Aureliano; vt mirari haud ſatis queam quid Turnebo viro doctiſſimo venerit in mentem, reſcribere lib. XXIX. cap. XX. pro *linteis*, *luteos*, in Aureliano Vopiſci. maximè quando eoſdem Marcianus Capella in Proœmio Grammat. vocet *carbaſinos*: de iiſdem ſcribat Claudianus bello Gethico:

——— *Romani carbaſus æui.*

eoſdem Philoſtratus in Vitâ Apollonij appellet *Sindones*, in quibus nempe Indis ſcribere mos fuit: denique Suidas ſcribat in πέπλῳ Mineruę, hoc eſt velo nauis Panathenaicæ, quinquenniis ſingulis ſolita ſcribi eorum omnium nomina, qui fortes bello ſe præſtiterant.

Membranæ inuentæ ante chartas; vt benè notarunt Dalecampius in Notis Plinianis, & Pancirollus lib. I I. tit. XIII. Charta enim Alexandri temporibus primùm nata eſt: membranaceos autem antiquiſſimos libros ab Eleazaro Pontifice Iudæorum ad Ptolomæum Philadelphum miſſos eſſe ſcribit Ioſephus libro X I I. Antiquit. & argumento eſt illud, Græcis pro re antiquiſſimâ vſurpatum prouerbium; *Diphtherâ* (id eſt, membranâ) *antiquior*; membranæ quàm chartæ vſum eſſe longè priorem. Igitur quod ex Varrone Plinius ſcribit lib. XIII. cap. XI. *Pergami ab Eumene rege inuentas eſſe membranas, ſupprimente chartas rege Ptolomæo*; ita dictum eſſe cogitandum eſt, quaſi Eumenes primus ſummam copiam fieri iuſſerit membranarum ob inopiam chartę, & hinc membranas dictas eſſe pergamenum ſeu pergamenam. Membranæ autem vocatæ ſunt, quòd ſint pelles, pecudum membris deglubitæ, vt Iſidorus

dorus lib. VI. cap. XI. addit denique, eas varij fuisse coloris, aut candidas, aut alterâ ex parte luteas seu croceas, aut purpureas. Atque huc spectat illud Persij:

Iam liber & positis bicolor membrana capillis.

Membranis denique accensenda sunt pecudum intestina, in quibus item scriptum fuisse legimus; qualia sunt elephantorum omenta, de quibus Isidorus lib. VI. cap. XII. & illud draconis intestinum, in quo Zonaras lib. III. Annal. narrat scriptam fuisse Iliadem totam Homeri & Odysseam. Ita quoque Attalus Rex manui suæ inscriptas literas (more Hebræo, hoc est, à dextro versus sinistrum scriptas) continentes hanc sententiam, *Regis victoria*, impressit calido victimæ cæsæ intestino (iam scriptas scilicet ordine recto à sinistro in dextrum) vt eo veluti bono omine & præsagio militem suum excitaret in Gallos & Galatas hostes, auctore Polyæno lib. IV. Stratagem. Præter hanc omnem tam variam materiem, reperio subinde, sed rariùs, scriptum in aliâ ignotiore. In corio à Lacedæmonibus scytale. In puluere à militibus condentibus testamentum; quod valere scribit Constantinus in Leg. Milites. XV. De testamentis militar. lib. VI. C. tit. XXI. In puluere item seu cinere scribunt Episcopi, dum templa consecrant, omnes literas Alphabeti Græci & Latini, auctore Guilielmo Durando libro I. Rational. diuin. Offic. num. 6. In vestibus: de quo infrà cap. XII. extremo. In terrâ Seruator noster scripsit, Ioannis VIII. & Suidas meminit εἰς τέφραν γράφειν, cineri inscribere. In vino & aquâ, quod dicetur capite sequenti. In humanâ

 cute,

cute, de quo cap. XIX. vbi de notis seruilibus; quamquam & Epimenidis demortui cutis tota inuenta est literis conscripta, sine inustione, vt Suidas in Epimenide. à quo natum Prouerbium: Ἐπιμενίδειον δέρμα. Imò D. Ignatij Martyris cor aureo IESV nomine legimus diuinitus fuisse inscriptum. Omnis denique materia quæ picturæ aut cælaturæ est apta, versa ad scripturam, lapis, lignum, plumbum, æs, aurum, argentum, gemmæ, vitrum, &c.

CAPVT XI.

De primo vsu chartæ, eiusq; variis generibus & appellatione.

CHARTARVM tractatio singulare sibi hoc caput visa est vindicasse, cùm ob rerum amplitudinem, tum etiam vtilitatem ac nouitatem.

Chartam, ætas nostra; sed prisca illa Lucilij Auruncani, chartum masculino genere appellauit, auctore Nonio. De caussâ nominis contestata lis inter multos est; sed nulli etiamnum adiudicata. Guilandinus lib. De chartâ, & Pancirollus lib. II. tit. XIII. chartam ita dictam volunt à Chartâ Tyri vrbe, prope quam primùm inuenta sit papyri arbor, è quâ mox facta charta.

Isidorus lib. VI. cap. X. *chartam dictam esse putat, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinetur*. Contrà Scaliger docet, decerptas illas papyri tunicas, semper esse papyros vocatas, donec ad scribendas epistolas earum cœpit esse vsus; *tum verò non iam ampliùs papyros, sed chartas esse dictas à verbo χαίρειν, quod omnibus epistolis suis pro fronte inscribere solebant Græci;*

Græci; ſicut Latini verbum *ſuo*, vel *ſuis*. de quo Martialis lib. XIV. Epigr. II.

Omnes iſta ſolet charta vocare ſuos.

Epiſtolares ergo bybli, à χαίρειν, chartæ dicti. quare non abs re Martialis chartam epiſtolarem ſalutatricem vocat, lib. IX. epiſt. CI.

Charta ſalutatrix ſi modò vera refert.

Atq; ab hoc tempore chartę appellatę ſunt chartæ nouæ; vt à pugillaribus è gypſo factis, ſeu palimpſeſto, vt Catullus, Cicero & Plutarchus nominant, iam pridem inuentis (qui vocabantur chartæ deletitiæ) diſtinguerentur. Nouæ autem & deletitiæ chartæ mentio fit apud Vlpianum libro I. Digeſt. De bonor. poſſeſ. ſecund. tab.

Iam de chartæ primâ inuentione ita Plinius ſcribit lib. XIII. cap. XI. *Chartam Alexandri Magni victoriâ repertam, auctor eſt Marcus Varro, conditâ in Ægypto Alexandriâ; anteà non fuiſſe chartarum vſum.* Sed Guilandinus libello De papyro, demonſtrat longè ante hæc tempora chartam ex papyro eſſe factam; quamquam de certo aliquo tempore certum nihil ſtatuat; neque ſanè facilè quiſquam alius id poſſit, cùm de nullâ re ferè ſcriptum ſit minùs atque de origine ſcriptionis.

Chartarum autem confectio, quia non tam eſt conſiderationis criticæ, quàm artificij cuiuſdam mechanici, viſa eſt non facere operis huius inſtituto, eâque re prætermittenda. De variis tamen chartarum nominibus duxi non eſſe ſilendum. Nomina porrò omnia quadruplici ex capite orta eſſe, videre mihi videor. A locis, auctoribus, materiâ aut formâ, denique ab officiis.

A locis nomen inuenerunt, auctore Plinio libro

bro XIII. cap. XII. Saitica, Tæneotica, seu Taneotica, seu Tanitica, Libyana, ad honorem prouinciæ Libyæ, auctore Isid. lib. VI. cap. X. *Chartæ Thebaicæve, Caricæve*, apud Statium lib. IV. Siluarum. *Aegyptia*, apud Apuleium. *Memphitica*, apud Turnebum lib. V. cap. II. quod displicet tamen Henrico Salmuth in Not. Pancirolli. *Amphitheatrica* apud Plinium; ab Alexandrino quodam Amphitheatro, vt suspicatur Scaliger; non *Athribitica*, vt contendit Guilandinus. *Mellonis pagina*, id est, Nili, apud Ausonium; sicut *Niliacæ* papyri apud Martialem.

Ab auctoribus. Augustæa (quę Catullo est Regia) Liuia, Fanniana, apud Plinium lib. XIII. c. XII. Corneliana, apud Isidorum lib. VI. cap. X.

A formâ. Μακρόκωλα, à κώλῳ schedâ, quasi longa scheda; meliùs, inquit Scaliger, quàm à κόλλῃ, glutine, seu tergo bouino. Vnde Martiali talis inscriptio lib. XIV. Apophoreto X. *Chartæ maiores*, quales longissimæ sunt chartæ Sinenses, subinde quatuor vlnarum, vt ipsemet vidi.

A materiâ. Charta plumbea, Suetonio; deletitia & noua, Vlpiano.

Ab officio. Salutatrix, Martiali; Emporetica, Plinio: item Hieratica, quòd solis sacris literis seruiret; sicut barbarè vocamus chartam Postarum, quam rectiùs cursoriam diceremus, quòd ea seruiat literis per Cursorem mittendis. His adiungi potest *dentata* charta, vt Cicero ad Qu. Fratrem scribit lib. II. ep. XVI. ab officio reprehendendi.

Denique vt caput hoc absoluam, lubet attexere iucundas quorumdam auctorū metaphoras, quibus in re scriptoriâ eleganter iuxtà & ingeniosè quan-

quandoque vsi sunt; vt sint hæc paucula veluti pro epicitharisinate, ad præteritorum nauseam condiendam.

Arare, apud Qu. Attam est scribere. *Vomer & mucro osseus*, sunt stylus. *Stadium charteum*, Varroni apud Nonium est charta.

Effodere, apud Ennodium est scribere. *Acumina ferrea*, apud Prudentium, sunt styli: *Cerata buxa*, & *æquoris hirti area*, sunt tabellæ: *Arati-sulci*, sunt literæ: lib. περὶ στεφάνων, de Cassiano Mart.

Aequor paginæ, apud Boëtium. *Aequor cereum*, apud Ausonium. *Campus papyrinus*, apud Scaligerum.

Alba melonis filia, pro chartâ apud Ausonium, vt legit Mariangel. *Fissipes calamus*, pro pennâ.

Cadmi nigellæ filiæ, Notæq; furuæ sepiæ, apud eumdem pro literis.

Charta virgo, Martiali, alba: Vlpianus *puram* vocat. *Charta anus*, Catullo est vetusta. Ausonio, *opica*. *Sepia & lolligo*, Horatio & Persio sunt atramentum. *Fistula*, calamus est Persio.

CAPVT XII.

Quâ materiâ scriptum, siue ex quâ literæ?

Ex quo calami, pennæ, & penicilli adhibiti scriptioni, ex eo etiam literæ distinctam habuêre materiam suam ex quâ, seu quâ pingerétur.

Sermo hîc mihi erit de eâ materiâ quæ literas ob oculos ponit; non autem de eâ quæ commento clandestinò subducit & celat; vt sunt lac, cepa, sal Ammoniacum, &c. de quibus posteà, vbi de literis clandestinis.

Communis maximeque vulgata materia, est *atramentum*, *μελαντηρία*, ab atro colore dictum, cuius faciendi artificium tradunt Isidorus lib. XIX. cap. XVII. & Vitruuius lib. VII. cap. X.

Inuenta deinde ad scriptionem, *miltum*, *minium*, *cinnabaris* & *sinopis*, quæ omnia rubri sunt coloris, auctore Plinio, lib. XXXIII. cap. VII. Seruierunt autem maximè ad scripturam Imperatoriam & titulorum.

Encaustum verò ex muricis seu conchilij cruore compositum, pretiosissimum fuit, & solis Imperatoribus ad scriptiones vsitatum, vt Brissonius in Append. De signif. verborum. Eo vsus est Palæologus in syngraphâ quâ Romanæ Ecclesiæ obedientiam iurauit, quæ hodieq; Romæ visitur in ęde Spiritus sancti, vt refertur in Epitome quadam Chronic. Werueronis monachi Leodiensis.

Imò Leo Imperator lib. VI. C. De diu. rescr. *Sacra rescripta alio colore quàm purpureâ inscriptione lustrari vetat.* vt Brissonius lib. III. De form. obseruat. qui mos seruatus quoque ab Imperatoribus Constantinopolitanis, teste Constantino Manasse, cuius hæc sunt verba in Annalib. *Nam si quis ei chartam, rubris in eâ literis nomen Imperatorum subscribebat*, &c. *Imperator precibus sororis annuit; mox calamum prehendit manu, & exaratis purpurei coloris literis, chartam confirmat.* Denique adeò familiare fuit Imperatoribus encausto scribere, vt hinc ferè omnia Iuris capita sint miniata, & Rubricæ sint appellata. id quod fiebat cùm maiestatis, tum etiam terroris causâ; vt nempe legibus sinopide aut cinnabari notatis, & sanguineum quiddam ac cruentum minantibus, maiestas accresceret; quod insi-

insinuat Prudentius lib. II. contra Symmachum:

——— Dicant cur condita sit Lex
Bis sex in tabulis? aut cur Rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare reos?

Atque hinc apud Iureconsultos Rubrum, vt loquuntur, æqualis auctoritatis est cum Nigro, quando huic illud non repugnat. Rubrum enim seu Rubricæ, ab ipsis etiam Imperatoribus scriptæ sunt; sicut ipsæ Leges perscriptæ nigro, seu atramento. Exemplum autem est in Authenticâ, *Vt facta noua Constitutiones.* cuius nigrum agens de solis Legibus testam. propter Rubricam accipitur de omnibus.

Affine huic scriptitio legum terrori fertur Draconis factum, leges suas sanguine scribentis, vt Pluarchus narrat in vitâ Solonis; quamquam hoc alij de eo iactatum velint, quòd omnes eius leges pœnâ sanguinis & mortis essent obseruandæ, vt Demades explicabat. At saltem sanguine scribere non inauditum est iis qui meminerunt dæmoni subarrhatam fidem dato sanguineo scripto fuisse à quibusdam, quales non paucæ historiæ circumferuntur. Et miles quidam apud Silium Italicum lib. IX. clypeum suum ita sanguine inscribit: ——— *Fuge prœlia Varro.*
Imò inter magicos ritus, auctore Suidâ, sanguinea scriptura est. Sunt hæc eius verba, voce Θετταλὴ γυνή: *Est Pythagus, ludicrum per speculum, huiusmodi: Lunâ plenâ si quis speculo sanguine quantum voluerit inscripserit, & obuerso lunæ speculo alium à tergo stantem lunam intueri iusserit; is leget omnia scripta in speculo, quasi in lunâ scripta essent.* Valere autem militum testamenta sanguine scripta in clypeis suis

aut vaginis, sanxit Constantinus Leg. Milites. xv. De testam. militar. lib. vi. C. titul. xxi. Fortasse etiam sanguine iussit Deus ab Angelis scribi Tau in frontibus seruandorum, Ezechielis cap. ix. sicut sanguine agnino iussit signari domos Iudęorum in Ægypto, Exodi cap. xii.

Sed ne quidquam de literarum materiâ prætermittam, non abs re fore existimo, indicare etiam quomodo subinde ex materiâ non liquidâ literæ sint fabricatæ. Igitur de buxo & ebore; diuus Hieronymus epist. ad Lætam, quæ est xv. libri ii. *Fiant ei literæ vel buxeæ, vel eburneæ, & suis nominibus appellentur. Ludat in eis, vt & lusus ipse eruditio sit; & non solùm ordinem teneat literarum, vt memoria nominum in canticum transeat; sed & ipse inter se crebrò ordo turbetur; & mediis vltima, primis media misceantur, vt eas non sono tantùm, sed & visu nouerit.* Et Quinctilianus libro i. cap. i. *Ad discendum irritandæ infantiæ gratiâ, eburneas etiam literarum formas in ludum offerre, notum est.*

De *ferro*. Suetonius in Octau. cap. vii. *Nactus puerilem iconculam eius æream veterem, ferreis, ac ferè iam exolescentibus literis inscriptam.*

De *argento*. Cicero Verrin. vi. *Signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine literulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum.*

De *auro*. Macrobius lib. vlt. cap. v. *Cæsari Dictatori à Senatu decreti honores literis aureis in columnas argenteas inscripti.* Quamquam & de auro fusili seu ductili non pauca etiam sunt vestigia; apud diuum Hieronymum in primis Prologo in Iob: *Habeant libros auro argentóque descriptos.* apud Sueton. cap. x. Neronis: *Carmina eius aureis literis scripta,*

Capi-

Capitolino Ioui dedicata. Apud Sidonium Apoll. li. I. epist. ad Sidonium Mont. *Dignum poëma quod apicibus perennandum auratis.* In vitâ D. Nicolai, Constantinus Cæsar, Nicolao Euangelium aureis literis scriptum transmittit.

De *bysso*, eaque omnicolore, aliúsve generis licio, mentio est apud diuersos. Martialis libro IX. epigram. XIV.

Quod Cytheræa suâ scribere gaudet acu.

Ausonius epigram. XCII.

Hermiones zonæ textum ἐλεγεῖον erat.
Qui legis hunc titulũ, Paphie tibi mandat, ames me.
Exemploq; tuo neminem amare vetes.

item Epigr. XXXVII. ad Sabinam:

Versibus inscripsi quæ mea texta meis.

Boët. lib. I. De Consol. Philosoph. *Harum vestium in extremo margine π, in supremo verò θ, legebatur intextum.* Ouidius VI. Metamorphos. De Philomelâ quæ Terei corruptoris sui nomen (cùm ab eo lingua sibi esset exsecta) liciis intexuit, misitque ad Prognen sororem. Plinius denique lib. XIII. cap. X. versu vlt. *Nuper circa Babylonem in Euphrate nasci papyrum intellectum est, & eumdem vsum habere chartæ; & tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere.*

Hîc me conuiuæ vt hominem siccum non iniuriâ accusent, si de suo more taceam; faciunt hi enim literas etiam ex vino. ita Ouidius:

Blanditiasq; leues tenui præscribere vino,
Vt dominam in mensâ se legat esse tuam.

Tibul. Eleg. VI. lib. I.

Neu te decipiat nutu, digitóve liquorem
Ne trahat, & mensa ducat in orbe notas.

idem Elegiâ x.

Vel mihi potanti poßit sua dicere facta
Miles, & in mensâ pingere castra mero.

Vnde scitè legem illam tulit Modimperator mensæ Lipsianæ, lib. III. Antiquitatum:

Dicta, indicta; facta, infecta, vino inscribuntor.

Planè sicut Græcorum Parœmiâ dicitur, feminarum iuramenta esse vino inscribenda vel aquę. Athenæus lib. x.

Τὸν γὰρ γυναικὸς ὅρκον εἰς οἶνον γράφω.
Inscribo vino si qua iurat femina.

quod perinde est ac si dicas cum Catullo:

——— *Cupido mulier quod dicit amanti,*
In vento & rapidâ scribere oportet aquâ.

nam & Lucianus in Tyranno, Plato in Phœdro, Xenarchus in Pentathlo apud Athenæum lib. x. vtuntur hac formulâ prouerbiali: *Scribere in aquâ.* De lacrymis autē quod Catullus dicit, hyperbolicum est:

Conscriptum lacrymis mittis epistolium.

CAPVT XIII.

De epistolis, & earum variis generibus.

EPISTOLÆ, ab ἐπιστέλλω, mitto. vnde Latinis æuo lapsante vocatæ *missa* & *mißiua*. Isidorus lib. VI. cap. VIII. *Epistolam Græci vocant, quod interpretatur Latinè missa.* *Mißiua* nomen apud Cassiodorum est. cuius loci me admonuit Amplissimus Archiducum Consiliarius & Historiographus Erycius Puteanus, cuius etiam libris aliquot in hoc opusculo vsus sum.

Varia autem numerantur epistolarum nomina à Car-

à Cardinale Baronio Tomo 11. ego hîc adferam longè plura, & si possim, omnia.

Apostolicæ literæ, quas item Breuia Apostolica vocamus, epistolæ sunt à Romano Pontifice Apostolicâ auctoritate scriptæ.

Clericæ literæ, à D. Cypriano vocantur epistolâ quartâ editionis Pamelianæ, illæ quæ à Clero scribi solent Sede vacante.

Canonicæ, vt scribit Atticus Tom. 11. Conciliorum post Concilium Chalcedonense, eędem sunt quæ Communicatoriæ, seu Formatæ, de quibus mox.

Caballicatæ sunt, quas cursores in caballatione, hoc est in cursu publico deferunt. ita Luidbrandus Ticinensis appellat apud Lazium lib. 11. De Repub. Rom. cap. XIV.

Circulares seu *Encyclicæ*, quæ à Synodo vel Papâ scribuntur ad totam Ecclesiam, & hæ etiam vocantur *Catholicæ*.

Captiuorum literæ nominantur in Concilio Lugdunensi Secundo cap. 11. quæ ab Episcopis dabantur pro redemptione captiuorum.

Confessoriæ, quæ ab incarceratis ad Episcopos scribebantur pro lapsis. Fit earum mentio in Conciliis Eliberitano & Arelatensi Primo.

Commendatoriæ, quæ Clericis peregrinantibus dabantur à suo Episcopo. quemadmodum & Romani magistratus dabant commendatitias suis mercatoribus proficiscentibus in Prouincias, vt Freigius notat ad illud Verrinæ IV. *Apud illum non tabulas commendatitias, sed tributarias multùm valuisse.* *Tributariæ* autem sunt quibus Magistratus imperabat tributa Prouincialibus.

Formatæ

Formatæ seu *Formales*, vt eas Suetonius nominat Domitiano cap. XIII. dictæ quòd certâ formulâ conciperentur, quia in legem erant transituræ. ita Torrentius docet ex illo Suetonij capite XX. Domitian. *Epistolas alieno formabat ingenio.* Dabantur Episcopis ad Parochias suas redeuntibus Româ, quò fuerant euocati; vt constaret scilicet de eorum cum Romanâ Ecclesiâ consensu & vnitate: quod scribunt Augustinus epistolâ CLXIII. ad Eleus. epist. CLII. ad Glorium; & Optatus lib. II. contra Parmenianum.

Igitur ne qua fraus hæreticorum intercederet, Formatarum scribendarum formula certa concepta est à Synodo Nicęnâ cap. XVIII. eaque expressa est apud Iuonem part. VI. cap. CCCCXXXIV. & CCCCXXXV. item apud Burchardum lib. II. titul. CCXXVII. hoc exemplo quod transcripsit Petrus Gregorius lib. XVI. de Rep. cap. II.

π. 80. id est, πατήρ. υ. 400. id est, υἱός.

α. 1. id est, ἅγιον. π. 80. id est, πέτρος.

Debebant enim quatuor primæ literæ significare Patrem, Filium, Spiritum sanctum, & Petrum Apostolum. zifræ autem adiectæ notant numerum quem quæque litera Græcis significat. Mox subiungebatur litera initialis quæ inchoabat nomen vel Pontificis, vel Episcopi mittentis suum subditum. verbi gratiâ: si Episcopus vocabatur Petrus, vel Ratholdes:

π. 80. id est, Πέτρος. ρ. 100. id est, Ῥαθόλδης.

Deinde post nomen Episcopi mittentis, scribebatur secũda litera ex nomine Episcopi ad quem subditus mittebatur. verbi gratiâ: si vocabatur Robertus, ο. 70. id est, Ῥοβέρτος.

Deni-

Denique tertia litera ex nomine ipsius subditi missi, verbi gratiâ: μ.40. id est, Θωμᾶς.

Tum iterùm quarta litera ex nomine loci ad quem mittebatur. v. g. υ. 400. id est, Τρεύιρις.

Rursum numerus Indictionis quæ erat illius anni 906. quo tempore Burchardus misit hanc formulam θ. 9.

Extremæ verò epistolæ semper addebatur,

α. 1.
μ. 40.
η. 8.
ν. 50.
} 99. id est, Ἀμήν.

Ad singulas autem literas adiiciebatur is numerus quem quæque literæ significant Græcis; fortè ad maiorem obscuritatem ignorantium. Tamen has *Formatas*, ad illudendum Catholicis Episcopis Iulianus Cæsar imitari cœpit, vt scribit D. Nazianzenus contra Iulianum; & ex eo Sozomenus lib. VI. cap. XVII. & lib. 8. cap. III.

De Formatis autē varij generis, Pacificis, Commendatitiis, Dimissoriis, &c. libellum integrum conscripsit Geraldus Rodolphus Grauiensis. Obseruat verò Budæus in Commentariis linguę Græcæ, Formatam intellectam esse à D. Hieronymo, cùm sic scripsit epist. ad Iulianum: *Iam dimisso synthemate equus publicus sternebatur.* quamquam sint nonnulli qui σύνθημα putant esse vexillum, vel tesseram aliquam cursorum; quod mihi indicauit R. P. Heribertus Rosvveydus noster.

Decretales, quibus Romani Pontifices ad interrogata respondebant, & vitanda sequendáve decernebant.

Dimissoriæ, ἀπολυτικαὶ καὶ ἀπόστολοι etiam dicebantur.

tur, vt Lazius notauit de Repub. Romanâ. erant autem literę quibus scribebatur Clericum de voluntate sui Antistitis aliquò esse profectum.

Laureatæ, quæ lauro inuolutæ in victoriæ signum à Romanis Imperatoribus mittebantur ad Senatum. De his Liuius lib. v. *Literæ à Posthumio laureatæ, sequuntur victoriam populi Romani.* Claudianus item De Bello Gildonico; & Panegyr. in VI. Consulatum Honorij.

——— *Laurea belli.*

Memoriales seu *Commonitoria*, quibus instruebantur Legati de singulis ad quæ mittebantur agenda.

Metatoria epistola à Sidonio nominatur lib. VIII. ad Lupum Papam, quæ nihil est aliud interprete Baptistâ Pio, quàm *Odœporicon*, hoc est *Itinerarium.* Scaliger autē in Lectionibus Ausonianis ait, metatoriam esse id quod Ausonius vocat ἀπαντητικὸν, & Martialis *Aduentoriam.* De quâ docent Turnebus lib. XXX. cap. XXVIII. & Cælius lib. XXVIII. c. III. esse epistolam quæ obuiàm mittebatur aduentanti amico: id quod eruditè confirmant.

Pastorales, quæ pro instructione ad diuersas Ecclesias mittebantur; quales Paulinæ aliquot, & Ignatianæ.

Synodicæ, quæ ad Synodos scribebantur, vel ab ipsis Synodis mittebantur.

Systaticæ literæ, quandoque pro Commendatitiis, aliàs pro literis commeatus ponuntur, vt obseruat Petrus Gregorius lib. XVI. De Repub. cap. II. Pro Commendatitiis, cap. XXXII. Apostolorum: *Nemo Episcoporum peregrinorum, aut Presbyterorum, aut Diaconorum suscipiatur sine literis systaticis.*

ticis. Pro literis commeatus. Nouell. Iustinian. VI. cap. III. *Non autem aliter aliquem præsumere dirigere se ad hanc ciuitatem statuimus, priùs quàm literas acceperit, quæ secundùm diuinas regulas* συστατικὰ καλούμενα, *testimonium perhibentia necessitatis*, &c.

Pragmatica, quibus aliquid faciendum præscribitur.

Tractatoriæ, quibus Episcopi certiores faciebant alios rerum gestarum. Augustinus Concione II. in Psalmum XXXVI.

Tractoriæ, eædem quæ olim Commendatoriæ. Iis euocabantur Episcopi ad Concilium cum auctoritate vtendi cursu & statiuis publicis, inquit Baronius Tomo III. ex epist. Constantini ad Ablauium. est item Titulus de Tractoriis & Statiuis lib. VIII. cap. VI. Cod. Theod. Vide Cuiacium C. lib. XII.

Denique, ne longum faciam, communia alia epistolarum nomina qui omnia scire volet, legat libros Erasmi & Lippi Brandolini De conscribendis epistolis, & libellum qui inscribitur Ἐπιστολικοὶ τύποι, quem Aldus præfixit epistolis Synesij in volumine Epistolarum Græcarum, vbi de Laconicis, eroticis, conuiualibus, familiaribus, &c. differitur copiosè. Quamquam sunt & quædam epistolæ, quæ quo nomine appellari, aut quâ in classe censeri debeant, non scio. Tales sunt illæ Theodosij Iunioris literæ scriptæ ad Chrysostomum mortuum; quæ statim atque impositæ fuêre sancti cadaueris pectori, cadauer quod antè nullâ vi poterat loco moueri, vectoribus suapte sponte quasi morem gessit. Quidam etiam è Societate nostrâ mihi amicissimus, narrauit mihi,

soro-

ſororem ſuam, decennem puellulam, quo neſcio inſtinctu, epiſtolium ſcripſiſſe patri ſuo iam demortuo, in cælum; & paucis pòſt diebus eam abiiſſe è viuis ad patrem.

Illæ verò literæ D. Thaumaturgi admirabiles ſunt quas dæmoni his verbis inſcripſit: *Gregorius Satanæ. Ingredere.* & ingreſſus denuò eſt dæmon in locum vnde fuerat depulſus.

Stultiſſima autem & riſu digna Xerxis epiſtola, quam, neſcio quâ irâ accenſus, ſcripſit ad montem Athos.

Quid quòd mortui ſubinde reſpondiſſe & ſcripſiſſe legantur; apud Niceph. lib. VIII. cap. XXIII. vbi Chryſanthus & Muſonius Epiſcopi defuncti in Synodo Nicęnâ, nomina ſua Synodalibus Actis poſt mortem inſcripſerunt.

Vriæ literæ, abierunt in Prouerbium; de iis quæ ab eo in quem ſcriptæ ſunt deportantur; ſicut Vrias ferebat literas Dauidis, quibus ipſemet iubebatur necari, II. Reg. cap. II.

Illud fortè non ita omnibus obſeruatum: certum fuiſſe epiſtolarum initium, certam item clauſulam. Initium Platoni fuit antiquiſſimum *χαίρειν, gaudere*; vel *benè agere*, *εὖ πράττειν*, vt patet ex epiſtolâ eius tertiâ ad Dionyſium, aliiſque pluribus exemplis quæ colligit Lucianus. quam formulam Pythagoras & Archytas, mutarunt in *ὑγιαίνειν*, hoc eſt, *ſaluere*. Cleon primus, pro initio ſcripſit *χαίρειν*, auctore Luciano De ſaltat. quemadmodum Latinè vtramque formulam expreſſit Horatius epiſt. ad Celſum:

> *Celſo gaudere & benè rem gerere Albinouano*
> *Muſa rogata refer.* ——

Iam

Iam vulgò, *faluere*, & *falutem plurimam dicere*; item *fuo*, vel *fuis*, teſte Martiale, dicimus:

Omnes iſta ſolet charta vocare ſuos.

Clauſula Græcis, *Pax*; quæ item adhibita omnibus ferè rebus finiendis. Auſonius in Verſibus monoſyllabis:

Totum opus hoc ſparſum crinis velut Antiphila. Pax.

Hanc tamen præpoſterè aliam fecit ſcribendo in extremâ epiſtolâ χαίρειν Ptolomæus Lagi, ad Seleucum. Latinis clauſula eſt, *Vale*; vt in omnibus Ciceronis epiſtolis. Ampliùs verò Auguſtus Cæſar, *ad epiſtolas omnes, etiam horarum momenta, nec diei modò, ſed & noctis, quibus datæ ſignificarentur, addebat*. Suetonius Auguſt. cap. L. Vnde *Datum*, à barbaris vſurpari cœptum vice clauſulæ illius Ciceronianæ A. D. id eſt, Ad diem, vel Ante diem, vt interpretatur Simeon Boſius Commentariis in epiſt. I. ad Atticum.

CAPVT XIV.

Oeconomia curſus publici, ſeu ratio mittendarum epiſtolarum.

QVONIAM rès grauiſſimæ ſolent epiſtolis commendari, pro iis vltrò citrò mittendis celeriter ac tutò, excogitata ratio eſt; de quâ, quia hucuſque quòd ſciam non eſt omnino in lucem protracta, & maximè facit ad rem ſcriptoriam, duxi neceſſariò mihi eſſe tractandum. Igitur ad eam rem variæ excogitatæ ſunt artes. Nuntij pedites, equites, curules, nauales.

De pedeſtribus nuntiis, exemplo ſunt Heraclitus, Indacus, & Philippides, homines velociſ-

H ſimi

ſimi curſus, apud Suidam : adeoque ipſe deorum nuntius Hermes ſeu Mercurius, qui ad velocitatem talaribus vti fingitur; & Ladas, quem Solinus cap. VI. ſcribit, inter currendum ne veſtigia quidem arenæ impreſſiſſe. Aniſtius item Lacon & Philonides, Alexandri Magni curſores, à Sycione Elin vſque mille ducenta ſtadia vno die tranſierunt. O Græca fides! Eſt item de pedeſtribus curſoribus facetum illud Veſpaſiani reſponſum apud Suetonium: Veſpaſianus enim *Claßiarios qui ab Hoſtiâ & Puteolis Romam pedibus curſitant, petentes conſtitui ſibi aliquid calceary nomine; quaſi parum eſſet ſine reſponſo abegiſſe, iußit poſt hæc excalceatos curſitare; & ex eo ita curſitant.*

De equeſtribus curſoribus, Martialis:

Parciùs vtaris, moneo, rapiente veredo.

Auſonius:

Vel celerem mannum, vel ruptum terga veredum.

Iſidorus verò ait, *Veredos dictos, quòd currant per publicas vias, per quas rhedis etiam curri eſt ſolitum.* & Græcis ſanè equi veredi, à curſu, Dromanarij, vt etiam Caſſiodorus eos vocat lib. IV. Variar. qui ibidem eos quoque appellat *equos curſuales*, epiſtolâ ad Godiſcalcum Saionem. Iuriſconſultis dicuntur ſubinde Parauer edi, & Parangari. quemadmodum à quodam curſore Palladio, equi Palladij ſunt nominati. *Is enim*, auctore Caſſiodoro lib. XIV. Hiſtor. ſacræ, *tantâ velocitate veredos egit temporibus Theodoſij, vt tribus diebus veniret ad terminos Perſarum & Romanorum, & rurſus totidem remearet ad Conſtantinopolim.*

Curribus vſos ſubinde eſſe curſores, teſtes ſunt, Iſidorus ſuprà citatus de Rhedis, Iulianus qui

qui ſic in epiſtolis ſcribit: *Ducet te publico curſu vno vtentem vehiculo*. Suetonius in Auguſto: *Iuuenes primò modicis interuallis, dehinc vehicula diſpoſuit*. Herodianus lib. I I. *Commilitones ingenti ſtudio vehicula vrgebant, quaſi Macrino adhuc rerum potiente, de magnis rebus mitterentur*.

De nauigiis curſorum, Sidonius Apollinaris: *Typhin curſoriam nauim conſcendi*. Seneca epiſt. L X X V I I I. *Tabellarias naues* vocat, quę aduentum vicinę iam claſſis prænuntiabant.

Hæc ece quadruplex curſorum vſurpatio, vocata *curſus publicus*. item *caballatio* lib. X I I. Cod. titul. De annona militari. *Curſus fiſcalis*, quòd eius cautio ad quæſtorem fiſci pertineret, in Hadriano Lamprid. *Curſus clauicularis*, apud Ammianum lib. XX. & leg. I I. & V. Cod. Theod. pro quo in Cod. Iuſtinianæo mendosè legebatur *Ambularis curſus*, obſeruātē Cuiacio, qui ait *Clauicularem*, ſeu *Clabularē* dici à clabulâ, quod eſt vehiculi genus. Briſſonius in Caluini Lexico, fatetur neſcire ſe quid ſit Clauularis curſus; putatque non grauiter aberraturum eum qui legeret Caballarem curſum; nam & Caballicationes & Caballicatas legimus, inquit, apud Luitprandum in Hiſtoriâ ſuorum temporum. Turnebus lib. V I. Aduerſ. c. X X X I V. Clauularem curſum vocat curſus publici genus, quod militibus caligatis concedebatur; eorum enim caligæ erant clauulis confixæ.

Parangaria apud Perſas, quia Angari Perſis nuntij, auctore Lazio; qui id habet ex Suidâ. Hoc publico curſu primis temporibus ſoli Magiſtratus vtebantur: neque poterant Tabelliones operam dare perferendis ſarcinulis aut literis vulgi. Ita

H 2 perſua-

persuadeor, quia apud Cassiodorum lib. IV. Theodoricus Rex epistolâ ad Godiscalcum prohibet cursoribus *plures res vno simul cursu peragere. Nullum*, inquit, *præterea Saionum discursus facere patiaris, sed ad caussam ad quam directus fuerit, vno tantùm itinere permittatur accedere, vel redire.* & paulò superiùs: *Nostrorum suggestione comperimus cursuales equos frequenti vsurpatione fatigari.* Docet autem eam sententiam clarissimè Ioannes Coraff. lib. I. Miscellan. Iuris ciuil. cap. XI. *Solis Imperatoribus licebat vti veredariis in epistolis transuehendis: aliis tantùm impetrata facultate, quam vocant Tractoriam.* Et certa omnino res est; nam nec Ecclesiastici iis vti poterant, sed nuntiis tantùm Ecclesiasticis. Verba sunt D. Ignatij epistol. XI. *Decet, beatissime Polycarpe, concilium cogere sacrosanctum; & eligere, si quem habetis, qui possit diuinus cursor appellari.* quibus gemina sunt illa D. Cypriani, epist. XXIV. *Quoniam oportuit me per clericos scribere*, &c. *necesse fuit nouos aliquos constituere, qui mitterentur.* & ritum hunc alibi obseruauit Cardinalis Baronius Tomo I. Annal. Eccl.

Igitur populo cursus publici copia fiebat per facultatem Tractoriam; quæ (vt eam definit Cælius lib. XXI. cap. XXIV.) *est licentia vtendi equis publicis cursorum.* Dabatur porrò hæc licentia scriptis *tabellis testimonialibus*, vt Vegetius loquitur libro II. cap. III. à quibus cursores inuenerunt nomen Tabellionum & Tabellariorum. Communiùs verò eæ tabellæ apud Scriptores vocātur diplomata, hoc est duplices tabellæ. Cicero lib. X. ad Atticum: *De diplomate admiraris?* &c. *ego autem, quia scripseras te proficisci cogitare (etenim audieram nemini aliter licere) eò te habere censebam, & quia pueris*

diploma

diploma sumpseras. Capitolinus in Pertinace: *Præfectus cohortis à M. Aurelio Imperatore*, &c. *quòd sine diplomate cursum vsurpauerat, ab Antiochiâ ad legatum suum ire coactus est*. Et rectè Capitolinus de pœnâ non accepti diplomatis: nam & grauissimam eam fuisse docet Cassiodorus libro v. his verbis: *Excedentium improbam præsumptionem tali te præcipimus districtione resecare, vt siue Gothus sit aut Romanus, qui sine nostrâ aut eorum quorum interest euectione, veredum præsumit attingere per vnum equum, centum statim solidos à te cogatur exsoluere. Et de illis pari quoque seueritate censemus, qui supra euectionum numerum cursuales equos vsurpare præsumunt*. Hæc igitur ineunda erat ratio: accipiendum à Principe aut Præfecto fisci diploma: hoc ostenso, parochi apud quos per viam dispositi stabulabantur equi, statim nouos equos recentesque suppeditabant ad conficiendum cursum; vt tradit Lazius lib. I I. de Repub. cap. XIV. & hæc erat auctoritas publica, sine quâ nemini licebat vti publico cursu, aut esse Tabellario. Ad hæc autem omnia ritè obseruanda, talis fuit instituta Oeconomia.

Præerat cursoribus omnibus Præfectus fisci, quem corrupto seculo vocarût *Curiosum*, quòd curam gereret cursus publici, & ad Curiam nuntios omnes referret, auctore Lazio; cuius meminit etiam Tertullianus lib. De fugâ, cap. XIII. quem in locum Pamelius ex Notitiâ Orientis & Occidentis scribit, *sub Magistro Officiorum, Curiosum cursus publici fuisse vnum; & Curiosos, per omnes prouincias*. Extat item Titulus de Curiosis & Stationariis lib. XII. Cod. Iustinianæi, & Titulus X. libro XII. Theodosiani. Porrò quem illi Curio-

 sum

ſum olim, nos nunc appellamus Magiſtrum generalem Poſtarum: Græci eleganter, λογοθέτην, καὶ φροντιστὴν τοῦ δρόμου. Huic generali Magiſtro, ſeu fiſci Præfecto, ſuberant alij minoris auctoritatis, per ſingulas prouincias diſtributi, quos Theodoricus Rex in epiſtolis ſuis apud Caſſiodorũ vocat Saiones. Hi Saiones rurſum per certa viarum interualla ſtabulis ſingulis aſſignabant ſuos Hippocomos ſeu Parochos. Sunt autem Parochi, ij qui ſalem, & ligna, & cetera præbere debebant proficiſcentibus pro Repub. ait Porphyrio ad illud Horatij: — *& parochi, qui debent ligna ſalemq́;.* nam & equos, & fœnum, & annonam curabant; curſores fatigatos hoſpitio accipiebant; recentes recentibus equis imponebant. Hippocomi verò nomen habetur Leg. *Non patimur*; lib. XII. Codicis. Iam denique Curſores non poterant hipposperas ſuas (vt Seneca loquitur) implere onere maiori quàm centum librarum, ex conſtitutione Theodorici apud Caſſiodorum lib. IV.

Talis erat maioribus noſtris in curſu politia: quæ quando primùm obſeruari cœpta, non ſatis conſtat. Xenophon libro IV. Pædiæ narrat Cyrum, captandis orbe toto rumoribus, diurni itineris intercapedine ſtabula conſtituiſſe, & equorum curatores, certoſque homines, qui literas eò perlatas inde ad proximum ſtabulum deferrent, ex quo ad vicinum denuò transferrentur; neque vllum hoc Rege anteriorem inuenio. Quare exiſtimo ab aliis, quibus ea inuentio tribuitur, fortè curſus rationem factam tantùm fuiſſe magis expeditam, vt à Xerxe, quod ſcribit Herodotus lib. VIII. in Vran. ab Auguſto, quod ſcribit Tran-

Tranquillus: nam de ſeipſo ſcribit Iulius Cæſar libro I I I. qui Auguſtum præceſſit: *Niſi nuntij de victoriâ Cæſaris per diſpoſitos equites eſſent allati*. De aliis item ante Cęſarem Dictatorem, Liuius Decad. IV. lib. VII. *Titus Sempronius per diſpoſitos equos propè incredibili celeritate, die tertio ab Amphiſſâ Pellam peruenit.* Decad. V. lib. II. *Legati qui repentè aliquò mitterentur, ſingula iumenta per oppida quà iter faciendum erat, imperabant*. Decad. III. lib. VI. *Tragillanus nuntius, diem noctemq; itinere continuato*. Ergo ante vtrumque Cæſarem Romæ Curſus publicus notus; & poſt vtrumque non adeò neglectus: ſeruatus ſub Macrino, vt Herodianus lib. II. ſub Conſtantio, vt Ammianus extremo libro XXI. ſub Conſtantino, vt in eius Vitâ Euſebius; ſub Zenone, ſub Anaſtaſio, vt Caſſiodorus lib. V. Variar. inſtauratus denique perfectiſſimè ſub Maxæmiliano Imperatore, vt in eius Vitâ.

Iam obiter de Curſorum nominibus & cultu, hoc obſeruo. Perſæ vocarunt eos *Angaros* & *Aſtandas*, auctore Suidâ. Prior vox etiam integra ad Gręcos tranſiit. Euſtathius in Ælio Dionyſ. Ἄγγαροι ſunt οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι: *qui ex ſucceſſione literas perferunt*. Poterant autem hi, inquit Stephanus, obuios quoſque viatores, aut etiam eorum equos vel naues ad vſus ſuos deriuare, ſicut etiamnum poſſunt Zauſij ſeu Poſtæ Turcarum, quando ita res ferunt. Id quod apud nos non fit ab ipſis Poſtis ſeu Curſoribus, ſed iure cuiuſdam vectigalis quod ἀγγαρεία vocatur, inquit Briſſonius De ſignific. verb. quo certi aliqui cogi poſſunt ad præſtandos angaros ipſi Reipublicæ, quando eſt vſus. De quo vectigali Pandectæ

lib. L. De vacat. & excusation. muner. & Herodotus libro VIII. Latinè vulgò *cursores* vocantur. Martialis:

Cursorem sextâ tibi Rufe remisimus horâ.

Tabellarij & *Tabelliones* passim; sicut & *Veredarij*. Olim verò *Gerones* à gerendis epistolis: apud Festum, & *Bruttiani gerones*. in quæ verba Iosephus Scaliger: *Hæc est prima nostra coniectura de Bruttianis. sed vt ingenuè fateamur, putamus potiùs dictos, quia gerones literarum, & publici cursores erant.* Scribit verò Gellius lib. x. cap. III. *Bruttios Italiæ populos primos desciuisse ad Hannibalem; eoq; Italiâ depulso, eos semper à Romanis habitos pro seruis & apparitoribus; & per contemptum vocatos Bruttianos.*

Casaubonus in Notis Suetonij, vbi de *Classtariis* Vespasiani: *Classiarij, non iidem qui Dromonarij, sed omnino similes tamen.*

Mittendarij. in epistolâ Theodorici Regis apud Cassiodorum libro IV. *Expeditos properare mittendarios volumus.*

Postæ, quòd certis locis positi ad mutandos equos. Eorum habitus olim erat singularis. Scribit Budæus eos gessisse quoddam insigne, quod ipse armillam vocat: *Nostrates caduceatores*, inquit, *spinthere vtuntur quæ armilla dici potest: Blasonum linguâ vernaculâ vocant.* Nescio quid velit Budæus, nisi dicat scutulum æreum aut argenteum, cui gerunt insculptum vrbis ex quâ veniunt insigne, quod iuxta sinistrum humerum in pectore suspendunt. Nostrates verò cursores prætereà lituum gerunt è cornu bubulo, cuius cantu prænuntiant aduentum suum, vt intereà temporis recentes equi apparentur. Gerunt & scuticam capulo cauo & fistulato,

ſtulato, quo veluti per canalem, ne exſcendere cogantur, deriuant vrinam. Olim pinnas in capite geſtabant, teſte Dione Caſſio; idque etiam velut quidam commentator obſeruat ad illud Iuuenalis Satyrâ IV.

Anxia præcipiti veniſſet epiſtola pennâ.

& hinc Πτεροφόρους Græci curſores vocarunt; vt Dionyſius Halicarnaſſ. & Plutarchus in Othone. Mos ductus fortè à Mercurij Deorum nuntij exemplo; quem non ſolùm ita depingere audent, verùm etiam inter Poëtas Plautus ita loqui facit Prologo ſuæ Amphitruonis:

Ego has habebo huc uſque in petaſo pinnulas.

quo loco ita Lambinus: Pinnulas, id eſt, pennulas. pictores enim non ſolùm in pedibus, verùm etiam capite, pennas tribuebant Mercurio. Arnobius lib. VI. *Mercurius pinnatus.* Auguſtinus li. VII. De Ciuit. *Ideò alas Mercurio in pedibus & capite ponunt*, &c. Apuleius lib. X. De Aſino: *Inter comas eius aureæ pinnulæ.* & fortè huc Cicero adſpexit, cùm Tabellarios *Pegaſos* appellauit. certè Ælius Verus Imperator curſoribus pennatas alas impoſuit; & variis eos ventorum nominibus appellauit pro curſus pernicitate, vt Spartianus ſcribit in eius Vitâ. At ô mores temporum noſtrorum! Ita ſubinde curſores in reddendis literis ſocordes ſunt & tardi, vt iam Mercurius alas amiſiſſe videatur.

Galerus curſorum, *Petaſus*, à latâ extenſione dictus, contra cæli iniurias: vnde Suetonius Auguſtum cap. VIII. *petaſatum* ſcribit ſolitum ambulare. nunc bardocucullis vtuntur; imò & vaginis quibuſdam laneis & ſpecillis ad oculos

lib. I. De vacat. & excusation. muner. & Herodotus libro VIII. Latinè vulgò *cursores* vocantur. Martialis:

Cursorem sextâ tibi Rufe remisimus horâ.

Tabellarij & *Tabelliones* passim; sicut & *Veredarij*. Olim verò *Gerones* à gerendis epistolis: apud Festum, & *Bruttiani gerones*. in quæ verba Iosephus Scaliger: *Hæc est prima nostra coniectura de Bruttianis. sed vt ingenuè fateamur, putamus potiùs dictos, quia gerones literarum, & publici cursores erant.* Scribit verò Gellius lib. x. cap. III. *Bruttios Italiæ populos primos desciuisse ad Hannibalem; eoq́; Italiâ depulso, eos semper à Romanis habitos pro seruis & apparitoribus; & per contemptum vocatos Bruttianos.*

Casaubonus in Notis Suetonij, vbi de *Classiariis* Vespasiani: *Classiarij, non iidem qui Dromonarij, sed omnino similes tamen.*

Mittendarij. in epistolâ Theodorici Regis apud Cassiodorum libro IV. *Expeditos properare mittendarios volumus.*

Postæ, quòd certis locis positi ad mutandos equos. Eorum habitus olim erat singularis. Scribit Budæus eos gessisse quoddam insigne, quod ipse armillam vocat: *Nostrates caduceatores*, inquit, *spinthere vtuntur quæ armilla dici potest: Blasonum linguâ vernaculâ vocant.* Nescio quid velit Budæus, nisi dicat scutulum æreum aut argenteum, cui gerunt insculptum vrbis ex quâ veniunt insigne, quod iuxta sinistrum humerum in pectore suspendunt. Nostrates verò cursores prætereà lituum gerunt è cornu bubulo, cuius cantu prænuntiant aduentum suum, vt intereà temporis recentes equi apparentur. Gerunt & scuticam capulo cauo & fistulato,

ſtulato, quo veluti per canalem, ne exſcendere cogantur, deriuant vrinam. Olim pinnas in capite geſtabant, teſte Dione Caſſio; idque etiam velut quidam commentator obſeruat ad illud Iuuenalis Satyrâ IV.

Anxia præcipiti veniſſet epiſtola pennâ.

& hinc Πτεροφόροις Græci curſores vocarunt; vt Dionyſius Halicarnaſſ. & Plutarchus in Othone. Mos ductus fortè à Mercurij Deorum nuntij exemplo; quem non ſolùm ita depingere audent, verùm etiam inter Poëtas Plautus ita loqui facit Prologo ſuæ Amphitruonis:

Ego has habebo hucuſque in petaſo pinnulas.

quo loco ita Lambinus: Pinnulas, id eſt, pennulas. pictores enim non ſolùm in pedibus, verùm etiam capite, pennas tribuebant Mercurio. Arnobius lib. VI. *Mercurius pinnatus.* Auguſtinus li. VII. De Ciuit. *Ideò alas Mercurio in pedibus & capite ponunt*, &c. Apuleius lib. X. De Aſino: *Inter comas eius aureæ pinnulæ.* & fortè huc Cicero adſpexit, cùm Tabellarios *Pegaſos* appellauit. certè Ælius Verus Imperator curſoribus pennatas alas impoſuit; & variis eos ventorum nominibus appellauit pro curſus pernicitate, vt Spartianus ſcribit in eius Vitâ. At ô mores temporum noſtrorum! Ita ſubinde curſores in reddendis literis ſocordes ſunt & tardi, vt iam Mercurius alas amiſiſſe videatur.

Galerus curſorum, *Petaſus*, à latâ extenſione dictus, contra cæli iniurias: vnde Suetonius Auguſtum cap. VIII. *petaſatum* ſcribit ſolitum ambulare. nunc bardocucullis vtuntur; imò & vaginis quibuſdam laneis & ſpecillis ad oculos

contra arenarum volatum, & nares vultumque contra hybernum frigus vindicanda.

Coronâ subinde redimiti currebant, cùm lætos adferebant nuntios: ita apud Sophoclem Trachiniis Chorus viso nuntio fausta adferente Deianiram alloquitur:

Εὐφημίαν νῦν ἴσχ᾽· ἐπεὶ καταστεφῆ
Στείχονθ᾽ ὁρῶ τιν᾽ ἄνδρ᾽ ἐς πρὸς χαρὰν λόγων.

cui geminus locus est apud Aristidem in Panathenaico. Illud verò facetissimum est vestimenti genus, quo Menippum Cynicum Inferorum nuntium indutum facit Suidas voce Φαιὸς: *Furiali habitu vtebatur*, inquit, *& se ab inferis inspectorem esse delictorum missum, eaq; illo renuntiaturum esse dicebat: fuit autem illa vestis pulli coloris ad talos vsque demissa; astricta cingulo Persico: pileus Arcadicus in capite, duodecim elementa (Zodiaci signa) habens intexta: calcei Tragici, barba ingens, baculus in manu fraxineus.*

CAPVT XV.

De occulta literarum missione.

DVPLICI artificio occultatæ epistolæ; clancularià missione, vel scriptione clandestinâ.

Missionis occulæ isthæc ferè sunt exempla, ordine per tabellam digesto, quam anonymus quidam adiunxit operibus Ioannis à Porta Neapolitani: quam ego etiam exemplis aliquot nondum obseruatis augebo.

Occulta

Occulta fit epiſtolarum miſſio triplici modo: vel

- Ratione materiæ occultæ cui includuntur vel inſcribuntur epiſtolæ,
  - lignum
    - Excauatione viridis corticis.
    - Excauatione ſicci ligni, eiuſq; iteratâ oppletione.
  - ouum.
  - marmor.
  - pomum, in quo
    - ſcriptura inciſa.
    - charta incluſa.
  - panis.
  - placenta.
  - lepus exenteratus.
  - faſciæ pectorales.
  - thorax. calceus. baltheus.
  - vaginæ.
  - cutis humana.
  - caput nuntiorum ſub capillis.
  - candela cerea.
  - tabella noua, mox cerâ oppleta.
  - viſcera canis.
  - ſcytale.
  - fungus.
- Tabellarij occulti tectâ veſte,
  - venatoris.
  - mendici.
  - animantis alicuius.
- tectâ ratione itineris,
  - terrâ, per canem.
  - mari
    - per vrinatores.
    - per milites vectos vtribus.
  - aëre
    - per ſagittas
      - literis inciſis telo.
      - epiſtolis telo alligatis.
    - per aues
      - columbas.
      - hirundines.
      - cornices.

Singu-

Singulorum verò membrorum istæ sunt historiæ:

Viridi cortice introrsum excauato, quantum ad epistolam abdendam satis est, occuluntur ita literę intra arbores, vt successu temporis cortex denuò cum reliquâ arbore concrescat. Cardan. De variet. rerum lib. XII. cap. LXI. ex Theophrasto.

Intra siccas tabellas aliquantulùm excauatas, & glutine denuò compactas, secretissimè possunt literæ abscondi. Ioannes à Porta libro II. De Notis, cap. XXI.

Ouo perforato, & rursum occluso agglutinatione chartæ; glutine confecto ex albumine oui, cerussâ & cerâ. A Porta ibidem.

In marmore fracto, partibus iterùm iunctis, ibid.

Pomo inscriptæ literæ, ab Acontio, vt Cydippen deciperet:

Iuro tibi sacra per mystica sacra Dianæ,
Me tibi venturam comitem sponsamq; futuram.

Pomo includi possunt epistolæ paruo facto hiatu, qui mox suapte sponte claudatur.

Pani incoxit codicillos arbitrariis notis scriptos Laurentius Medices Florentinæ Reipub. Princeps; & per nobilem quemdam mendici habitu tectum, misit ad Regem Ferdinandum Neapolitan. iisque eum de filij salute certum faciebat. Brutus lib. VIII. Hist. Florent.

Placenta plumbeam epistolam inseruit Polycrete capta à Drogneto Duce Erythræorum, misitq; ad fratres suos. Polyęnus lib. VIII.

Lepori inclusit epistolam Harpagus ad Regem Cyrum, quâ eum excitauit ad oppugnandos Medos. Polyęnus lib. VII. Herodotus libro I. & Iustinus.

Fasciis

Fasciis pectoralibus abdi posse, indicat Ouidius:

Conscia cùm possit scriptas portare tabellas
Quas tegat in tepido fascia lata sinu.

Calceis. ibidem:

Cùm possit soleâ chartas celare ligatas,
Et vincto blandas sub pede ferre notas.

In *Calceo* item è ramis arboris appenso, Ioannes Nouius à Lusitano Rege Calecutum missus, literas inuenit Petri Atardæi admonentis Lusitanos omnes, vt Calecutanum portum declinarent ob Regis perfidiam. Osorius lib. II. Emanuel.

Thorace Tabellariorum abdidit epistolas suas Andronicus senior ad Cralem Sueuiæ Præfectum. Gregoras lib. IX.

Baltheo abdidit transfuga quidam qui à Campanis per Romanorum castra veniebat ad Pœnos. Frontinus lib. III. cap. XIII.

Vaginarum interiora à quibusdam fuisse inscripta narrat Frontinus lib. III. cap. XIII. & Marcellin. Ammian. lib. XVIII.

Cutis humana quomodo pro epistolâ esse possit, docet Ouidius:

Hoc caueat custos pro chartâ conscia tergum
Præbeat, inq; suo corpore verba ferat.

de quo ritu latè infrà, vbi de Notis encausticis.

Capiti humano sub capillis inscriptæ literæ, ab Histyæo Milesio, qui mancipio suo ægro, factâ curationis spe, capillos rasit, & capiti eius stigmata inscripsit; itaque postquam crines excreuissent, ad Aristagoram misit, hoc dato imperio, vt ad reliquam sui curationem se raderet. rasit mancipium Aristagoras, & capiti eius inscriptam reperit hanc sententiam: *Histyæus Aristagoræ. Ioniam*

ad

ad defectionem sollicita. Polyænus libro primo, Gellius lib. XVII. cap. IX.

Cerea candela inclusam epistolam miserunt ad Buciacium Camenecciæ vrbi Præfectum Tencinius & Dreuicius Poloni per puerulum cum hoc mandato; vt quando Cameneciam puer venisset, iuberet verbis suis Buciacium ex eâ candelâ accipere lumen. Buciacius suspicatus quod erat, dissectâ candelâ epistolam inuenit, quæ magnam rebus eius lucem adferebat. Cromerus lib. XX.

Tabellæ nouæ inscripsit literas Demaratus exul ad Spartiatas; & mox eius sulcis vacuam ceram induxit. Polyænus lib. II. cui geminum stratagema cuiusdam alterius refert Gellius lib. XVII. capite IX.

Canibus deglutiendas cum esculento quopiam literas obiiciunt quidam tempestate nostrâ, vt ex eorum interfectorum visceribus postmodum nuntius exigatur. A Porta lib. II. cap. XXI.

Scytale Laconicâ secretissima quæque olim indicata sunt. De hac ita Gellius lib. XVII. cap. IX. ex Lysandro Plutarchi: *Surculi duo erant teretes, scytalas vocant, oblonguli, pari crassamento, eiusdemq; longitudinis. Vnus Imperatori in bellum proficiscenti dabatur: alterum domi Magistratus cum iure atque cum signo habebant, &c. circum eum surculum lorum complicabant, volumine rotundo & simplici, ita vt oræ adiunctæ vndique & cohærentes lori quod plicabatur, coirent. Literas deinde in eo loro per iuncturarum oras, versibus à summo ad imum proficiscentibus inscribebant. Id lorum literis ita perscriptis reuolutum ex surculo, Imperatori commenti illius conscio mittebant. Resolutio autem lori, literas truncas ac mutilas reddebat, membraq; earum & apices in partes diuer-*

diuersissimas spargebat. Propterea si id lorum in manus hostium inciderat, nihil quidquam coniectari ex eo loro quibant. Sed vbi ille, ad quem erat missum, acceperat, compari surculo, quem habebat, capto, ad finem perinde, vt debere fieri sciebat, circumplicabat: atque ita literæ per ambitum eumdem surculi coalescentes, rursum coibant, integramq́; & incorruptam epistolam & facilem legi præstabant. Ridet meritò hanc artem Iulius Scaliger, & exercitat. CCCXXVII. ad Cardan. vocat *Laconica nugalia.* Athenæus lib. X. cap. XVII. ait ex Achæo Erythriensi vocatam fuisse *Cyrbim Spartanam:* hoc est, inquit Iunius lib. IV. Animadu. cap. XIV. quia quemadmodum in κύρβεσι, publicis videlicet tabulis, Leges exaratæ erant; ita in scytale, præcepta ad Duces & Imperatores militiæ scribebantur: Spartanam verò à ciuitate. Sunt deniq; de scytale elegantissimi illi Ausonij versus, ep. ad Paulinum:

Vel Lacedæmoniam scytalen imitare, libelli
Segmina pergamei tereti circumdata ligno
Perpetuo inscribens versu; qui deinde solutus,
Non respondentes sparso dabit ordine formas,
Donec consimilis ligni replicetur in orbem.

De *fungo*, Xiphilinus in Traiano: *Fungus ingens ad Traianum allatus est, in quo scriptum erat Latinis literis; Burros sociosq́; omnes a Traiano petere, vt pace factâ domum reuerteretur.*

Hactenus de celandis peregrinâ materiâ literis; nunc de astu Tabellariorum.

Harpagus non contentus literas suas in leporem exenteratum abdidisse, misit eas pretereà per domesticum suum aliquem indutum *habitu venatoris*, ad Cyrum regem; auctoribus Iustino, Herodoto, & Polyæno.

Mendici ſimulato habitu nobilis quidam pertulit epiſtolas Laurentij Medicæi ad Regem Neapolitan. Ferdinandum. Brutus ſuprà.

Canum pellibus veſtitos, canatimque reptantes per noctem Ioſephus Galilæus à Veſpaſiano in vrbe Iotapata obſeſſus tabellarios cum literis miſit per vigilum cuſtodias, neque ea res, niſi ſerò obſeruata eſt. Ioſephus lib. III. De bello Iud. c. VIII.

Denique etiam itineribus occultandis adhibita cautio eſt. *Terreſtri* in primis *itinere*. Catellam à Tingitano ciue in oppido Arzilæ relictam, Meneſius ad Præfectum Tingitanum alligatis inter pilos literis, miſit, hoc aſtu: In litore catellam verberibus multis multauit, fecitque vt ab ſe velociſſimè diffugiens, poſtridie ante crepuſculum ſtaret cum literis ad portas Tingitanas. atque ita terreſtri itinere tutò nuntium miſit. Oſorius libro II. De reb. Emanuelis.

Scultellæ flumine per *Vrinatores* Hircius Conſul ad Decium Brutum Mutinæ obſeſſum ab Antonio, plumbeas literas eorum brachiis alligatas miſit. Frontinus libro III. cap. XIII. Addit Dio Caſſius lib. XLVI. eadem viâ à Decio literas remiſſas.

Vtribus verò quibus inſutæ erant literæ, Lucullus gregarios milites impoſuit, qui marinorum monſtrorum ſpecie velut portento quodam ſtationarios terrerent, itaque ad Cyzicenos à Mithridate obſeſſos nuntium perferrent. Frontinus lib. III. cap. XIII.

Per *aërem* epiſtolæ miſſæ; telis inſcriptæ vel alligatæ. Inſcriptæ; à Cleonymo Lacedæmonum Rege, dum Trœzenem obſideret, hac ſententiâ:

tentiâ: *Venio vt ciuitatem in libertatem asseram*. A Porta libro II. cap. XXI. Alligatæ telis ab Artabazo & Timoxeno, apud Herodotum lib. VIII. à Cæsare cùm scriberet ad Ciceronem obsessum his verbis: *Cæsar Ciceroni fiduciam optat; expecta auxilium*. apud Polyænum lib. VIII. & Dionem lib. XXXIX. ita proditum Zeuminum est Romano exercitui à propriis militibus & ciuibus. Nicetas Choniates in Annalibus.

Auium denique volatu perlatæ per aërem literæ non infrequenter. De *hirundinibus* id scribit Plinius libro X. cap. XXIV. *Cecinna Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas hirundines in vrbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eumdem nidum remeantes, illito victoriæ colore.*

De *Cornice* quâ vsus est Marrhes Ægypti Rex pro cursore, Alexander Neapolit. lib. I. cap. XXVII. ex Æliani historiâ animal. lib. VI. cap. VII. cuius hæc verba: *Marrhæ Aegyptiorum regis cornix fuit animal oppidò mansuetum & cicur, ita vt epistolas quò ille vellet, facilè perferret, essétque omnium nuntiorum multò celerrima*, &c. eam itaque pro huiusmodi officiis, defunctam Marrhes & columnâ & sepulchro honorauit.

De *columbis*, Plinius lib. X. cap. XXXVII. *Magnis in rebus fuêre internuntiæ*, &c. *Quid vallum, & vigil obsidio, atq; etiam retia amne prætenta profuêre Antonio, per cælum eunte nuntio?* Loquitur Plinius de Hirtio, qui ad Decium Brutum Mutinę ab Antonio obsessum literas mittebat per columbas, quas fame & tenebris confectas vicino mœnibus loco emittebat, vt faciliùs ad escam à Decio rerum conscio exposi-

tam aduolarent, atque ita Decius literas eis demeret; auctore Frontino, lib. III. cap. XIII. Columbam item cum literis Sultanus, dum à Gallis Venetisque obsideretur Ptolemais, eò misit; quibus significabat se tridui interuallo cum copiis adfuturum. Sed Veneti columbam conspicati, militari clamore ita eam deterruerunt, vt ex aëre delaberetur; moxque ei alligatis fictis epistolis, Sultani nomine scriptis, quibus indicabat scilicet se obsessæ vrbi opem ferre non posse, miserunt Ptolemaidem; quæ desperato auxiliorum aduentu, ante triduum se suaque hosti dedidit in potestatem. Sabellicus lib. VI. c. VI. Egnatius lib. VII. cap. IV. Columba etiam, dum Godefredus Bullonius Ierosolymam obsideret, à Barbaris in vrbem cum epistolis missa, ab accipitre supra ipsa Bullonij castra in terram deturbata est, literæque sub eius alis repertæ. Æmilius lib. IV. De Iani Douzæ columbâ, quam ille ex obsessâ Leidâ dimisit, geminum carmen, Græcum alterum, alterum Latinum, scripsit Daniel Heinsius in Manibus Dousæ.

CAPVT XVI.

De inuisibili literarum scriptione.

PARVM fuit humanæ vafritiæ modum excogitasse quo literæ clanculùm mitterentur; nisi etiam tegendæ scriptionis astus inueniretur. Igitur triplici id ratione factum est: Literis planè fallentibus aspectum, vel certis literis positis loco aliarum literarum, vel notis. De priore modo hìc ago, qui inuisibilem facit scriptio-

ptionem. Id autem fiebat his artificiis:

Nocte tantùm legi possunt literæ scriptæ aquâ distillatitiâ nitedularum, vel aquâ salicis putrefactæ.

Aspectum fugiunt literæ omnes scriptæ aceto, vrinâ, lacte, lacte herbæ tithymalli, adipe, sepo, pinguedine, gummi, donec puluere aspergantur; tum protinus fiunt visibiles.

Scripta item omnia succo mali citrij, cæparum, cerasorum, cyclamini, aliúsve cuiuspiam pomi acris, sale denique ammonico, solo igne admoto legentur.

Gummi, sale, & calce scripta, legi non possunt, nisi papyrus in quâ scriptum est, crematur.

Alumine aut chalcantho scripta tantùm legi possunt postquam charta in aquam demersa est, aut vinum certo modo paratum.

Quædam legi non possunt nisi interposito lumine siderum aut candelę: quædam affusâ aquâ hydrargyri; de quibus singulis latè Ioannes à Porta libro I. capite vltimo. quòd verò de lacte tithymalli interposui, habeo ex Plinio libro XXVI. cap. VIII.

CAPVT XVII.

De scriptione per transpositionem literarum occultandâ.

MIRE sibi gratulabantur veteres, insigni scilicet, vt ipsi putabant, inuento epistolarum occultè scribendarum per transpositas literas;

teras: sed profectò id artificium facillimè à quouis sagaciore deprehendi potest, vt non iniuriâ Iulius Scaliger Exercitat. cccxxvii. id vocet delirium, & imposturam. Referam tamen paucula eius exempla, veneratione solius antiquitatis. Recentiores omnes id genus technas relinquo apud Neapolitanum quærendas lib. i. De notis furtiuis: quamquam Amplissimus Consiliarius Puteanus epistolâ quadam ad Plouuierium de κρυπτογραφίᾳ, rationem ostendit occultissimam scribendi per transpositionem, quam nec Oedipus diuinare possit. de quâ ita numquam locuturus fuisset Scaliger, vt de veterum facili commento.

Iulius Cæsar, inquit Dio lib. xxxix. *consueuerat, si quid secreti cuiquam per literas significaret, quartum semper elementum in scribendo, pro eo quod sumi debebat, sumere; ne obuia literarum lectio cuiuis esset.*

Augustus autē (verba sunt Suetonij c.lxxxviii.) *quoties per notam scribit, ponit* B *pro* A, C *pro* B; *ac deinceps eadem ratione sequentes literas; pro* X *autem, duplex* A A. Sed hæc scriptio non rectè à Suetonio vocatur *Scriptio per notam*, seu *per notas*, vt loquitur etiam cap. l v i. in Iulio Cæsare: quia literæ, etiamsi transpositæ, non tamen sunt notæ; neque etiam per transpositas literas scribere, idem est quod *notare:* nam quæ per transpositas literas scripta sunt, omnino perscripta sunt; seu, vt barbari loquuntur, ad longum omnibus necessariis literis scripta sunt; notata autem, seu notis scripta, compendio, & per abbreuiationem (vt vocant) scripta sunt. Paulus verò Iureconsf. De milit. testam. & Cicero in Catil. & ipse Suetonius, hæc duo ita sibi opponunt: *Notata, non perscripta*

erat

erat summa. quæ sunt ipsius Suetonij verba; sicut hæc Ciceronis: *Nondum est perscriptum Senatusconsultum.* Et certa omnino res est: nam quæ notis scribebantur, breuissimè & velocissimè erant scripta; quæ autem per transpositionem, totidem constabant literis, quot recto ordine perscripta constare solent, vt patet ex Probo Grammatico, quem Gellius libro XVII. cap. IX. narrat fecisse commentarium de occultâ significatione literarum in epistolis C. Cæsaris.

Igitur Varro rectiùs quàm Suetonius scriptionem hanc appellat lib. IV. Etymolog. *Tractationem*; vbi malè quidam legunt *arctationem*, vti benè adnotarunt Turnebus lib. XXIV. Aduer. c. XXIX. & Scaliger Coniectan. in Varronem.

Porrò D. Hieronymus commentariis in c. XXV. Ieremiæ, meminit apud Hebræos literas ita transponi solitas, vt prima, loco vltimæ; secunda, loco penultimæ; atque ita deinceps ponerentur. censetq; ita ab Ieremiâ scriptum esse שֵׁשַׁךְ, sesach, pro בָּבֶל Babel; ne Rex irritaretur in captiuos Israëlitas; quod genus illi vocant אַתְבַּשׁ athbasch. cùm videlicet Aleph א loco Tau ת ponitur, & Beth ב loco Schin ש, &c. Imò etiam planè inuersis verbis ad occultationem scribi solitum, narrat Isidorus. Vtuntur autem prætereà Hebræi numeris loco literarum inquit Bibliander: vt טו, pro יה, quod est nomen Dei; nam vtraque literarum colligatio notat quindecim.

CAPVT XVIII.

De occultâ ſcriptione per notas.

MVLTA ſanè ſunt quæ de notis longâ & curioſâ lectione obſeruaui; & faciunt quidem omnia ad hanc de ſcriptione tractationem. Tamen ne moleſtior ſit aut inuolutior obſcuriorque ea res, diſpertiar hanc omnem materiem in aliquot ſequentia capita. Hìc agam primùm, quid notæ ſint, quando, & ad quid inuentæ.

Nota, inquit Feſtus Pompeius, *aliàs ſignificat ſignum; vt in pecoribus, tabulis, literis, ſingulæ literæ, aut binæ; aliàs ignominiam*. Ampliùs Briſſonius De ſignific. verborum: *Notæ item*, inquit, *in L.2.ff. De ſeruis fugit. ſigna, ſtigmata, puncta ſeruis inſcripta atque inuſta ſignificant.* Clariùs dicerem: Notæ ſunt, vel quælibet ſigna ſeu ſcriptilia elementa, vt loquitur Marcellinus; vel literæ ſolitariæ poſitæ pro ſignis. Duplicis enim generis notæ ſunt: Notæ non literæ ſeu zifræ, & Notæ literæ.

De notis, ſeu zifris non literis, paſſim ſunt ſcriptorum teſtimonia, qui eas vocant σημεῖα, ſigna, imagines, &c. Cicero libro XIII. ad Atticum: *Quod ad te de legatis ſcripſi, parùm credo intellexiſti; quia διὰ σημείων ſcripſi.* Plutarchus in Catone & Cicerone: Σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Ita ſigna quoque appellantur notæ ab Ouidio IV. Triſt. Eleg. IV.

Scis benè cui dicam poſitis pro nomine ſignis?

ab Horat. lib. II. Sat. IV.

—— non eſt mihi tempus, auenti
Ponere ſigna. ——

à Sido-

à Sidonio Apollinare libro I X. *Comprehendebant signis quod literis non tenebant.*

Imagines vocantur à Quinctiliano li. XI. cap. II. *Zifræ* nunc dicuntur notæ, inquiunt Spiegel. De signif. verb. Turnebus lib. XIV. cap. XXIV. & à Porta De furtiu. notis lib. I. cap. XIII. qui postremus refert à Cicerone conscriptū esse Dictionarium, cuius singulis verbis signa quædam ipse præfixit, significantia id verbum cui præfixa sunt. verbi gratiâ: W mundum, M modum, 7 tempus signant. & hæc signa, aliaque id genus. Apuleius lib. XI. De Asin. vocat *ignorabiles literas*; Theodoricus Imperator apud Cassiodorum libro III. in quadam epist. II. *quasi literas.* apertè nimirum indicantes Notas quasdam, præsertim tales, non esse literas, sed quasi literas, & imagines potiùs ac signa. Id quod ex variis item auctoribus doctissimè obseruarunt Barnabas Brisson. docens *Notas non esse literas*, ex Leg. 33. ff. Ex quib. caus. maior. Leg. 9. §. 1. ff. De hered. instit. Leg. 41. ff. De milit. testam. & Leg. 6. in fin. ff. De bon. possess. Quâ de caussâ etiam à literis separantur notæ, in Leg. 1. §. Ludi. ff. De var. & extr. cogn. & Paulus ex Pedio, in Leg. Sed cùm patron. 6. §. fin. ff. De bon. possess. & Leg. Lucius 40. ff. De test. milit. Petrus Gregorius ex Paulo, lib. XVI. De Repub. cap. I. qui adfert hæc eius verba, *Notas literas non esse Pedius lib.* XXV. *ad edictum scribit.* Franciscus Polletus libro V. De foro Roman. cap. XII. affirmans ex iisdem Legibus *Notas non esse literas.* Cuiacius lib. XII. cap. X. *Notæ*, inquit, *non sunt literæ: quod vt demonstrem exemplis, Senatum Populúmque Rom. ita scribebant singulis:* S. P. Q. R.

notis hoc modo, . *Senatuſconſultum per ſingulas ſic,* S C. *per notas ſic,* . & lib. III. Obſeru. cap. III. *Notæ,* inquit, *non erant literæ, ſed compendia literarum.* Gruterus in xc. epiſt. Senecæ, li. xiv. Sauaro ad lib. I x. Sidon. epiſt. I x. Bernartius ad I. Siluar. Statij, pag. xiv. Iuretus ad epiſtolam Symmachi xxxvII. lib. v. Raderus noſter in libro x I v. Martial. Epigram. ccII. Torrentius in Galbâ Suetonij.

Igitur has notas ſeu zifras, propriè vocabimus Sigla, vel σίγγλας cum Iuſtiniano, epiſtol. ad anteceſſor. §. Illud autem. 8. vetus enim Lexicon habet σίγγλας, & Stephanus ait ſe legiſſe σίγλας in Pandectis. Sed vtcumque ſcribatur in Lexico aut Pandectis; exiſtimo veriſſimam eſſe ſententiam Petri Gregorij Toloſatis lib. xvI. De Repub. c. I. paragrapho 6. *Sigla Latinum eſſe vocabulum contractum ex ſigillo, quaſi dicas; Siglum, paruum ſigillum: quemadmodum enim ſigillum eſt parua icuncula, ſeu nota quâ literas obſignamus; ita ſiglum eſt nota quâ intelligitur plus eſſe intelligendum, quàm expreſſè ad longum, vt dicunt, ſcriptum ſit.* Id quod mihi magis probatur quàm quod Cuiacius ſcribit lib. xII. cap. x. Siglà nimirum dici non à ſigillo, ſed à voce ſingula; tunc enim non ſigla, ſed ſingla (ſicut à vinculis, non vicla, ſed vincla) fuiſſet dicendum.

Iam verò aliud eſt genus notarum; quæ ſunt notæ ſimul & literæ. de his Feſtus ſuprà: *Notæ erant literæ, ſed ſingulæ, vel binæ.* eodemque nomine eas appellant Suidas cent. xII. prou. LXXXVII. in Parœmiis Andreæ noſtri Schotti. & Cicero Oratione pro Murenâ, *Singulas literas.* Gellius, *Singularias,* lib. xvII. cap. IX. Has verò ſingulas, ſeu

seu singularias esse quidem notas, sed à prioribus illis siglis diuersas, obseruarunt Spiegelius De verbor. signific. Petrus Gregorius lib. XVI. De Repub. cap. I. Torrentius in Galbâ Sueton. & omnium accuratissimè Raderus noster loco antè citato. vbi in hæc verba concludit sententiam suam: *Auctores non pauci separant omnino literas singulas, siue quæ vno verbo, singulæ appellantur, à notis; ita vt notæ non sint literæ.* Vnde miror cur Cuiacius singulas, quæ literæ sunt, voluerit esse sigla, quæ, vt iam ostensum, non sunt literæ. Porrò hæ posteriores notæ, seu literæ singulariæ, quandoque ponebantur pro puris notis, non literis seu siglis; perinde atque ipsa sigla pro meris signis.

Quandoque vtræque notæ, & sigla nempe & singulæ ponebantur pro verbis tantùm, quandoque pro totis etiam sententiis. Pro verbis tantùm, vt patet ex notis à Cicerone inuentis, quæ erant notæ, non literæ: ˥ pro tempore. De singulariis autem verbi alicuius loco positis, ita Ammianus lib. XVI. *Apud Aegyptios singulæ literæ singulis verbis seruiebant.* Sed impropriè loquitur Ammianus: non enim Ægyptiorum notæ erant singulę literæ, sed sigla mera & notæ, non literæ: igitur meliùs, Singulæ pro verbis singulis ponuntur toto libello Probi Grammatici, quem scripsit de Notis Romanorum. verbi gratiâ, S. P. Q. R. id est, Senatui Populóque Romano. & sic etiam scribi solent omnia Romanorum prænomina. Pro sententiis integris ponebantur omnes ferè notæ Hieroglyphicæ Ægyptiorum, & modernæ literæ Sinenses, auctore Trigaultio nostro. & notæ item Cabbalistarum, quorũ tota in harum ex-

plicatione ars eſt, indeq; habet nomen Cabbala.

Fuêre autem tam varia per notas ſcribendi artificia, vt dicat Auſonius:

Innumeras poßim cælandi oſtendere formas,
Et clandeſtinas veterum reſerare loquelas.

Neapolitanus verò à Porta Notarum faciendarum modos cùm nouos tum veteres adfert circiter CLXXX. in lib. De notis furtiu. Quò ſpectant etiam tria illa ſcribendi genera, quæ Trithemius prodidit initio lib. De polygraphiâ, Dermaticum, Hyphaſinaticum, Aleoticum: adeoque totus liber ſextus continet vigintiquatuor Alphabeta ignota, ad vſum notarum; & lib. quinto programma proponit variæ literarum tranſpoſitionis.

Vſus enim notarum olim omnibus familiariſſimus fuit, non infimis modò & ancillis ipſis, vt de quadam refert Marcellinus, quæ nomine Aſſyriæ epiſtolam notis ſcripſit ad Barbationem Præfectum peditũ; verùm etiam ſummis quibuſque; vt Tito Cæſari, *qui ſolitus notis velociſsimè excipere*, auctore Suetonio cap. III. & Octauio Auguſto, *qui nepotes ſuos & literas, & notare docuit*; vt monent legendum eſſe Lipſius & Torrentius, pro *natare.* Quamquam ornatiſſimus vir Erycius Puteanus libello ſuô De natatu quem parat extrudere, ex Græco Dionis Caſſij planè me conuincat legendum eſſe *natare*, vt olim legebatur, non autem *notare*. Neque paucæ aut paruæ cauſæ ſunt tam frequentis vſurpationis. Primùm enim notæ Hieroglyphicæ à Phœnicibus aut Ægyptiis excogitatæ ſunt ad celanda ſua myſteria, ne vulgus ita facilè in adyta ſacrarum ſcientiarum irreperet. Quamobrem & Perſæ Magos, Indi Gymnoſophiſtas,

phiſtas, Celtæ Druidas habuêre myſteriorum ſuorum interpretes, quæ plebi propoſita eſſe nolebant; ſicut & Hebræorum Legem fuiſſe ſcribit D. Gregorius Nazianzenus in Apolog. fugæ ſuę, quâ libros ſacros vulgo communicari vetabant. Imò Romani huius rei gratiâ Notarios adhibebant, auctore Suidâ: Τὸν τῶν ἀποῤῥήτων γραμματέα, ἀσηκρῆτις καλοῦσι τὸ ἀξίωμα Ῥωμαῖοι. id eſt: *Scribam qui notat res, quas non licet propalare, à Secretis vocant, quæ dignitas eſt apud Romanos.* Et Trithemius ſcribit, Ciceronis Lexicon De notis, à diuo Cypriano auctum, vt Eccleſiaſticis iuxtà prodeſſet atque profanis ad arcana celanda. Hebræi verò teſte Bibliandro, eo ſcribendi genere plurimùm vtuntur, quo initialis ſola litera ponitur loco totius dictionis; vocantque *Raſchei theboth*, hoc eſt, *Initia dictionum*. Ita etiam Iuriſperiti ad tegendos aſtus ſuos, inquit Cicero pro Murenâ, notas inuenerunt, ne plebs ſciret quibus diebus fas nefaſve eſſet Lege agere: *Irati*, inquit, *Iureconſulti, ne dierum ratione peruulgatâ & cognitâ, ſine ſuâ operâ poſſet Lege agi, notas quaſdam compoſuerunt, vt ipſi omnibus in rebus intereſſent.* vnde Manilius de Notario:

> *——— Hic Legum tabulas & condita Iura*
> *Nouerit, atque notis leuibus pendentia verba,*
> *Et licitum ſciet & vetitum.*

In pecude verò, ſeruis, & milite, ſtigmatum notæ ad internoſcendum inuentæ ſunt; ſicut & notę Grammaticorum ſeu poſiturę, obeli & aſteriſci: in communi autem ſcriptione ad breuitatem & celeritatem, & ſecreti cautelam, vt notauit Ioannes à Porta lib. I. cap. II. III. & IV. De breuitate, teſtatur Solinus cap. VI. narrans Iliadem

totam notis ſcriptam adeò fuiſſe breuem, vt nucis vnius teſtulis geminis tota clauderetur. quo in artificio excelluiſſe Myrmecidem Mileſium, & Callicratidem Lacedæmonium, ſcribit Ælianus lib.1. Variar. hiſt. quos fama fuit in ſeſamo(quod minutiſſimum genus eſt ſeminis, ſimile milio aut panico) diſtichon vnum Elegiacum aureis literis ſcripſiſſe; ſed per notas & ſigna, inquit Henricus Salmuth comment. in Pancirollum. Ingenioſiùs tamen Bauhuſius noſter lib. III. fol.55. de Iliade ludit ad Paul. Palmerinum:

Iliadem magnam paruâ in nuce Paule videbis,
Hæc duo ſi patiens carmina noſtra legis.
Atridæ gemini, Laërtius, Hector, Achilles,
Aeneas, Priamus, Troia, Lacæna, Paris.
Ilias en nuce clauſa vnâ eſt: niſi, Paule, negabis,
Aut hanc Iliadem, aut carmina noſtra nuces.

Celeritatem autem ſcribendi per notas refert Auſonius fuiſſe tantam, vt Notarij ferè præuerterent dictantium verba, Epigram. cxxxvIII.

Puer notarum præpetum
Sollers miniſter aduola
Bipatens pugillar expedi, &c.
Euoluo libros vberes,
Inſtarq́ʒ denſæ grandinis
Torrente lingua perſtrepo.
Tibi nec aures ambigunt,
Nec aucupatur pagina,
Et mota parcè dextera
Volat per æquor cereum.
Cùm maximè nunc proloquor,
Circumloquentis ambitu:
Tu ſenſa noſtri pectoris

Et

Vix dicta, iam ceris tenes,&c.
Et præpetis dextræ fugâ
Me tu loquentem præuenis?
Quis, oro, quis dixit tibi
Quæ cogitabam dicere?
Quæ furta corde in intimo
Exercet ales dextera? &c. Nec absimiliter, sed breuiùs Martial.lib.XIV. Epigram.CCII.

Currant verba licet, manus est velocior illis;
Nondum lingua suum, dextra peregit opus.

Quæ si fortè sint hyperbolicè dicta, at saltem sine ampullis & vento dicta sunt illa Boëtij lib.V.

Vt quondam celeri stylo
Mos est æquore paginæ, &c.

Illa Sidonij lib.IX. Epist.IX. *Tribuit & quoddã dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa compendium.* Illa Senecæ ad Lucil. Epist. XC. *Celeritatem linguæ manus sequitur.* Illa Prudentij de Cassiano:

Raptimq; punctis dicta præpetibus sequi.

Illa D. Hieronymi lib.III. comment. in Epist.ad Galat. *Notario dicto aut quidquid in buccam venerit; aut si paululùm voluero cogitare, melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, frontem rugat, manũ contrahit, & se frustrà adesse toto gestu corporis contestatur.* Insignis sanè, & percommoda scribendi velocitas: quam tamen, quantacumque fuerit, dicendi copiâ atque impetu præuertit Proœresius, qui (vt de eo narrat Eunapius) tantâ celeritate perorabat, vt Notarios præcurreret; verbis tamen ita conceptis, vt cum ingenti omnium admiratione, eamdem quam ex tempore habuerat orationem, denuò absque omni hallucinatione integram recitaret. Omnium item etiamsi pernicissimas manus retardauit Orige-

Origenes Adimantius, qui ſeptem notarios viciſſim ſcribentes laſſabat; vt de eo ſcribit Euſebius lib. VI. cap. XVII.

Quod vltimum eſt huius capitis, de notarum origine eſt; in quâ, vt in literarum origine, video pleroſque hallucinatos eſſe. Sanè non ſcio quis ante Matthęum noſtrum Raderum eâ in ręveritatem attigerit. Alij enim notarum inuentionem Mæcenati & eius liberto Aquilæ tribuunt; inter quos eſt Dio lib. LV. Ciceroni ſub tempus Catilinariæ coniurationis Plutarchus aſſignat. Euſebius in Chronico adſcribit Tironi liberto Ciceronis: Seneca Mecænatis & Ciceronis ſeruis. Iſidorus lib. I. cap. XXI. & ex eo à Porta libro I. De notis furtiu. cap. III. Ennio vt primo auctori acceptas fert huiuſmodi notas mille & centum; quas poſt auxerit Tiro, deinde Perſannius Philargyrus, & Aquila libertus Mæcenatis, denique Annæus Seneca; ita vt numerus excreuerit ad quinque notarum millia. Ego, poſtquam expendere cœpi illum verſiculum Dauïdis Pſal. XLIV. *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* poſtquam excutere cœpi antiquitatem Hieroglyphicarum notarum, non aliud potui ſuſpicari, quàm longè antiquiùs notarum originem eſſe indagandam. neque tamen primus id audebam apertè affirmare, donec comperi Patrem noſtrum Raderum,& ex eo Patrem etiam Lorinum in Pſal. XLIV. id docuiſſe. pretium operæ erit audire Raderi verba: *Multis annis ante Ciceronem Iudæa notarum videtur artem inueniſſe; captatâ ex Danielis interpretatione huius compendij occaſione. Daniel enim illa cæleſti digito exarata verba, Mane, Thecel, Phares, ſic eſt inter-*

interpretatus, vt ſingula verba ſingulas obſeruarent orationis ſententias. Magiſtri ergo & Diuinarum literarum interpretes genus inde interpretandi nouum inuenerunt, quod Cabbaliſticam appellarunt; quâ non tantùm ſententias & integras Scripturæ diuinæ orationes explanant, ſed etiam ſyllabas, & ſingulas quaſque literas ſeparatim expendentes, quaſi lateat in ſingulis aliquid myſterij, excutiunt, &c. & coniectura eſt, hinc à Iudæis manaſſe rationem hac methodo non interpretandi tantùm, ſed & ſcribendi.

Igitur pro veriori hanc ſententiam amplectemur, donec à quopiam certiùs refutetur. neque enim contigit mihi hucuſque videre Octauianum Ferrarium, qui in Originibus ſuis Romanorum fertur quædam de notis attigiſſe.

CAPVT XIX.

Quàm varia notarum genera? ac primò, de notis ſeruilibus ſeu ſtigmatibus Threiciis.

CAVSSAM accuratè tractandi hanc materiam præbuit mihi Iſidorus libro primo, capitibus XXI. XXII. XXIII. & ſequentibus, agens de variis generibus notarum.

Diuido igitur notas in Seruiles, Pecuarias, Iuridicas, Iudiciarias, Suffragatorias, Cenſorias, Teſſerarias, Sortiarias, Grammaticas, Arithmeticas.

Seruiles notæ ſunt, quas Cicero Threicias appellat lib. II. Offic. hoc eſt, ſtigmata ſeu ſigna quibus ſeruorum vultus aut manus inurebantur, vt ſcribit Artemidorus libro primo Onirocrit. Threicias autem vocat; quia, etiamſi apud Thraces,

ces, eiuſmodi notæ erant inſigne nobilitatis, non ſeruitutis, auctore Herodoto lib. v. & Boëtio proſâ IV. (quemadmodum & apud Dacos & Sarmatas, vt Plinius ſcribit lib. XXII. apud Britannos item, vt teſtatur Herodianus lib. III. qui tota corpora pungebant) tamen à Thracibus ad piſtrinenſes, ad ergaſtulos, & ad fugitiuos venerunt, pro ſigno infamiæ & probri. Vocantur hæ notæ diuerſimodè apud diuerſos. Apud Senecam I. De Tranquill. *ſeruiles literæ*; apud Boëtium libro I. Ciceronem II. Offic. Auſonium epiſt. XV. Valerium Maximum lib. VI. cap. VIII. vocantur *notæ*. Plinius in Panegyr. vocat *notas & puncta*. Vocantur *ſtigmata* à Suetonio in Caligulâ cap. XXVII. à Senecâ lib. IV. De Benef. à Quinctiliano lib. VII. cap. IV. à Iuſtiniano Leg. III. De fabricenſ. lib. XI. à Scribonio Largo cap. CCXXXI. ab Herodiano lib. VII. Columella in Hort. appellat *ſigna ſororum*, vel, vt ingenioſè Scaliger, *ſigna fugarum*. Similiter hinc ſerui nominantur *ſtigmatiæ* à Nonio & Cicerone, item *notis compuncti*. στιγῶνὲς καὶ στιγματίαι à Polluce lib. III. cap. VIII. de Seruis. *Varij attagenes* ab Ariſtophane in auibus, propter maculas, opinor; ſicut *Iſtriani* à more gentis illius quæ ſe punctis inurebat, inquit Cælius lib. VIII. cap. XXXI. & *populus Samiorum*, Σαμίων ὁ δῆμος, apud Suidam ex Ariſtophane. quia, inquit Suidas, dicunt Samios ab Athenienſibus captos noctuâ, Athenienſes verò à Samiis ſamenâ (hoc eſt, biremis vel numi charactere) à Syracuſiis autem equi imagine fuiſſe compunctos: ſicut hodieque fures inſignibus vrbium, in quibus plectuntur. Ex quibus apparet, tripli-

triplicis ferè generis fuiſſe haſce ſeruiles notas; nimirum vel puncta, vel imagines, vel literas. De literis enim, Seneca ſuprà laudatus; *Seruiles literas*. & hinc *ſcribere* apud Vlpianum, eſt *notam inurere*, in Inſtit. tit. I. & Leg. XVII. Cod. De pœn. vt Briſſonius obſeruat lib. De ſignific. verb. &, *quatuor inſcripti*, apud Martialem: *Vultus ſcriptus*, apud Auſonium & Plinium. *Inſcripta ergaſtula*, apud Iuuenalem Sat. XIV. *Literati*, apud Plautum & Apuleium. *Calati*, apud Propertium lib. IV. Adeoque literis illis cauſticis, crimen ipſum vulgò exprimebatur. Plato VIII. de Legibus: *Si quis ſacrilegium commiſerit*, &c. *in facie manibusq; crimen inſcriptus, & flagellatus, extra fines patrios proijciatur*. & quidem non paucis literis; ſed quandoque perſcribebatur crimen per totum vultum. Petronius in Satyr. *Impleuit Eumolpus frontem vtriuſque ingentibus literis, & notum fugitiuorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit*. Erat id Epigramma fortè huiuſmodi, inquit Lipſius: *Caue à fugitiuo*. Ita quoque Zonaras III. Annalium, duos monachos (quod liberiùs Theophilum Imperatorem monuiſſent) Epigrammate duodecim verſuum conſcriptos fuiſſe narrat. Et D. Ambroſius lib. De virginit. refert, *iuuenem quemdam cùm propter admirandam oris pulchritudinem, in amorem incenderet feminas, vultum exaraſſe ſtigmatibus, ne qua eum amare poſſet*. Quamquam communiùs, non totæ ſententiæ, ſed ſingulæ tantùm literæ imprimebantur; vt K, Kalumniatoribus; ita enim olim Kalumniam ſcribebant, vt Lipſius obſeruat II, Elect. cap. XV. Et de hac Kalumniatoriâ notâ Cicero pro Roſc. Amerin. *Crura quidem nemo vobis ſuffringet; ſed ſi ego*

hos benè noui, literam eam cui vos vsque eò inimici estis, &c. ita vehementer affigent ad caput. Quem locum egregiè explicat Turnebus. Ita D, delatoribus, T, furibus, apud Lucianum, & Polyd. Virgilium lib. XXVI. Histor. Angl. qui scribit ab Henrico VII. esse statutum, vt furibus (qui *Theefe* vocantur) T inureretur in palma sinistræ manus sub pollice: homicidis verò (quos appellãt *Murdure*) M. quam consuetudinem docet à Gallis esse sumptam. At ego, si primam originem quærimus, scio eam manasse à Syris, qui stigmata manibus aut ceruicibus, non frontibus inurebant; vt narrat Lucianus in Deâ Syriâ; & hanc manuum inscriptionem, inter pœnas omnes, solam retinuit Constantinus Imperator, vetitâ vultus inustione, sic scribens ad Eumelium: *Si quis, &c. fuerit pro criminum qualitate damnatus, minimè in eius facie scribatur, dum & in manibus & in suris possit pœna damnationis vnâ scriptione comprehendi; quò facies, quæ ad pulchritudinis cælestis similitudinem est figurata, minimè maculetur.* Leg. 11. de pœn. Cod. Theodos. Sed hanc piam sanè Constantini Legem antiquauit Theophilus Iconoclasta, inustis denuò vultibus sanctorum martyrum Theophanis & Theodori, vt refert Cedrenus. Verùm vt illud obiter addam; non seruis modò aut reis, sed etiam militibus aliquando, & sacris etiam hominibus huiusmodi literæ fuêre inustæ. De militibus Aëtius lib. VIII. capite XII. *Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί.* & Vegetius lib. I. cap. VIII. *Sed non statim punctis signorum scribendus est tiro.* libro II. cap. V. *Nam victuris in cute punctis milites scripti.* Quæ puncta Lipsius

Lipsius lib. I. De milit. cap. vltimo, ait fuisse notas nominis Imperatorij., ex testimon. Chrysost. ex Cod. De Aquæduct. & Cod. De fabric. quas omnes auctoritates in eam rem anteà attulit Turnebus libro XXIV. cap. XII. De sacris hominibus auctor est Prudentius:

Quid cùm sacrandus accipit sphragitidas?
Acies minutas inserunt fornacibus,
His membra pergunt vrere; vtq; igniuerint,
Quamcumque partem corporis feruens nota
Stigmarit, hanc sic consecratam prædicant.

Porrò hoc supplicij genus Seneca lib. III. De Irâ, cap. III. vocat *Inscriptionem frontis.* Ferrum verò quo fiebat inscriptio, Palladius & Hippocr. καυτῆρα appellant, Lucianus & Plutarchus καυτήριον. Notam ipsam inustam Plato in Timæo, ἔγκαυμα: vnde ἐγκαυστοί apud Martialem libro IV. Epigr. XLVII. apud Athenæum lib. III. sub fin. ex poëtâ quodam Asio, de Cnisolæcho:

Claudus; notis compunctus ac inustus.

& lib. VI. ex Diphilo:

Inustam punctis frontem capillo obuelat.

apud Valerium Max. lib. VI. cap. VIII. *Seruus inexpiabili notâ per summam oris contumeliam inustus,* apud Iuuenalem:

Vritur ardenti duo propter lintea ferro.

Denique post inustionem, atramentum subinde causticis sulcis infundebatur. ita apud Zonaram suprà; monachis illis non solùm Iambi inusti, sed & atramentum in notas infusum est; quemadmodum & fugitiuis illis in Satyr. Petronij. Quæ res fortè originem habet ab vstoriâ arte, seu καυστικῇ, quâ pictores omnicolorem ceram lique-

factam in ſtrias infundunt, dum pingunt; auctoribus Plinio lib. xxxv. cap. xi. & Varrone libro iii. De re Ruſticâ, cap. xvii. & Ouidio iii. Faſtorum:

Quiq; moues cælum, tabulasq; coloribus vris.

iv. Faſtorum:

——— & picta coloribus vſtis
Cæleſtem matrem concaua puppis habet.

Anacreonte item:

Si fert & ipſa cera,
Vnguenta pinge olentes.

vnde hoc artificium κηρογραφίαν appellat Callixen. apud Athenæum lib. v. & Turneb. lib. viii. capite ix. *Cauteria*, inquit, *ſunt*, *quibus pictores olim ceris pingentes*, *picturam tabularum inurebant*. vide eumdem lib. xxiv. cap. xvii. lib. xxix. cap. xiii. & Iſidorum lib. xx. cap. vltimo; qui characterem coloratum vocat, ſtylum ipſum vſtorium. Monet autem Raderus noſter in Martial. lib. iv. Epigram. xxxvi. hoc picturæ genus in nauibus, *nec ſole, nec ſale, nec vento corrumpi.*

CAPVT XX.

De notis pecudum.

VT hominibus ad pœnam aut notitiam, ita etiam pecudibus ad internoſcendum eas inſcriptæ notæ.

Signare, ait Feſtus, *ſignificat*, *etiam pecora ſignis notare.* alibi: *Dignorant*, *ſigna imponunt*, *vt fieri ſolet in pecoribus.* vbi ſic Scaliger: *Gloſſarium*, *dicorat*, διαγινώσκει; *lege dicnorat.* Ita etiam Næuius apud Priſcianum lib. vii.

Signare oportet frontem caldâ forcipe.

Cal-

Calpurnius in Bucolicis:

Impressurus oui tua nomina. ———

Virgilius I. Georgic.

Aut pecori signum, aut numeros impressit aceruis.

& III. Georgic.

Continuoque notas & nomina gentis inurunt.

Anacreon:

Equi solent inustum
Coxis habere signum.

Meminit eiusdem ritus ex Ariano Titius lib. VII. loc. cap. XX. docens, *Sibas Indorum gentem consueuisse bubus claua notam inurere, in Herculis memoriam, qui illuc penetrauit.* & huc spectauit Ausonius in Alexandriâ, vt notat Scaliger:

——— *illa Seleucum*
Nuncupat, ingenuum cuius fuit amphora signum,
Qualis musta solet generis nota certa. —

vbi ingenuum signum (quod est à naturâ scilicet inditum) opponit signo inusto.

Suidas, prope Phasidem, narrat equis solitam inuri Phasianam auem: & Sisyphum quemdam solitum vngulis suorum animalium, singulas literas inscribere. Athenæus item libro XI. ex Aristophane in Nubibus scribit equos, quibus Σ inscriptum erat, vocatos *σαμφόρας*: sicut & ab eodem equi vocantur *κοππατίαι*, quibus *κόππα* seu *κάππα* inurebatur; vt referunt Cælius & Stephanus ex Eustathio & Hesychio. Sed hunc vtrumque & illos item falli, verè ostendit Scaliger in Notis Eusebianis, ex Alphabeto Ionico vetere, & Phœnicio; vbi post literam Π, hæ notæ, non literæ, ϡ Λ: *ἐπίσημον σάνπι*, vel Σὰν Πῖ, vel *ἀντισίγμα* ΙΙΙ; vel *ἐπίσημον ἐννεακόσια*. Hæc enim

 nota,

nota, ϡ, nongenta significat; à quâ equi quibus ea inusta, vocantur σαμπόραι ϗ σαμφόραι, vel σαπφόραι, quemadmodum & κοππατίαι, quibus Kophe seu Koppa inustum; non autem καππατίαι: Κόππα enim & Κάππα valdè distant.

Instrumentum quo notæ hæ imprimebantur, Cælius ait vocatum esse τρυσίππιον, vel ἵππου τροχὸν, quod erat velut rotula, quæ candens malis equorum inurebatur. Isidorus lib. xx. vltimo capite vocat χαρακτῆρα, *& ferrum coloratum, quo pecudibus notæ inuruntur.* Sed & victimæ immolandæ cultro notabantur in fronte, vt Scaliger scribit epist. postumâ ad Puteanum; vnde Herodotus & Diodorus ἀσφράγιστον vocant victimam, cuius frons nondum cultro signata est.

CAPVT XXI.

De notis Iureconsultorum.

SCRIPSIT de hoc argumento libellum integrum Magno ad Carolum Regem, his versibus dedicatum:

Hæc Iuris σημεῖα lubens Rex accipe Carle,
Offert deuotus quæ tibi Magno tuus.

Non est instituti mei hùc adferre earum exempla; qui volet, ad libellum adeat; quem simul cum veteribus Grammaticis excusum nuper vno Tomo ediderunt quidam de literis benemeriti. Illud tantùm moneo, bono fuisse fine eas notas inuentas, sed in Iurisprudentię libris longè perniciosiùs quàm in vllis aliis disciplinis vsurpatas, quorumdam Leguleiorum fraude rem optimam pessimè auertente. Tot enim, temporis successu,

ex hisce notis earumq; augurandâ significatione exitêre circumuentiones, vt Iustinianus Imperator Lege sanxerit, ne quis iis omnino in Iure vteretur, sed omnia perscriberentur. Lib. 1. Cod. titul. 17. De veteri iure enucleando, Lege primâ: *Ne per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio, iubemus non per siglorum captiones, & compendiosa ænigmata (quæ multas per se & per suum vitium antinomias induxerunt) eiusdem Codicis textum conscribi, etiamsi numerus librorum significetur, aut aliud quidquam. Nec enim hæc per specialia sigla numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus.* & eodem titulo Leg. 2. *Eamdem pœnam falsitatis constituimus aduersus eos qui in posterum Leges nostras per siglorum obscuritates ausi fuerint conscribere. Omnia enim, id est, & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per consequentiam literarum volumus, non per sigla manifestari; ita vt qui talem librum comparauerit, in quo sigla posita sunt, in quocumque loco libri vel voluminis, sciat inutilis se esse codicis dominum: neque enim licentiam aperimus ex tali codice in Iudicium aliquid recitari, qui in quacumque sui parte siglorum habet malitiam*, &c. Quod etiam ante Iustinianum in Oriente sancitum à Basilio Imperatore lib. 11. Iuris Oriental. num 11. titul. Περὶ τῶν σημείων τῶν ἀριθμῶν. vbi imperat loco notarum arithmeticarum, reponi literas quas etiam rustici facilè legere possent. Quâ Lege ferendâ quàm benè de posteris meriti sint Imperatores, ita commendat Foquelinus, titul. Instit. De vulg. substit. *Quis, si eiusmodi velut stigmatum notis deformatos Iuris veteris libros Iustinianus ad nos transmisisset, earum sese laqueis expedire potuisset? aut quis illis reddendis exprimendisq; litium altercationumq; finis fuisset; cùm*

in earum interpretatione Trebonianus ipse frequenter hæsisse deprehendatur? id quod præter Foquelinum multis exemplis demonstrat Ioannes Thomas Freisius in ep. Pand. Planè vt non inscitè Italus quidam Piouano Arloto, in facetiis vulgari linguâ editis (cùm in Prouerbium abiisset, *Et cetera Notariorum*) rogatus, quid quotidie Deum oraret? responderit, orare se quotidie tria: Primò, *Segnor mio, guardate me da furia de villani*. Secundò, *Daguazambaglio di Medici*. Tertiò, *Da gli & cetera de Notai*. Notarij enim per vnam aliquam huiusmodi notam, &c. res sæpè significant diuersissimas; vt apparet ex lepidissimâ illâ historiâ, quam Rutilius in vitâ Rutilij Iureconsulti narrat his verbis: *Scaurus absolutus crimine ambitus, in Rutilij accusatoris sui tabulis ostendit has literas*, A. F. P. R. *easq́ʒ sic interpretabatur, Actum Fide Publij Rutilij. Rutilius contrà, sic: Antè Factum, Pòst Relatum. C. Cannius verò, qui Rutilio aderat, exclamauit neutrum significari; sed illud: Aemilius Fecit, Plectitur Rutilius*. Cui gemina est illa Æsopi diuinatio ex literis cippo inscriptis, ter ingeniosissimè variata, vt scribit Planudes in eius vitâ. quemadmodum & illud Sibyllinum, *Salua Populum Quem Redemisti*; tandem ad Romanam Rempublicam est translatum hac formulâ: *Senatui Populó Que Romano*. Quanto autem damno & periculo in re præsertim pecuniariâ fuerit vsus notarum, vel illo apophthegmate manifestũ est, quod Macrobius inter iocos Augusti refert lib. II. Saturnal. his verbis: *Solebat Licinius libertus eius inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre: quem morem secutus, centum promisit per libellum, in quo virgulæ superducta pars vltra pecuniæ defectionem protendebatur, vacante infrà loco.*

Cæsar

Cæsar occasione vsus, priori alterum centies suâ manu iunxit, spatio diligenter expleto, & affectatâ literæ similitudine; geminatamq; accepit summam, dissimulante liberto: qui posteà cœpto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato: Confero tibi, domine, ad noui operis impensam quod videbitur.

Porrò etiamsi seuerissimè notarum vsu Iureconsultis à Iustiniano Cæsare fuit interdictum; non tamen illud vmquam effici potuit, vt duæ illæ notæ ff & Ð à Iurisprudentiæ libris exularent. Prima apud nostros Iureconsultos significat Digesta, vel etiam Pandectas, inquiunt Ioan. Corass. lib. v. Miscel. Iur. cap. xv. & Alciatus, qui refert apud veteres pro hac nostrâ notâ ff, solitum scribi hoc siglum π̃, π cum accentu circumflexo˜; vnde tandem formatum ab indoctis librariolis ff. Digesta autem eodem Pandectarum siglo fuisse significata, quòd Latini olim Digesta, Pandectarum nomine complectebantur. At anonymus quidam interpres Ioannis à Porta scribit Digestorum notam, antiquitus non fuisse π̃, sed Ð vel D, Delta confixum veru curuo, vel lineâ rectâ; quales visuntur in nummis. notam autem illam neotericam ff corruptam esse non ex π̃, sed ex θ, quâ literâ notabant Themata Iuris, vt ea vocari cœperunt, postquam à Constantino Romani Imperij sedes tralata est in Orientem, indéque orta Iurisprudentia Græca.

CAPVT XXII.

De notis Iudiciariis.

In grauioribus cauſſis Iudices non pronuntiabant ſententiam de tabulis, ſed eam in iis notabant, teſte Aſcon. in Diuin. Verrin. *Singuli*, inquit, *Iudices ſententiam de tabulâ pronuntiarunt in leuioribus cauſſis; & ob id neque notâ, neque cuſtode opus fuit.* Item docet Sigon. lib. II. de Iudic. cap. XXII. *Prætor Iudicibus tabellas dabat, & vt ſententiam ferrent, in concilium mittebat. Mittere autem in concilium, erat, iubere illos ad vrnas ire, atque in eas, tabellas ſententiam continentes coniicere. Vrnæ verò, ſiue ciſtæ, tot fuerunt, quot Iudicum ordines qui iudicarunt: tres quidem cùm omnes adhibiti ſunt; vna Senatorum, altera Equitum, tertia Tribunorum ærariorum. Tabellæ verò quæ datæ erant Iudicibus, quarum vnam in vrnam mitterent, erant tres: vna abſolutionis, altera condemnationis, tertia ampliationis; eaq́; omnes ceratæ erant. Nota abſolutionis fuit* A. *condemnationis*, C. *ampliationis*, N. L. *Non liquet.*

Igitur hæ tres præcipuæ Iudicum notæ. nam Suetonius præter haſce tres tabellas ſcribit capite XXXIII. ab Auguſto, *cùm de falſo teſtamento ageretur, non tantùm damnatoriam & abſolutoriam cognoſcentibus datam eſſe; ſed tertiam quoque, quâ ignoſcebatur iis quos fraude ad ſignandum vel errore inductos conſtitiſſet.* cuius tabellæ nota non potuit fuiſſe vlla ex præcedentibus, ſed fuerit fortaſſe I. id eſt, Ignoſco. Crinitus etiam lib. VI. cap. VI. ſcribit θ & κ fuiſſe etiam condemnationis notas; nam κ Græcum, eſt Latinorum C, ſignificans *καταδικάζειν*, quamquã Britannicus Perſij commentator ſcribit

κ fuiſſe

κ fuisse notam absolutionis, & significasse καλὸν, id est, pulchrum. θ autem significat θάνατον, id est, mortem. vnde Martialis lib. VII. Epig. XXXVI.

Nosti mortiferum Prætoris Castrice signum,
Est operæ pretium discereTheta nouum.

& Ausonius in Eunum Epigram. CXX.

Misselle doctor, κ tibi sit obscœno:
Tuumq; nomen Thita sectilis signet.

vbi Scaliger: *κ erat signum suspendij, refert enim laqueum collo inuolutum: θ, litera condemnatoria. quin & in castris militem ex cohorte morte dispunctum, hæc nota significabat.* Quod postremum Isidorus scribit libro I. Etymolog. addens è contrario per T in militiâ significari superstitē, sicut mortuum per θ. Quare Romanis sospitalis litera erat T, quam Tribuni plebis, auctore Valerio Maximo, Senatusconsultis, quorum ipsi aut populus fundus factus erat, subscribebant. Erat & felix litera apud Hebræos, vt constat ex Ezechielis cap. IX. *Omnem super quem videbitis Tau, ne occidatis.* De quo videndi, D. Hieronymus in eum locum & in c. LIX. Gretzerus cap. II. de Cruce, Foquelin. ad IV. Satyr. Persij, Brodæus lib. I. & Christianus æui nostri Martialis, qui ita cecinit lib. III. Epigrammatum, pag. 58.

Infelix multis Theta est; mihi litera felix,
Si θάνατον scribit, scribit & illa θεόν.

De aliis prætereà absolutionis & condemnationis notis apud Suidam hęc reperio: Μακρὰ γραμμὴ ἡ κατεδικάζετο, &c. *Longa linea condemnationem, breuis absolutionem significabat.* De quibus fortè Plautus capiendus, cùm longam quamdam literam infelicem vocat; quam alij aiunt esse I, alij L,
alij

CAPVT XXII.

De notis Iudiciariis.

In grauioribus caussis Iudices non pronuntiabant sententiam de tabulis, sed eam in iis notabant, teste Ascon. in Diuin. Verrin. *Singuli*, inquit, *Iudices sententiam de tabulâ pronuntiarunt in leuioribus caussis; & ob id neque notâ, neque custode opus fuit.* Item docet Sigon. lib. II. de Iudic. cap. XXII. *Prætor Iudicibus tabellas dabat, & vt sententiam ferrent, in concilium mittebat. Mittere autem in concilium, erat, iubere illos ad vrnas ire, atque in eas, tabellas sententiam continentes coniicere. Vrnæ verò, siue cistæ, tot fuerunt, quot Iudicum ordines qui iudicarunt: tres quidem cùm omnes adhibiti sunt; vna Senatorum, altera Equitum, tertia Tribunorum ærariorum. Tabellæ verò quæ datæ erant Iudicibus, quarum vnam in vrnam mitterent, erant tres: vna absolutionis, altera condemnationis, tertia ampliationis; eæq; omnes ceratæ erant. Nota absolutionis fuit A. condemnationis, C. ampliationis, N. L. Non liquet.*

Igitur hæ tres præcipuæ Iudicum notæ, nam Suetonius præter hasce tres tabellas scribit capite XXXIII. ab Augusto, *cùm de falso testamento ageretur, non tantùm damnatoriam & absolutoriam cognoscentibus datam esse; sed tertiam quoque, quâ ignosceba tur iis quos fraude ad signandum vel errore inductos constitisset.* cuius tabellæ nota non potuit fuisse vlla ex præcedentibus, sed fuerit fortasse I. id est, Ignosco. Crinitus etiam lib. VI. cap. VI. scribit θ & κ fuisse etiam condemnationis notas; nam κ Græcum, est Latinorum C, significans καταδικάζειν, quamquã Britannicus Persij commentator scribit κ fuisse

κ fuisse notam absolutionis, & significasse καλόν, id est, pulchrum. θ autem significat θάνατον, id est, mortem. vnde Martialis lib. VII. Epig. XXXVI.

Nosti mortiferum Prætoris Castrice signum,
Est operæ pretium discere Theta nouum.

& Ausonius in Eunum Epigram. CXX.

Mis. lle doctor, κ tibi sit obscœno:
Tuumq; nomen Thita sectilis signet.

vbi Scaliger: *κ erat signum suspendij, refert enim laqueum collo inuolutum: θ, litera condemnatoria. quin & in castris militem ex coborte morte dispunctum, hæc nota significabat.* Quod postremum Isidorus scribit libro I. Etymolog. addens è contrario per T in militiâ significari superstitē, sicut mortuum per θ. Quare Romanis sospitalis litera erat T, quam Tribuni plebis, auctore Valerio Maximo, Senatusconsultis, quorum ipsi aut populus fundus factus erat, subscribebant. Erat & felix litera apud Hebræos, vt constat ex Ezechielis cap. IX. *Omnem super quem videbitis Tau, ne occidatis.* De quo videndi, D. Hieronymus in eum locum & in c. LIX. Gretzerus cap. II. de Cruce, Foquelin. ad IV. Satyr. Persij, Brodæus lib. I. & Christianus æui nostri Martialis, qui ita cecinit lib. III. Epigrammatum, pag. 58.

Infelix multis Theta est; mihi litera felix,
Si θάνατον scribit, scribit & illa θεόν.

De aliis prætereà absolutionis & condemnationis notis apud Suidam hęc reperio: Μακρὰ γραμμὴ ἡ καταδικάζουσα, &c. *Longa linea condemnationem, breuis absolutionem significabat.* De quibus fortè Plautus capiendus, cùm longam quamdam literam infelicem vocat; quam alij aiunt esse I, alij L,

alij

alij, vt Asconius & Cælius, T. Vt vt sit, absolutionis literam, Cicero pro Milone, vocat *salutarē*; condemnationis verò *tristem*; sicut Liuius, *tristiorem*. Porrò pro hisce Iudiciariis literis, alibi calculos, nigrum, condemnationis; album, absolutionis; vsurpatos fuisse scribit Aristoteles in Problem. & Ouid. lib. xv. Metamorph.

Mos erat antiquis, niueis atrisq́; lapillis,
His damnare reos, illis absoluere culpa.

Aut fortè cretâ & carbone fiebant notæ; vt apertè Horatius II. Serm. Satyrâ III.

Quorsum abeant sani? cretâ an carbone notandi?

Et Persius Satyrâ v.

Quæq́; sequenda forent, & quæ vitanda vicissim,
Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notasti.

Quâ de re hæc accuratè obseruauit Iunius lib. II. Animaduers. cap. v. *Testulis in vrnam coniectis, si sex millium numerum explerent, reus solum vertere cogebatur, quod* ὀστρακισμὸν *appellabant*, &c. *Neque illud reticendum est; veteres loco calculorum Iudiciariorum vsos fuisse conchulis marinis, quos* χοιρίνας *vocabant, vt testatur Pollux libro* VIII. *ad quarum modum postea fabricatæ fuerunt æneæ, quas* σπονδύλους *&* φευκτοὺς *nominarunt. Porrò Iudicum calculi duplices fuerunt, vt ex Vlpiani Annotationibus in Demosthenem constat; quidam perforati & nigri, qui condemnabant; alij qui absoluebant, albi & integri. Duas verò vrnas, priorem mortis, posteriorem misericordiæ appellatam annotatur ab Aristophanis Scholiaste in Vespis.*

CAPVT XVIII.

De notis Cenſoriis.

PROVERBIO nobiles ſunt Cenſorum notæ: non ſolùm ſi per notam, intelligas ignominiam, vt Feſtus accepit; ſed etiam ſi pro notâ, ſiglum capias, aut literas ſingularias. Vnum Liuium teſtem laudare poſſum lib. XXXIX. cuius verba apertè de notis propriè dictis; cùm omnium ferè aliorum teſtimonia magis faciant pro notâ μεταφορικῶς ſignificante infamiam. Sic habet Liuius: *Patrum memoriâ inſtitutum fertur, vt Cenſores motis à Senatu adſcriberent notas.* Quamquam & Suetonius ſatis clarè ſcribit, Claudium adhuc Cenſorem, rogatum vt notam alicui appoſitam deleret; reſpondiſſe, *Ita tamen vt maneat litura*: vbi manifeſtè alludit ad notam à Cenſore ſcriptam. Hinc celebrantur Cæritum tabulæ vulgari adagio: apud Horatium lib. I. Epiſt. VI.

——— *& Cærite cerâ*
Digni. ———

Erant eæ tabulæ, in quas à Cenſoribus referebantur ij qui fuerant priuati ſuffragio. Quemadmodum Cærites primi quidem fuerant facti Romanorum municipes, ſed ſine iure ſuffragandi, vt auctor eſt Gellius. Extant & apud Græcos moris non abſimilis quædam veſtigia, cùm nempe improborum nomina ad infamiam in publicis columnis adnotabant; vnde στηλοκοπεῖν Heſychio eſt idem quod infamiâ notare. & apud Athenæum lib. VI. Polemon quidam vocatur στηλοκόπας, hoc eſt, columnæ ad probrum inſcriptus.

CA-

CAPVT XIV.

De notis Suffragatoriis.

Ex quo, Consulibus Mario & Flacco, perlatâ est Lex tabellaria à Luc. Cass. Longino, De suffragiis non voce aut hastarum sonitu, aut χειροτονίᾳ, sed tabellâ ferendis, cœperunt notæ suffragiorum: vt apparet ex Cicer. lib. III. de Leg. oratione pro Planc. & in Rullum. Erant verò eæ notæ, aut puncta, aut singulæ literæ. Ratio autem suffragandi talis, vt scribunt Turnebus, Tiraquellus, Gruchius, Budæus in post. Adnot. ad Pand. Comitia habebantur in Campo Martio, intra locum tabulis depalatum, quem Septa & Ouilia ab ouilis similitudine vocarunt. Ouid. I. Fastor. Iuuenal. Satyrâ VI. Martialis lib. IX. Epigr. IX. Strabo lib. V. Liuius Decad. III. lib. VI. Plinius lib. XVI. cap. IV. Suetonius Augusti cap. XLIII. Ausonius in Panegyr. Tum Rogatores obibant centurias vel tribus (iam enim curias à Romulo institutas Rex Seruius in centurias verterat, & Tribuni denique in tribus) rogantes ecquam singuli tabellam vellent? Erant enim duplicis generis tabellæ; aliis inscribebatur A. id est, Antiquo; aliis V. R. Vti rogas. Post hæc, Diribitores diribebant, id est, distribuebant eam tabellam, quam quisque velle se Rogatori respondebat. Deinde suffragatores cùm suâ singuli tabellâ ibant per pontes tumultuario opere extructos, in quibus καδίσκοι, hoc est, sitellæ erant positæ, vt Plautus; vel vrnulæ seu cistæ, vt loquitur Plinius. His vrnulis, coram apposito custode (ne qua fraus fieret)

ret) ſinguli tabellam ſuam iniiciebant. Denique tabellæ ſimul omnes excernebantur à cuſtodibus, qui ex iis ſuffragiorum omnium inibant numerum, eumque in tabulâ (ad quam poſiti dicuntur à Cicerone) punctis adnotabant. Hinc paſſim apud Latinos ſcriptores, elegantes & priſcæ illæ formulæ: Puncta ferre, Tribum ferre; pro, Habere ſuffragia.

Quando autem pro candidatis ibatur in ſuffragia; primam tantùm literam è cuiuſque cui ſuffragabantur nomine, in tabulâ adnotabant ſuffragatores; vt ſcribit de Comitiis Nicolaus Gruchius.

CAPVT XXV.

De notis Teſſerariis.

TESSERAM, inquit Turnebus libro XIX. cap. XXVI. *à Græco τέσσαρα dictam puto, id eſt, quatuor: erant enim teſſeræ olim fruſtilla lignea quadrata.* Idem aſſerunt Lambinus in Ciſtellar. Plauti, Briſſonius De ſignif. verb. Cælius Rhodiginus libro XX. cap. XXVII. Alexander lib. III. cap. XXI. ibidem Tiraquell. Et quidem de materiâ teſſerarum lib. XVI. cap. XVIII. Plinius: *Teſſeris aptiſſimum liguſtrum.* Dio ſcribit ab Hadriano *teſſerulas ligneas ſparſas.* à Tito Veſpaſiano σφαιρία ξύλινα, *globulos ligneos.* Polybius, ξυλήφιον vocat teſſeram militarem, quod Lipſius eleganter *ligellum* vertit.

De formâ verò quadratâ ex vocis etymologiâ conſtat; quamquam & luſoriæ teſſeræ, ſicut aleæ noſtrates, ſex lateribus conſtabant, quo differebant à talo, qui quadrilaterus erat; vt ex Martiali

tiali Cælius & Turnebus admonent. Et subinde rotundas tesseras quasdam quidam fecerunt, vt Dio de Tito, Vespasiano, & Nerone, & Hadriano, & Domitiano.

Fuêre autem varij generis tesseræ: Militares, Frumentariæ, Nummariæ, Vestiariæ, Lusoriæ, Viariæ, Hospitales.

Militaris tessera, auctore Polybio, *σύνθημα* seu *πλατεῖον*, *tabella erat lignea* (*alia* ... *scripta*) *inscripta* certis notis aut formis, inquit Turnebus libro XIX. cap. XXVI.) *quæ sole occidente à Tribuno accepta, ferebatur ad signorum principes, rursumque ad Tribunum redibat; vnde is omnibus esse traditam signum cognoscebat.* Ita Marius pro signo tesseræ fertur vsurpasse Panem Deum, Nero Optimam Matrem, Sylla Apollinem Delphicum, Cæsar Venerem genitricem: alij verò verba, aut versus; vt de Claudio Suetonius cap. XLII. qui vtebatur illo Homerico:

Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Præter hæc signa, cuique tesseræ inscribebatur nota Ordinis, verbi gratia: H, Hastatorū, P, Principum, T, Triariorum: quod Lipsius lib. V. De Militiâ, ex eo colligit, quod Polybius dicat, semper fuisse ex inscriptione deprehensum, cuius partis seu Ordinis tessera non esset perlata. Plurima verò alia de Militari tesserâ, quæ huc non spectant, scripsit Godescalcus ad librum secundum Vegetij, cap. VII.

Frumentaria tessera, certo frumenti numero inscripto, gratis dabatur populo: hoc enim solo differt à stellaturâ, inquit Lazius libro secundo, capite vltimo, quæ non gratis, sed vice stipendij dabatur, stellis notata, vnde nomen accepit.

pit. De illâ Persius:

—— *emeruit scabrosum tesserulâ far.*

De hac Lampridius in Alexandro, Spartianus in Pescennio, Iustinian. Leg. Septem diebus. lib. xii. Cod. De erogat. milit. ann.

Numaria tessera, symbolum erat, quo ad Quæstorem allato, nummi promissi congiario (hoc est dono Imperatoris) reddebantur. Suetonius capite xli. Octau.

Vestiaria, cui vestium promissio certis notis erat inscripta. Suetonius de Nerone, & Dio: *Aurum, argentum, variam vestem; hæc dabat per symbola quædam & tesseras*, &c. *& reipsâ mox dabatur, quod quisque eorum in tesserâ haberet.* Idem Dio de Tito: *Globulos ligneos iaciebat, qui symbolum haberent; hic alicuius esculenti, ille vestis*, &c.

Lusoria tessera (quas, quia in tabulâ subsiliunt, lepusculos vocat Isidorus lib. xviii. cap. lxii.) oscilla sunt punctis seu signis notata, quibus binis simul aut ternis in pyrgo seu fritillo luditur. Dixi, binis aut ternis; quia semper paucioribus, quàm talis, vt monet Cicero in Diuinat. & Martialis lib. xiv. epigr. xvi.

Non sum talorum numero par tessera. ——

Erant autem hæ tesseræ sex laterum auctore Caio lib: xx. cap. xxvii. Habebant enim binarium & quinarium ampliùs quàm tali; sicut asphalum erat octonûm laterum: de quo Alexander Neapolit. lib. III. cap. xxi. Porrò huic ludo tesserario (de [illegible]rum integrũ scripsit Claudius Imp. teste Sueton.) non absimilis fuit grãmisinus, in quo sexaginta calculi, partem albo, partẽ nigro notati, per γραμμὰς, hoc est lineas, fritilli iaciebãtur.

 Vialis

CAPVT XXII.

De notis Iudiciariis.

IN grauioribus caussis Iudices non pronuntiabant sententiam de tabulis, sed eam in iis notabant, teste Ascon. in Diuin. Verrin. *Singuli*, inquit, *Iudices sententiam de tabulâ pronuntiarunt in leuioribus caussis; & ob id neque notâ, neque custode opus fuit*. Item docet Sigon. lib. II. de Iudic. cap. XXII. *Prætor Iudicibus tabellas dabat, & vt sententiam ferrent, in concilium mittebat. Mittere autem in concilium, erat, iubere illos ad vrnas ire, atque in eas, tabellas sententiam continentes coniicere. Vrnæ verò, siue cistæ, tot fuerunt, quot Iudicum ordines qui iudicarunt: tres quidem cùm omnes adhibiti sunt; vna Senatorum, altera Equitum, tertia Tribunorum ærariorum. Tabellæ verò quæ datæ erant Iudicibus, quarum vnam in vrnam mitterent, erant tres: vna absolutionis, altera condemnationis, tertia ampliationis; eæq; omnes ceratæ erant. Nota absolutionis fuit* A. *condemnationis*, C. *ampliationis*, N. L. *Non liquet*.

Igitur hæ tres præcipuæ Iudicum notæ. nam Suetonius præter hasce tres tabellas scribit capite XXXIII. ab Augusto, *cùm de falso testamento ageretur, non tantùm damnatoriam & absolutoriam cognoscentibus datam esse; sed tertiam quoque, quâ ignoscebatur iis quos fraude ad signandum vel errore inductos constitisset*. cuius tabellæ nota non potuit fuisse vlla ex præcedentibus, sed fuerit fortasse I. id est, Ignosco. Crinitus etiam lib. VI. cap. VI. scribit θ & κ fuisse etiam condemnationis notas; nam κ Græcum, est Latinorum C, significans καταδικάζειν, quamquã Britannicus Persij commentator scribit κ fuisse

x fuisse notam absolutionis, & significasse χαλὸν, id est, pulchrum. θ autem significat θάνατον, id est, mortem. vnde Martialis lib. VII. Epig. XXXVI.

Nosti mortiferum Prætoris Castrice signum,
Est operæ pretium discere Theta nouum.

& Ausonius in Eunum Epigram. CXX.

Mis. lle doctor, x tibi sit obscæno;
Tuumq; nomen Thita sectilis signet.

vbi Scaliger: *x erat signum suspendij, refert enim laqueum collo inuolutum: θ, litera condemnatoria. quin & in castris militem ex cohorte morte dispunctum, hæc nota significabat.* Quod postremum Isidorus scribit libro I. Etymolog. addens è contrario per T in militiâ significari superstitē, sicut mortuum per θ. Quare Romanis sospitalis litera erat T, quam Tribuni plebis, auctore Valerio Maximo, Senatusconsultis, quorum ipsi aut populus fundus factus erat, subscribebant. Erat & felix litera apud Hebræos, vt constat ex Ezechielis cap. IX. *Omnem super quem videbitis Tau, ne occidatis.* De quo videndi, D. Hieronymus in eum locum & in c. LIX. Gretzerus cap. II. de Cruce, Foquelin. ad IV. Satyr. Persij, Brodæus lib. I. & Christianus æui nostri Martialis, qui ita cecinit lib. III. Epigrammatum, pag. 58.

Infelix multis Theta est; mihi litera felix,
Si θάνατον scribit, scribit & illa θεόν.

De aliis præterea absolutionis & condemnationis notis apud Suidam hęc reperio: Μακρὰ γραμμὴ ἡ καταδικάζουσα, &c. *Longa linea condemnationem, breuis absolutionem significabat.* De quibus fortè Plautus capiendus, cùm longam quamdam literam infelicem vocat; quam alij aiunt esse I, alij L, alij

alij, vt Asconius & Cælius, T. Vt vt sit, absolutionis literam, Cicero pro Milone, vocat *salutarē*; condemnationis verò *tristem*; sicut Liuius, *tristiorem*. Porrò pro hisce Iudiciariis literis, alibi calculos, nigrum, condemnationis; album, absolutionis; vsurpatos fuisse scribit Aristoteles in Problem. & Ouid. lib. xv. Metamorph.

Mos erat antiquis, niueis atrisq́ lapillis,
His damnare reos, illis absoluere culpa.

Aut fortè cretâ & carbone fiebant notæ; vt apertè Horatius II. Serm. Satyrâ III.

Quorsum abeant sani? cretâ an carbone notandi?

Et Persius Satyrâ v.

Quæq́ sequenda forent, & quæ vitanda vicissim,
Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notasti.

Quâ de re hæc accuratè obseruauit Iunius lib. II. Animaduers. cap. v. *Testulis in vrnam coniectis, si sex millium numerum explerent, reus solum vertere cogebatur, quod* ὀστρακισμὸν *appellabant*, &c. *Neque illud reticendum est; veteres loco calculorum Iudiciariorum vsos fuisse conchulis marinis, quos* χοιρίνας *vocabant, vt testatur Pollux libro* VIII. *ad quarum modum postea fabricatæ fuerunt æneæ, quas* σπονδύλους *&* φευκτοὺς *nominarunt. Porrò Iudicum calculi duplices fuerunt, vt ex Vlpiani Annotationibus in Demosthenem constat; quidam perforati & nigri, qui condemnabant; alij qui absoluebant, albi & integri. Duas verò vrnas, priorem mortis, posteriorem misericordiæ appellatam annotatur ab Aristophanis Scholiaste in Vespis.*

CAPVT

CAPVT XVIII.

De notis Cenſoriis.

PROVERBIO nobiles ſunt Cenſorum notæ: non ſolùm ſi per notam, intelligas ignominiam, vt Feſtus accepit; ſed etiam ſi pro notâ, ſiglum capias, aut literas ſingularias. Vnum Liuium teſtem laudare poſſum lib. XXXIX. cuius verba apertè de notis propriè dictis; cùm omnium ferè aliorum teſtimonia magis faciant pro notâ μεταφορικῶς ſignificante infamiam. Sic habet Liuius: *Patrum memoriâ inſtitutum fertur, vt Cenſores motis à Senatu adſcriberent notas.* Quamquam & Suetonius ſatis clarè ſcribit, Claudium adhuc Cenſorem, rogatum vt notam alicui appoſitam deleret; reſpondiſſe, *Ita tamen vt maneat litura*: vbi manifeſtè alludit ad notam à Cenſore ſcriptam. Hinc celebrantur Cæritum tabulæ vulgari adagio: apud Horatium lib. I. Epiſt. VI.

—— *& Cærite cerâ*
Digni. ——

Erant eæ tabulæ, in quas à Cenſoribus referebantur ij qui fuerant priuati ſuffragio. Quemadmodum Cærites primi quidem fuerant facti Romanorum municipes, ſed ſine iure ſuffragandi, vt auctor eſt Gellius. Extant & apud Græcos moris non abſimilis quædam veſtigia, cùm nempe improborum nomina ad infamiam in publicis columnis adnotabant; vnde στηλοκοπεῖν Heſychio eſt idem quod infamiâ notare. & apud Athenæum lib. VI. Polemon quidam vocatur στηλοκόπας, hoc eſt, columnæ ad probrum inſcriptus.

CA-

CAPVT XIV.

De notis Suffragatoriis.

Ex quo, Consulibus Mario & Flacco, perlatâ est Lex tabellaria à Luc. Cass. Longino, De suffragiis non voce aut hastarum sonitu, aut χειροτονίᾳ, sed tabellâ ferendis, cœperunt notæ suffragiorum: vt apparet ex Cicer. lib. I I I. de Leg. oratione pro Planc. & in Rullum. Erant verò eæ notæ, aut puncta, aut singulæ literæ. Ratio autem suffragandi talis, vt scribunt Turnebus, Tiraquellus, Gruchius, Budæus in post. Adnot. ad Pand. Comitia habebantur in Campo Martio, intra locum tabulis depalatum, quem Septa & Ouilia ab ouilis similitudine vocarunt. Ouid. I. Fastor. Iuuenal. Satyrâ V I. Martialis lib. I X. Epigr. L X. Strabo lib. V. Liuius Decad. I I I. lib. V I. Plinius lib. X V I. cap. I V. Suetonius Augusti cap. X L I I I. Ausonius in Panegyr. Tum Rogatores obibant centurias vel tribus (iam enim curias à Romulo institutas Rex Seruius in centurias verterat, & Tribuni denique in tribus) rogantes ecquam singuli tabellam vellent? Erant enim duplicis generis tabellæ; aliis inscribebatur A. id est, Antiquo; aliis V. R. Vti rogas. Post hæc, Diribitores diribebant, id est, distribuebant eam tabellam, quam quisque velle se Rogatori respondebat. Deinde suffragatores cum suâ singuli tabellâ ibant per pontes tumultuario opere extructos, in quibus καδίσκοι, hoc est, sitellæ erant positæ, vt Plautus; vel vrnulæ seu cistæ, vt loquitur Plinius. His vrnulis, coram apposito custode (ne qua fraus fieret)

ret) ſinguli tabellam ſuam iniiciebant. Denique tabellæ ſimul omnes excernebantur à cuſtodibus, qui ex iis ſuffragiorum omnium inibant numerum, eumque in tabulâ (ad quam poſiti dicuntur à Cicerone) punctis adnotabant. Hinc paſſim apud Latinos ſcriptores, elegantes & priſcæ illæ formulæ: Puncta ferre, Tribum ferre; pro, Habere ſuffragia.

Quando autem pro candidatis ibatur in ſuffragia; primam tantùm literam è cuiuſque cui ſuffragabantur nomine, in tabulâ adnotabant ſuffragatores; vt ſcribit de Comitiis Nicolaus Gruchius.

CAPVT XXV.

De notis Teſſerariis.

TESSERAM, inquit Turnebus libro XIX. cap. XXVI. *à Græco τέσσαρα dictam puto, id eſt, quatuor: erant enim teſſeræ olim fruſtilla lignea quadrata.* Idem aſſerunt Lambinus in Ciſtellar. Plauti, Briſſonius De ſignif. verb. Cælius Rhodiginus libro XX. cap. XXVII. Alexander lib. III. cap. XXI. ibidem Tiraquell. Et quidem de materiâ teſſerarum lib. XVI. cap. XVIII. Plinius: *Teſſeris aptiſſimum liguſtrum.* Dio ſcribit ab Hadriano *teſſerulas ligneas ſparſas.* à Tito Veſpaſiano σφαιρία ξύλινα, *globulos ligneos.* Polybius, ξυλήτιον vocat teſſeram militarem, quod Lipſius eleganter *ligellum* vertit.

De formâ verò quadratâ ex vocis etymologiâ conſtat; quamquam & luſoriæ teſſeræ, ſicut aleæ noſtrates, ſex lateribus conſtabant, quo differebant à talo, qui quadrilaterus erat; vt ex Martiali

tiali Cælius & Turnebus admonent. Et ſubinde rotundas teſſeras quaſdam quidam fecerunt, vt Dio de Tito, Veſpaſiano, & Nerone, & Hadriano, & Domitiano.

Fuêre autem varij generis teſſeræ: Militares, Frumentariæ, Numariȩ, Veſtiariæ, Luſoriæ, Viariæ, Hoſpitales.

Militaris teſſera, auctore Polybio, *σύνθημα* ſeu *πλατεῖον*, *tabella erat latiuſcula inſcripta* (inuſta certis notis aut formis, inquit Turnebus libro XIX. cap. XXVI.) *quæ ſole occiduo à Tribuno accepta, ferebatur ad ſignorum principes, rurſumq́; ad Tribunum redibat; vnde is omnibus eſſe datum ſignum cognoſcebat.* Ita Marius pro ſigno teſſeræ ſuæ vſurpauit Panem Deum, Nero Optimam Matrem, Sylla Apollinem Delphicum, Cæſar Venerem genitricem: alij verò verba, aut verſus; vt de Claudio Suetonius cap. XLII. qui vtebatur illo Homerico:

Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Præter hæc ſigna, cuique teſſeræ inſcribebatur nota Ordinis, verbi gratiâ: H, Haſtatorū, P, Principum, T, Triariorum: quod Lipſius lib. V. De Militiâ, ex eo colligit, quòd Polybius dicat, ſemper fuiſſe ex inſcriptione deprehenſum, cuius partis ſeu Ordinis teſſera non eſſet perlata. Plurima verò alia de Militari teſſerâ, quæ huc non ſpectant, ſcripſit Godeſcalcus ad librum ſecundum Vegetij, cap. VII.

Frumentaria teſſera, certo frumenti numero inſcripto, gratis dabatur populo. hoc enim ſolo differt à ſtellaturâ, inquit Lazius libro ſecundo, capite vltimo, quæ non gratis, ſed vice ſtipendij dabatur, ſtellis notata, vnde nomen accepit.

pit. De illâ Persius:

—— emeruit scabrosum tesserulâ far.

De hac Lampridius in Alexandro, Spartianus in Pescennio, Iustinian. Leg. Septem diebus. lib. XII. Cod. De erogat. milit. ann.

Numaria tessera, symbolum erat, quo ad Quæstorem allato, nummi promissi congiario (hoc est dono Imperatoris) reddebantur. Suetonius capite XLI. Octau.

Vestiaria, cui vestium promissio certis notis erat inscripta. Suetonius de Nerone, & Dio: *Aurum, argentum, variam vestem; hæc dabat per symbola quædam & tesseras*, &c. *& reipsâ mox dabatur, quod quisque eorum in tesserâ haberet.* Idem Dio de Tito: *Globulos ligneos iaciebat, qui symbolum haberent; hic alicuius esculenti, ille vestis*, &c.

Lusoria tessera (quas, quia in tabulâ subsiliunt, lepusculos vocat Isidorus lib. XVIII. cap. LXII.) oscilla sunt punctis seu signis notata, quibus binis simul aut ternis in pyrgo seu fritillo luditur. Dixi, binis aut ternis; quia semper paucioribus, quàm talis, vt monet Cicero in Diuinat. & Martialis lib. XIV. epigr. XVI.

Non sum talorum numero par tessera. ——

Erant autem hæ tesseræ sex laterum auctore Caio lib. XX. cap. XXVII. Habebant enim binarium & quinarium ampliùs quàm tali; sicut asphalum erat octonûm laterum: de quo Alexander Neapolit. lib. III. cap. XXI. Porrò huic ludo tesserario (de [illegible]rum integrũ scripsit Claudius Imp. teste Sueton.) non absimilis fuit grãmisinus, in quo sexaginta calculi, partem albo, partẽ nigro notati, per γραμμὰς, hoc est lineas, fritilli iaciebãtur.

L Vialis

Vialis tessera (vt eam Lipsius appellat lib. v. De Milit.) quâ iubebantur adornare itinera. Ammianus lib. xxi. *Per tesseram edicto itinere.* & lib. xxiii. *Missâ per Prouinciales numeros expeditionali tesserâ, cunctos transire iussit Euphratem.* Silius de Asdrubale:

——— tacitum dat tessera signum;
Dimissâ in colles pugnâ siluasq; ferantur
Dispersi. ———

Hospitalis tessera. quâ ostensâ tamquam veteres hospites & amici, in maiorum suorum hospitia posteri accipiebantur, vt definit Stuckius lib. 1. Conuiual. De hac Plautus in Pœnulo:

Deum hospitalem ac tesseram mecum fero.
Hac mihi hospitalis tessera cum illo fuit.
Ergo hîc apud me hospitium tibi prabebitur.

quæ eadem ab eodem, & ab interprete Lactantij vocatur *fidei tessera*: à Tertulliano verò *contesseratio hospitalitatis*, lib. De Præscript. cap. xx. eratque signum, vt Baronius docet Tomo 1. Annal. quo Christiani instructi passim ab aliis Christianis hospitio accipiebantur; quod cùm hæretici per fraudem imitarentur, sæpè nouis formis & notis mutatum fuit; ac tandem literis commissum, quæ à Patribus Concil. Nicæni, vt docuimus suprà, vocatæ sunt literæ Formatæ. Vide Zasium in Leg. 11. ff. De Orig. Iur. & Budæum Leg. Sed etsi. ff. De Iudic.

CAPVT XXVI.

De notis Sortiariis.

SORTIVM notæ, eruditis non sunt ignotæ. Accuratissimè de iis egit Martinus Antonius Del

Del Rio noster, qui vniuersim earum vsum ait fuisse vel ad diuinandum, vel ad diuidendum. Sed meliùs Lessius noster lib. 11. de Iust. cap. 43. Dub. 1x. addit etiam, ad consulendum. Sunt igitur triplicis generis sortes; Diuinatoriæ, Diuisoriæ, Consultoriæ. Quid sint sortes, quales, è quâ materiâ, describit Lipsius lib. 11. Elect. cap. xii. *Sortes, taleolæ, aut surculi è ligno fuêre, non grandes, quibus literæ inscriptæ siue notæ.* Benè de ligno & notis. ita enim Cicero 11. De Diuin. *Perfracto saxo sortes erupisse, in robore insculptas priscarum literarum notas.* & Plautus Casin.

Num ista aut populna sors aut abiegna est tua?

A ligno autem, quod Græcè ξύλον, sors dicta est Græcis κλῆρος, vt ea voce vsus est Homerus Iliados v 11. ait Iunius lib. 11. Animaduers. cap. v. A notis, sors dicta γραμματεῖον apud Plutarchum in Fabio, inquit Cælius lib. xxii. cap. xvii. Vt autem dicam de singulis. Diuinatoriæ, inquit Lessius loco citato, quibus inquisitio fit de rebus futuris. Diuisoriæ, quibus quæritur quid cuique tribuendum, siue illud sit res possessa, siue honor, siue pœna. Consultoriæ, quibus inquiritur Diuinum consilium. Alius cuiusdam generis sortium quoad materiam meminit Tacitus lib. De moribus German. *Virgam, inquit, fructiferæ arbori decisam, in surculos amputant, eosq; notis quibusdam discretos super candidam vestem temerè ac fortuitò spargunt. Mox paterfamilias aut sacerdos precatus deos, calumq; suspiciens, ter singulos tollit; sublatos secundùm impressam notam interpretatur,* &c. Fiunt hæc per ῥαβδομάντειαν, inquit Del Rio. spectant autem vel ad diuinatoriam, vel ad consultoriam.

Huic artificio affinis est ἀλεκτρυομάντεια, quâ certum aliquem locum in quatuor partes æquales describunt, & partibus singulis singulas inscribunt literas; literis singula imponunt grana; tum obseruant quo literarũ ordine gallinaceus oscen introductus grana depascatur. Ita Valens Imperator cùm de suo successore quæreret, quia gallinaceus depastus erat grana notata literis Θ.Ε.Ο.Δ. occidi iussit omnes Theodoros, Theodulos, Theodatos: successit tamen illi Theodosius magnus, auctore Zonarâ Tomo 3. Sed hanc pullariam diuinationem non esse ἀλεκτρυομάντειαν, vt putauit Zonaras, eruditè ex Ammiano ostendit Del Rio, quò Lectorem remitto.

Hucusque de notis sortium Diuinatoriarum. *Diuisoriâ autem sorte*, inquit Del Rio, *Romani olim in Iudicibus legendis, prouinciisq́; sortiendis vtebantur, nec non in familiâ hercíscundâ, in militaribus aliisq́; negotiis.* quam ipsi rationem ab Atheniensibus accepêre, vt ex Asconio Sigon. lib. I I. de Iudic. cap. X I I. docet, vbi iam olim in Areopago coniectis in vrnam variis literis sortiebantur, testibus Luciano, Demosthene, Scholiaste Aristophanis, Cælio libro XXII. cap. XVII. & Sigon. lib. III. De Repub. Atheniensium. Neq; verò Iudices tantùm, sed & athletæ quoque suos aduersarios literariâ sortitione constituebant, vt scribit idem Lucianus. quod & Syracusanos fecisse, in iis sortiendis qui concionem essent habituri ex Plutarchi Problem. docet Cælius lib. X X I I. cap. X V I I. Indeque Dionysium, cùm fortè literam μ esset sortitus, acri scommate vocatum μωρόλογον, retorsisse; Monarcha ero.

Qui

Qui autem plura volet de variâ gentium ſortitione per literas, legat Adrianum Iunium libro II. Animaduerſ. cap. v.

Denique Conſultoriæ ſortes, quibus conſilium exquiritur, vſui ſunt ſubinde ſine peccato etiam inter Chriſtianos. quando, verbi gratiâ, quæritur in militiâ, cuius nationis miles primus facturus ſit impreſſionem: item tempore peſtis, quis Sacerdos manſurus ſit inter peſtiferos, vt faciendum eſſe ſcribit diuus Auguſtinus epiſtolâ CLXXX.

CAPVT XXVII.

De notis Grammaticorum.

GRAMMATICORVM notas vniuerſim appello accentus, ſeu προσῳδίας, notas item ſententiarum, quas Græci στιγμὰς καὶ θέσεις, Latini *poſituras*, quia punctis poſitis adnotantur, appellant; auctore Iſidoro lib. I. cap. XIX. De his Nicanor Grammaticus librum ſcripſit, ideoque dictus στιγματίας; auctore Euſtathio. Scripſit & Diomedes diligenter libro ſecũdo maximè de notis diſtinctionum, de quibus accuratè quoque I. Lipſius epiſtolâ ad Hubertum Audeiantium: omnium verò abſolutiſſimè vir clariſſimus Erycius Puteanus in Faculâ, vt appellat, Diſtinctionum; quam ego non ab alio quàm illo ſole eram ſperaturus. Omnem autem diſtinctionem notis factam, Græci vocant διάστιξιν ſeu διαστολὴν: & καταστίζω, notis diſtinguo, in Epiſt. Baſilij ad Notarium ſuum: ἄστικτον χωρίον, ager non notatus cippo, apud Pollucem.

Prima seu minima distinctio est Comma, quod Incisum vocant, cuius hæc nota , . sequitur distinctio paullo maior, Hypocolon, cuius hæc figura ; . deinde Colon, quod membrum quoddam est sententiæ, & gemino puncto signatur. postremò Punctum, quo ipsa Periodus definitur.

Alia verò olim interpungendi ratio: vno enim puncto variè collocato, omnes distinctiones notabant. Ita Diomedes lib. II. & Donatus Grammatic. cuius postremi hæc verba: *Distinctio est, vbi finitur plena sententia: huius punctum ad summam literam ponimus. Subdistinctio est, vbi non multum superest de sententiâ: huius punctum ad imam literam ponimus. Media est, vbi ferè tantum de sententiâ superest, quantum iam diximus, cùm tamen respirandum sit: huius punctum ad mediam literam ponimus.*

Porrò neque ea interpungendi lex omnino vetus est. constat enim veteres singulas voces punctis vtrimque includere solitos, neque vllam habere distinctionem aliam. ergo diuinari hoc potest; nam qui sciuerit, quando ea consuetudo inuecta, neminem scio. Cassiodorus ait, *id acceptum à maioribus.* magna lux à Cassiodoro! quibus maioribus? Hîc omnes Daui sumus.

Parenthesis, signum est interpositionis; huiusmodi ( )

Ὑφὲν, signum coniunctionis in vocibus compositis, quando proxima manet immutata, vt, *semper-florentis* apud Lucretium. scribunt autem & Hebræi eodem modo hanc notulam, & מקף Maccaph vocant.

Ἀποστροφὸς, nota deficientis alicuius literæ, vt, *viden'.*

Diasta-

Diastasis, Signum diuisionis cùm verbi alicuius pars vna in extremâ lineâ, altera initio alterius versus rescribitur, vt *homi-nes.* quem morem Augustus repudiauit, qui reliquum quod supererat verbi, malebat parti scriptę in extremâ lineâ subscribere, narrante Suetonio, quàm alterius versus initio perscribere, cap. LXXXVII. *Notaui & in chirographo eius illa præcipuè; non diuidit verba, nec ab extremâ parte versuum abundantes literas in alterum transfert, sed ibidem statim subiicit, circumducitque.*

Diæresis, nota diuisionis literæ aut syllabæ, vt *Aulaï*, *Poëta.*

Accentus, seu προσῳδίας, *veteres docti, notas vocum, fastigia, cacumina, voculationes, moderamenta vocabant*, ait Gellius lib. XIII. cap. VI. Inuenit eos in Græciâ Pherecydes Pythagoræ magister, auctore Laërtio. Nam ante Pythagoram Græcis ignotæ fuêre hæ notæ, vt ex priscis marmoribus probat Gyraldus Dialog. I. de Poëtis. Neque iam ita Latinis vsurpantur ac Græcis; quamquam priscis Latinis fuêre vsitatissimæ, vt notauit Scaliger Iulius lib. I. De causs. ling. Latin. cap. LXII. ex Quinctiliano. Apud Hebræos verò, accentus quos ipsi Masoreth appellant, multò quàm apud Græcos & Latinos recentiores sunt. Falsum enim est, puncta seu accentus à Moyse vnà cum Lege Hebræis esse tradita, quando constat ea ferè quingentis annis post Christum à Tiberitis in Mœsiâ Paphlagoniæ (quos nunc Thalmudistas & Masorethas vocamus) esse excogitata, vt demonstrant Caninius in Grammat. Syriacâ, Elias Leuites in Præfatione lib. Masoreth, Munsterus in

pro aſpirationis notâ acceperunt à Græcis. Hebræi his non indigent, quòd eorum voces ſuos ſecum ſpiritus adferant.

Sunt præterea metricæ quædam notæ, ſyllabarum quantitatibus ſignandis apponi conſuetę. Ita longæ ſyllabæ ſymbolum eſt –. Breuis ſyllabæ nota ◡, quæ quidem debebat eſſe linea recta, ſed alterò tanto breuior priore: verùm ne inter ſcribendum error excurrentis manus falleret; eò ventum eſt, vt notula quæ circumflexo accentui aduerſatur, aduerſam quoque ei figuram haberet, vt argutè obſeruat Scaliger. Prior nota μακρὸς, altera βραχὺς dicitur Iſidoro. qui illud etiam habet de notulâ Sicilico, quod non facilè apud alium inuenias, lib. I. Origin. cap. XXVI. *Vbi literæ conſonantes geminabantur, Sicilicum ſuperponebant: vt ſel'a, ſer'a, aſ'eres; pro ſella, ſerra, aſſeres. Veteres enim non duplicabant literas, ſed ſuprà Sicilicos apponebant. Dictus autem Sicilicus, quia in Siciliâ inuentus eſt.* Rectiùs tamen à ſiciliendo, id eſt ſecando, inquit eruditiſſimus Puteanus.

Nec prætereundæ ſunt Platonis notæ, de quibus Scholiaſtes Ariſtophan. Hortibonus, aliàs Caſaubonus, in Notis Laërtij, Sixtus Senenſ. libro III. Bibliotheo. Pythœus lib. II. Aduerſ. cap. III. quas Iſidorus vocat *notas ſententiarum*, & appoſitis figuris recenſet ſingulas his nominibus, lib. I. cap. XX. Aſteriſcus, Obelus, Limniſcus, Antigraphus, Paragraphus, Poſitura, Cryphia, Antiſigma, Diple octuplex, Verſa, Ceraunion, Κρίσιμον, vel vt Hortibonus ſcribit Χρήσιμον; Phi & Rho, anchora duplicis generis, κορωνὶς, ἄλογον. Illud autem de obelo obſeruandum; eius

notam solitam vocari Culpam; sicut ei contraria dicebatur Laus. De quâ vtraque Horatius epist. ad Pisones:

——— vitaui denique culpam,
Non laudem merui. ———

Et Ausonius in ludo septem Sapient. ad Drepan. Pacatum:

Possum ego censuram lectoris ferre seueri,
Et possum modicâ laude placere mihi.
Pone obelos igitur spuriorum stigmata Vatum,
Palmas non culpas esse putabo meas.

Quæ fuerit nota culpæ, præter θ, & obelum ÷ non reperio. De θ autem extra militiam, etiam in Grammaticorum castris vsurpato, Persius testis est:

Et potis es nigrum vitio præfigere Theta.

Et Sidonius Apollinaris in Hendecasyllab. ad Felicem:

Isti qui valet exarationi
Districtum bonus applicare θῆτα
Noui, sed benè non refello culpam.

Vnde in Prouerbium abiêre; ὀβελίζειν Ciceroni vsurpatum; obelo, vngue, censoriâ virgulâ notare apud D. Hieronymum & Quinctilianum: Aristarchum agere apud Ciceronem, qui sic Atticum compellat; quòd is sua scripta quæ ei non probabantur miniatulâ cerâ notaret; epistolâ XVI. ad Atticum.

De laudis verò notâ, obseruatio est Scaligeri in Varronem De re Rusticâ: *Pauimentaq; L faciunt.* L inquit, nota est quam olim solebant inserere ad designandum locum laudabilem; quod patet ex Commentario, vbi L L exponitur *Locus Laudabilis.*

Plura

Plura de similibus vide apud Wouvverium in Polymath. & Robertum Titium lib.x. cap. xiv. Erant enim olim Grammatici plerique proiectissimæ audaciæ, vt impunè in omnium scripta obelis suis & asteriscis velut ferro grassarentur, sicut Cresconius ille allatrator Augustini. in quos facetissimi sunt hi versus Herodici Babylonij apud Athen. lib.v. sub finem:

Aufugite Aristarchij per maris spatiosa terga,
E Græcia, flauis ceruorum hinnulis pauidiores,
In angulis murmurantes bombyces; monosyllabi, quibus cura est
Σφῶιν & σφῷν *an dicatur, altercari, &* μὶν *an* νὶν?
Hoc vos numquam non torqueat, ô morosi ac tempestuosi.

CAPVT XXVIII.

De notis Arithmeticis.

PRISCÆ numerorum notæ non iniucundam habent narrationem, adeoque huc pertinentem; etenim cùm apud Latinos, tum apud Græcos & Hebræos, literæ etiam singulariæ numeros significarunt, vt Gyraldus Dialog. I. Poët. & Petrus Gregorius lib. xv. Artis mirab. cap. I. & Matth. Hostius De Numeris. Ac Hebræi quidem & Greci, librorum numerum præfixis literis censent. Librum א A primum, Librum ב B secundum vocant, &c. Atque hinc apud Homerum versus ἰσόψηφοι. De quibus ita Muretus l.xiv. Variar. cap. xiii. Cùm literæ Græcorum etiam ad numeros significandos adhibeantur, quorum versuum omnes literæ pro numeris acceptę, eumdem

dem numerum efficerent ac constituerent, eos versus ἰσοψήφους vocabant. Sunt autem ἰσόψηφα planè nomina: *δαμαγόρας* & *λοιμός*, vt è subiectâ descriptione perspici potest.

δ	4.		
α	1.		
μ	40.		
α	1.	λ	30.
γ	3.	ο	70.
ο	70.	ι	10.
ρ	100.	μ	40.
α	1.	ο	70.
ς	200.	ς	200.
	420.		420.

Apud Hebræos quoque obseruarunt Rabbini Esther & Susanna Grammatica nomina esse *ἰσόψηφα*.

		ש	300.
א	1.	ו	6.
ס	60.	ש	300.
ת	400.	נ	50.
ר	200.	ה	5.
	661.		661.

Huius vtriusque loci admonuit me pro insigni suâ in me beneuolentiâ Pater Otho Zylius è Societate nostrâ, cùm autographum huius libelli ei legendum dedissem.

Latini verò vnitatem literâ I notabant; quoniam (inquit ex Prisciano & Valerio Probo Scaliger lib. I. ling. Latin. cap. XLI.) minimo spatio esset

esset virgula, sicut vnitas nullo: ac repetebant sanè vnitates vsque ad quinque, I I I I. Quinarium scribebant per V. non propterea quòd ea nota dimidium esset X, quo denarium designarent; neque idcircò, quia olim scripserant Q V, & posteà Q sustulissent; sed quoniam esset quinta vocalis; cum quâ repetitis atque appositis vnitatibus, ducebantur ad numerũ denarium; quem idcircò X literâ notauêre, quia in vulgari ordine Alphabeti statim post V subsequitur. quo consilio etiam, Centenarium numerum cùm statuissent per C; sequenti elemento scilicet D, quingenarium deposuêre. vel quia proximè post C, sequitur D, inquit Probus; vel, vt aliis placet, quia inter hanc & M, quod mille significat, quinque literæ intercedunt, quæ dimidium millenarij innuant. vel, quod magis placet, quia sit capitalis litera huius nominis, Dimidium. quod dimidium Millenarij significet; vel potiùs quia antiqui hunc numerum per sinistram partem literæ M, sic notarent, Ⅰ, quæ nota pænè similis est D. Ratio autem Centenarij à primâ literâ ipsius nominis accepta fuit, sicut & Millenarij per M. Quingenarij verò notam non à nomine, sed à Græcorum instituto excogitarunt; nam cùm illi per N pingerent quinquaginta, prisci Latini qui huius elementi loco ponerent identidem L, vt Lymphæ, pro Nymphæ, in hunc quoque vsum L pro N substituêre. Verùm hæc omnia displicent Matthæo Hosto, qui lib. De num. cap. v. longè hæc aliter explicat, neque sanè ineruditè: sed non lubet hîc adscribere, ne sim longior.

Quidquid hac de re sit, Romani ante vsum horum-

horumce numerorum annos Consulares notabant clauis fixis; sicut & Volsci in templo Nortiæ deæ Hetruscæ, vt Plinius scribit lib. VII. c. XI. *Annales*, inquit, *anteà in clauis fuerunt, & per numerum clauorum fixorum fuerunt anni numerati, quòd raræ literæ eo tempore fuissent, idcircoq; clauum ex Lege vetustâ figebat Prætor Maximus; dehinc à Consulibus ad Dictatorem*, &c. De quo ritu vide VVouvverium in Petron. Notis, Rosinum, Alexandrum, Cęlium.

At verò Barbaricæ Arithmeticorum notæ, quibus hodieque vtimur, ante trecentos annos tantùm ad nos venêre ab Arabibus, inquit Scaliger in Explicat. numi Constantini. Hispani primùm eas accepêre à Mauris: Latini deinde omnes ab Hispanis. Fertur autem priscorum numerorum inuentor primus Theut, seu Theutates, auctore Plinio. Zifræ autem vocantur ab Hebræo Zepher, quod est scribo, sicut Cariad-Zepher, hoc est, ciuitas literarum, in Scripturâ sacrâ, quòd ibi literarum studia florerent.

Iam finem facio dicendi de notis; nam quæ de Astronomiæ signis dici possent, paucula sunt, sicut & de notis ponderum & mensurarum, de quibus partem Probus, partem Pet. Diaconus, partem Isidorus scripserunt. Digitorum autem notæ (de quibus Tractatulum conscripsit Beda) quia non scriptione, sed gestu exprimuntur, non faciunt meo instituto. Spero interim neminem mihi succensurum, quòd tam minutis reculis tantum impenderim scriptionis; quando & Isidori & Bedæ, aliorumque eruditorum hominum me defendit exemplum; & multa, nisi fallor, dicta sunt, quæ parùm anteà obseruata.

C A-

CAPVT XXIX.

An literis, notis, & numeris arcana aliqua insit vis.

DVPLICEM literis, notis, & numeris inesse vim nemo negare potest; vim nempe significandi, & vim obligandi; quæ vtraque moralis quædam vis est, communi hominum arbitratu atque consensu iis attributa. De hac non ambigimus: de vi quadam physicâ atque arcanâ nobis quæstio est; qualem tribuere literis & notis ij videntur, qui Notariam exercent, quæ ars Magica censetur à quibusdam, apud D. Thomam, & Antonium Del Rio. Illi item qui philacteriis quibusdam & schediasmatis, veluti amuletis, tutos se præstant à vulneribus & globis tormentorum. Ac sanè in Magiâ variæ sunt diuinandi artes per mysteria quædam literarum.

Est ὀνομάντεια per quam futura exquirunt ex nomine consulentis; illius nempe literis veluti anagrammatismo quodam variè collocatis. Atque ita Philostratus lib. IV. narrat Romæ puellam quamdam mortuam, ab Apollonio suscitatam per στοιχειομάντειαν, quam Cocles cap. I. de Sortileg. rectè Literomantiam vocat.

Est & ἀριθμάντεια, quâ Græci valorem literarum expendentes diuinant de illius victoriâ, cuius nomen maiores habet numeros; quâ item Chaldæi Alphabetum diuidentes in tres decades, singulas literas planetis singulis assignant. Cui affine est illud commentum diuinandi ex literis paginę alicuius in libro quopiam fortuitò apertæ;

quo

pro aſpirationis notâ acceperunt à Græcis. Hebræi his non indigent, quòd eorum voces ſuos ſecum ſpiritus adferant.

Sunt prætereà metricæ quædam notæ, ſyllabarum quantitatibus ſignandis apponi conſuetę. Ita longæ ſyllabæ ſymbolum eſt –. Breuis ſyllabæ nota ◡, quæ quidem debebat eſſe linea recta, ſed alterò tanto breuior priore: verùm ne inter ſcribendum error excurrentis manus falleret; eò ventum eſt, vt notula quæ circumflexo accentui aduerſatur, aduerſam quoque ei figuram haberet, vt argutè obſeruat Scaliger. Prior nota μακρὸς, altera βραχὺς dicitur Iſidoro. qui illud etiam habet de notulâ Sicilico, quod non facilè apud alium inuenias, lib. 1. Origin. cap. XXVI. *Vbi literæ conſonantes geminabantur, Sicilicum ſuperponebant: vt ſel'a, ſer'a, as'eres; pro ſella, ſerra, aſſeres. Veteres enim non duplicabant literas, ſed ſuprà Sicilicos apponebant. Dictus autem Sicilicus, quia in Siciliâ inuentus eſt.* Rectiùs tamen à ſiciliendo, id eſt ſecando, inquit eruditiſſimus Puteanus.

Nec prætereundæ ſunt Platonis notæ, de quibus Scholiaſtes Ariſtophan. Hortibonus, aliàs Caſaubonus, in Notis Laërtij, Sixtus Senenſ. libro III. Bibliotheo. Pythœus lib. II. Aduerſ. cap. III. quas Iſidorus vocat *notas ſententiarum*, & appoſitis figuris recenſet ſingulas his nominibus, lib. 1. cap. XX. Aſteriſcus, Obelus, Limniſcus, Antigraphus, Paragraphus, Poſitura, Cryphia, Antiſigma, Diple octuplex, Verſa, Ceraunion, Κρίσιμον, vel vt Hortibonus ſcribit Χρήσιμον; Phi & Rho, anchora duplicis generis, κορωνὶς, ἄλογον. Illud autem de obelo obſeruandum; eius

notam solitam vocari Culpam; sicut ei contraria dicebatur Laus. De quâ vtraque Horatius epist. ad Pisones:

——— vitaui denique culpam,
Non laudem merui. ———

Et Ausonius in ludo septem Sapient. ad Drepan. Pacatum:

Possum ego censuram lectoris ferre seueri,
Et possum modicâ laude placere mihi.
Pone obelos igitur spuriorum stigmata Vatum,
Palmas non culpas esse putabo meas.

Quæ fuerit nota culpæ, præter θ, & obelum —·— non reperio. De θ autem extra militiam, etiam in Grammaticorum castris vsurpato, Persius testis est:

Et potis es nigrum vitio præfigere Theta.

Et Sidonius Apollinaris in Hendecasyllab. ad Felicem:

Isti qui valet exarationi
Districtum bonus applicare θῆτα
Noui, sed benè non refello culpam.

Vnde in Prouerbium abière; ὀβελίζειν Ciceroni vsurpatum; obelo, vngue, censoriâ virgulâ notare apud D. Hieronymum & Quinctilianum: Aristarchum agere apud Ciceronem, qui sic Atticum compellat; quòd is sua scripta quæ ei non probabantur miniatulâ cerâ notaret; epistolâ XVI. ad Atticum.

De laudis verò notâ, obseruatio est Scaligeri in Varronem De re Rusticâ: *Pauimentaq; L faciunt.* L inquit, nota est quam olim solebant inserere ad designandum locum laudabilem; quod patet ex Commentario, vbi L L exponitur *Locus Laudabilis.*

Plura

Plura de ſimilibus vide apud Wouvverium in Polymath. & Robertum Titium lib. x. cap. xiv. Erant enim olim Grammatici plerique proiectiſſimæ audaciæ, vt impunè in omnium ſcripta obelis ſuis & aſteriſcis velut ferro graſſarentur, ſicut Creſconius ille allatrator Auguſtini. in quos faceriſſimi ſunt hi verſus Herodici Babylonij apud Athen. lib. v. ſub finem:

Aufugite Ariſtarchij per maris ſpatioſa terga,
E Græciâ, flauis ceruorum hinnulis pauidiores,
In angulis murmurantes bombyces; monoſyllabi, quibus cura eſt
Σφῖν & σφῶϊν an dicatur, altercari, & μὶν an νὶν?
Hoc vos numquam non torqueat, ô moroſi ac tempeſtuoſi.

CAPVT XXVIII.

De notis Arithmeticis.

PRISCÆ numerorum notæ non iniucundam habent narrationem, adeoque huc pertinentem; etenim cùm apud Latinos, tum apud Græcos & Hebræos, literæ etiam ſingulariæ numeros ſignificarunt, vt Gyraldus Dialog. 1. Poët. & Petrus Gregorius lib. xv. Artis mirab. cap. 1. & Matth. Hoſtius De Numeris. Ac Hebræi quidem & Greci, librorum numerum præfixis literis cenſent. Librum א A primum, Librum ב B ſecundum vocant, &c. Atque hinc apud Homerum verſus ἰσόψηφοι. De quibus ita Muretus l. xiv. Variar. cap. xiii. Cùm literæ Græcorum etiam ad numeros ſignificandos adhibeantur, quorum verſuum omnes literæ pro numeris acceptę, eumdem

dem numerum efficerent ac constituerent, eos versus ἰσοψήφους vocabant. Sunt autem ἰσόψηφα planè nomina: Δαμαγόρας & λοιμὸς, vt è subiectâ descriptione perspici potest.

δ	4.		
α	1.		
μ	40.		
α	1.	λ	30.
γ	3.	ο	70.
ο	70.	ι	10.
ρ	100.	μ	40.
α	1.	ο	70.
ς	200.	ς	200.
	420.		420.

Apud Hebræos quoque obseruarunt Rabbini Esther & Susanna Grammatica nomina esse ἰσόψηφα.

		ש	300.
א	1.	ו	6.
ס	60.	ש	300.
ת	400.	נ	50.
ר	200.	ה	5.
	661.		661.

Huius vtriusque loci admonuit me pro insigni suâ in me beneuolentiâ Pater Otho Zylius è Societate nostrâ, cùm autographum huius libelli ei legendum dedissem.

Latini verò vnitatem literâ I notabant; quoniam (inquit ex Prisciano & Valerio Probo Scaliger lib. 1. ling. Latin. cap. XLI.) minimo spatio esset

esset virgula, sicut vnitas nullo: ac repetebant sanè vnitates vsque ad quinque, IIII. Quinarium scribebant per V. non propterea quòd ea nota dimidium esset X, quo denarium designarent; neque idcircò, quia olim scripserant Q V, & posteà Q sustulissent; sed quoniam esset quinta vocalis; cum quâ repetitis atque appositis vnitatibus, ducebantur ad numerũ denarium; quem idcircò X literâ notauêre, quia in vulgari ordine Alphabeti statim post V subsequitur. quo consilio etiam, Centenarium numerum cùm statuissent per C; sequenti elemento scilicet D, quingenarium posuêre. vel quia proximè post C, sequitur D, inquit Probus; vel, vt aliis placet, quia inter hanc & M, quod mille significat, quinque literæ intercedunt, quæ dimidium millenarij innuant. vel, quod magis placet, quia sit capitalis litera huius nominis, Dimidium. quod dimidium Millenarij significet; vel potiùs quia antiqui hunc numerum per sinistram partem literæ M, sic notarent, ꟽ, quæ nota pænè similis est D. Ratio autem Centenarij à primâ literâ ipsius nominis accepta fuit, sicut & Millenarij per M. Quingenarij verò notam non à nomine, sed à Græcorum instituto excogitarunt; nam cùm illi per N pingerent quinquaginta, prisci Latini qui huius elementi loco ponerent identidem L, vt Lymphæ, pro Nymphæ, in hunc quoque vsum L pro N substituêre. Verùm hæc omnia displicent Matthæo Hosto, qui lib. De num. cap. v. longè hæc aliter explicat, neque sanè ineruditè: sed non lubet hîc adscribere, ne sim longior.

Quidquid hac de re sit, Romani ante vsum horum-

CAPVT XXIX.

An literis, notis, & numeris arcana aliqua insit vis.

DVPLICEM literis, notis, & numeris inesse vim nemo negare potest; vim nempe significandi, & vim obligandi; quæ vtraque moralis quædam vis est, communi hominum arbitratu atque consensu iis attributa. De hac non ambigimus: de vi quadam physicâ atque arcanâ nobis quæstio est; qualem tribuere literis & notis ij videntur, qui Notariam exercent, quæ ars Magica censetur à quibusdam, apud D. Thomam, & Antonium Del Rio. Illi item qui philacteriis quibusdam & schediasmatis, veluti amuletis, tutos se præstant à vulneribus & globis tormentorum. Ac sanè in Magiâ variæ sunt diuinandi artes per mysteria quædam literarum.

Est ὀνομάντεια per quam futura exquirunt ex nomine consulentis; illius nempe literis veluti anagrammatismo quodam variè collocatis. Atque ita Philostratus lib. IV. narrat Romæ puellam quamdam mortuam, ab Apollonio suscitatam per στοιχειομάντειαν, quam Cocles cap. I. de Sortileg. rectè Literomantiam vocat.

Est & ἀριθμάντεια, quâ Græci valorem literarum expendentes diuinant de illius victoriâ, cuius nomen maiores habet numeros; quâ item Chaldæi Alphabetum diuidentes in tres decades, singulas literas planetis singulis assignant. Cui affine est illud commentum diuinandi ex literis paginæ alicuius in libro quopiam fortuitò apertæ;

quo

quo vti solitum Hadrianum Imp. Spartianus, & Claudianum Trebel. Pollio scribunt; & Socratem sic ferunt intellexisse sibi esse moriendum.

Spectat huc etiam Iudæorum recentiorum Kabbala, & Platonis Arithmeticum vaticinium, reprehensum ab Aristotele lib. v. Polit. Item Pythagoræ somnium dicam an inuentum, quod ei Plinius tribuit; quo docet ex pari vocalium numero in nominibus felicitatem, ex impari infelicitatem portendi & diuinari.

Quid quòd eò dementiæ venerit quidam C. Bassus (vt eum Philastrius nominat libro De hæresibus, vel potiùs Marcus & Colarbasus; vt Irenæus De hæres. item lib. 1. & Tertullianus De præscript. eos vocant) vt dicerent tantam Alphabeto Græco inesse vim, *vt sine istis literis veritas non poßit inueniri; imò totam plenitudinem & perfectionem veritatis in istis literis esse dispositam. propter hanc caussam enim dixisse Christum, Ego sum Alpha & Omega:* quam hæresim confutauit toto ferè libro primo Irenæus.

De vi auerruncatoriâ, multi opinati sunt eam inesse literis ac notis. Ita Conradus Wimpina cap. penultimo & vltimo lib. De superstit. scribit vsitatum esse apud Magos genus quoddam characterum peregrinorum, in quibus sunt nouem caldariæ, & nomina Principum quatuor huius mundi cardinum; feruntque eos inuentos à Germone Babylonio, Hermete Ægyptio, & Thore Græco. Fundaturque hic error, inquit Del Rio lib. 1. cap. 1 v. qu. 1. in magno illo aphorismo libri impij, qui inscribitur Arbatel in Septenâ 11. vbi traditur, quòd Deus quando rebus nomina

nomina imposuit, simul cum nominibus vires & officia quædam illis distribuit; & ita characteres habeant vim non ratione figuræ vel pronunciationis, sed ratione virtutis seu officij illius, quod Deus ad tale nomen vel characterem ordinauit. Neque ab hac opinione alienus fuit Origenes libro I. & V. contra Celsum; aliiq; medici, Qu. Serenus, Aëtius, Trallianus, Paracelsus, & Plinius lib. XXVIII. cap. II. qui docent notas & scripta quædam verba facere curandis morbis; sicut & Cabbalistæ, qui docēt literis ac syllabis quamdam esse cum sideribus cognationem; adeoq; illas habere maiorem vim, quæ rem sanctiorem significant, aut à sanctiore lingua descendunt: quorum auctoritate forsan persuasus Picus docuit in position. Magic. nomina barbara & nihil significantia, plus habere efficacitatis. Sanè sic apud Iudæos fuêre phylacteria characteribus inscripta, quibus ipsi se præseruari putabant. Apud Romanos res turpiculæ inscriptæ (præfiscini, vt dicebant) suspensæ de collis puerorum: de quibus Gellius. Apud Græcos Ephesiæ literę, quas Diogenianus scribit fuisse quasdam notulas, quibus vtentes, in omni certamine victoriâ potirentur, quarum mentio apud Athenæum lib. XII. ex Anaxilâ Poëtâ:

In consutis sytariis (id est, minutis coriis) *literas Ephesias, ferens.*

Quales fortè erant R & A, quas quidam collo appensas gerebant, apud Plinium libro XXVIII. cap. II. sub finem. Suidas scribit *eas fuisse carmina quædam obscura, quæ & Crœsus in rogo recitauit; & Olympiæ, Milesio & Ephesio certantibus, Milesium*

M

lepum luctari non potuisse, propterea quòd alter iuxta talum Ephesias literas habebat; quibus compertis & demptis, concidisse Ephesium ferunt. quo loco liber meus in margine habebat has notas, AIN. SEGEN. FVRALLES. VNGLYCK. Cælius lib. XVI. c. XIV. refert hæc verba, *Asii. Catasci. Aex. Damnameneus. Æsion. Tenebræ. lumen. Sol. ipse. verum.*

Amaterias autem notas refert D. Hieronymus cap. XVI. in Vitâ D. Hilarionis: *Erat iuuenis emporij Gazensis, qui virginem vehementer deperibat; is Memphim profectus, post annũ magicis artibus instructus rediit, & subter limen domus puellæ, tormenta quædam verborũ & portentosas quasdam figuras sculptas in æris Cyprij laminâ defodit*, & illicò amore insaniuit puella. & mox facit D. Hilarionem hęc respondere dæmoni, dicenti se ob vim harumce literarum non posse exire: *Grandis fortitudo tua qui licio & laminâ strictus teneris.* Quo loco Rosvveydus noster ex Taciti Annal. libro XI. obseruat huiusmodi notas plumbeis lamellis fuisse nonnumquam incisas, & ab Ammiano lib. XXVIII. huiusmodi inuenta vocari *artes prauas.*

Igitur vt ad hæc omnia respondeam; dico generatim, nullam omnino vim physicam arcanam inesse literis vllis aut notis, ad aliquem huiusmodi effectum producendum, vt mecum docent omnes Patres, & scholastici Doctores, D. Thomas, Gerson, &c. Antonius Del Rio, Tyræus, nostri; ipse etiam Vlpianus I. C. Leg. I. D. De extraord. cog. & Hippocrates medicus lib. De Sacro morbo, Galenus lib. VI. & X. Simplic. medicam. Langius, Valesius, Fernelius, Ferrerius, Petrus Gregor. Tolosanus, Scaliger, &c.

Talis

Talis autem eſt ratiocinatio Antonij Del Rio, lib. 1. Diſquiſ. Magic. cap. IV. qu. III. quâ ſententiam illâ confirmat: Notæ, literæ, verba, nullam habent vim, neque artificialem, neque naturalem, neque ſupernaturalem ad huiuſmodi effectus; igitur, &c. De artificiali nemo dixerit, aut etiam de ſupernaturali; non enim Deus, aut boni Angeli ad præſtigias operam ſuam locant. Naturalis nulla vis eſſe poteſt; quia verba ſcripta & notæ ſunt quid mortuum, & expers omnis energiæ, niſi forte à chartâ aut atramento vim hauriant, &c. Igitur notæ, literæ, verba, nihil faciunt ad morborum auerruncationem, amoris excitationem, vulnerum defenſionem, &c. Atque ob huiuſmodi rationes damnantur hæcce περιάμματα characteribus magicis inſignita à diuo Baſilio homiliâ in Pſalm. XLV. & meritò phylacteria hæc vocantur ab Iſidoro *Ligaturæ execrabilium remediorum*. imò irriſa fuêre olim ab ipſo Luciano in Dialogo De moribus Philoſophorum. adeoque Antoninus Caracalla, auctore Spartiano, grauiſſimis ſupplicijs eorum ſuperſtitionem compeſcere decreuit.

Quamquam περίαπτα ſeu amuleta illa quæ Catholicæ Eccleſiæ conſenſione probantur, notis aut literis inſignita, vim ſuam habent, non naturalem illam ex numero figurarum, aut lineis ipſis, aut re quapiam ſimili; ſed ſupernaturalem ex ope diuinâ. Talia autem ſunt Euangelium D. Ioannis, Dauidis Pſalmi, ſententia aliqua ſacræ Scripturæ, Agni cerei inſcripti: quorum effectus ſupernaturales ſunt, Deoque aſſignandi, ſi quando eueniunt. Quicumque autem effectus producitur

M 2 vſu

vſu aliarum chartularum, dæmonis paciſcentis artificio exiſtit. ita patuit in virgine illâ Gazenſi, quæ non vi philtri, ſed machinatione dæmonis, philtro tantùm pro ſigno vtentis, ἐρωτολη∫ία correpta eſt; neque aliter de aliis omnibus exiſtimandum eſt. Quod verò attinet ad diuinationem, quę ex nominum literis aut notis numerorum capi ſolet; ea quia nullo Dei aut Scripturę ſanctę promiſſo nititur, quia ſemper incerta, quia plerumque fallax, quia ſemper dæmoni locum aliquem tribuere videtur, anathematis pœnâ prohibita eſt, cap. Sortes. XXVI. qu. V.

Alioqui licet ſubinde exquirere rerum nomina notis inuoluta: verbi gratiâ, Antichriſti nomen quod Apoſtolus in Apocalypſi his ſiglis numerorum texit, DCLXVI. quodq; nonnulli ſe fuiſſe aſſecutos putarunt, texendo nomen ex literis eoſdem ſimul numeros continentibus, quale eſt, DICLVX. quod legere me memini in gloſſario quodam manuſcripto Heriberti noſtri Roſvveydi. Et multa ſanè de illo nomine curioſè ſcribunt Ribera noſter in Apocalypſ. Pater Alcaçar, Sanderus de Antichriſto, Feuardent. & Raimundus item de Antichriſto: nec id malè faciunt. At credere magna quædam myſteria ac vim ſingulis ineſſe numeris, vt Pythagoræi & Cabbaliſtæ tradiderunt, nę inſignis inſania eſt, helleboro purganda; de quâ eruditè multa obſeruarunt Petr. Gregorius Toloſanus lib. XV. Artis Mirabil. cap. X. Cornelius Agrippa lib. II. De occultâ philoſoph. cap. III. & X. Galatin. lib. III. contra Iudæos cap. IX. Philoſtratus De Vitâ Apollonij cap. IX. lib. III. & Cælius Rhodigin. lib. XXII. cap. VI.

Deni-

Denique non damnauerim erroris eos, qui piâ quadam consuetudinis simplicitate, libri alicuius sacri pagellam aliquam fortuitò arreptam legunt, vel dogmatis vel solatij alicuius capiendi caussâ. quod diuo Aurelio Augustino sedenti & de vitæ mutatione cogitanti vsu venit, vt diuinitus sibi dictum arbitraretur quod primâ fronte in Paulinis Epistolis sibi offerebatur. Et multos dicere frequenter audiui solitos se ex libello Thomæ à Kempis sic quærere in mœrore consolationem, neque ferè vmquam falli. Sanè Pater Ioannes Dauid è Societate nostrâ vir liberalissimi ingenij & acuti, Veridico suo Christiano extremo rotulam adiecit variis numeris illusam, alteri folio fenestrato suppactam; cuius circumuolutione, noui semper & noui numeri apparēt, nouarum, sed incertarum sententiarum (quibus totus liber refertus est) indices; vt quæ cuique sententia sorte ceciderit, eam sibi dictam esse inspiratamque existimet. Sed futura velle coniicere ex versiculis ita fortunâ oblatis, vt fecêre Heraclius Imperator apud Cedrenum, Andronicus apud Gregoram lib. VIII. damnata superstitio est, cap. Aliquanti, & cap. Si quis Clericos. XXVI. qu. V.

CAPVT XXX.

De vi obligandi quam habent literæ.

INITIO capitis superioris dixi literas moralem quamdam habere vim obligandi. Auctor mihi est Iustinianus lib. III. Instit. tit. XIV. De obligationibus: *Obligationum ex contractu, quatuor*

ſunt ſpecies: aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu. Dixi autem eſſe moralem vim. Ita enim ſcribit Paulus Ireconſ. L. XXXVIII. ff. De obligat. & action. *Non figurâ literarum, ſed oratione, quam exprimunt, obligamur; quatenus placuit, non minùs valere quod ſcripturâ quàm quod vocibus linguâ figuratis ſignificaretur.* vbi clariſſimè oſtendit, omnem illam vim ex placito eſſe hominum. Rectè autem addit, non minùs valere ſcripturæ fidem quàm vocis, quia Leg. XV. Tit. XXI. Cod. lib. IV. ſanxit Conſtantinus Imperator, *quòd eamdem vim obtinent tam fides inſtrumentorum quàm depoſitiones teſtium.* Imò lib. VIII. Cod. Tit. XXXIX. Lege XIV. *Meliùs quidem ſi per ſcripturam.*

Porrò hæc obligatio quæ ex literis oritur non eſt naturalis, ſed ciuilis, vt Modeſtinus in L. Obligamur, LI. verſu pęnult. De action. P. & §. I. De liter. obligat. habet enim ſcriptura vim obligandi tantùm ex Lege ciuili, aut ſummùm ex Iure gentium. Et optandum quidem eſſet cum Senecâ lib. III. De Benef. *Vtinam nulla ſtipulatio emptorem venditori obligaret, ne pacta conuentaq; ſignis impreſſis cuſtodirentur; fides potiùs illa ſeruaret, & æquum colens animus*, &c. *adhibentur ab vtraque parte teſtes: ille per tabulas plurium nomina interpoſitis parariis facit, ille non eſt interrogatione contentus, niſi rem manu ſuâ tenuit. O turpem humani generis & fraudis ac nequitiæ publicæ confeſſionem!* ſed ex quo cœpit eſſe,

Nuſquam tuta fides, ———

& promiſſiones ac pacta paſſim perfidiâ eludi, cœpit illud Cicer. lib. I. epiſt. XIV. ad Atticum eſſe veriſſimum: *Neruos atque artus eſſe ſapientiæ, non temerè credere.* Optimum verò Epicharmi conſilium:

lium : *Νῆφε καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν : Sobrius esto , & memento nulli fidere.*

Quia verò tam stricta ex scripto nascitur obligatio, non nisi præsenti prudentique animo ad syngraphas, cautiones & fiducias scribendas accedendum est: *Si quis enim debere se scripserit, quod sibi numeratum non est*, inquit Imperator libro III. Institut. Tit. XXII. De literarum oligat. *is de pecunia minimè numeratâ, post multum temporis, exceptionem opponere non poterit.* Atque adeò memorabile exemplum est, quo Pulcheria Augusta, prudentissima femina, fratrem suum Theodosium Imp. Iuniorem ab incautâ imprudentique syngraphorum subscribendorum consuetudine deterruit, vt de eâ refert Socrates lib. VII. cap. XXII. Theodoretus lib. V. cap. XXXVI. & Nicephorus Callistus lib. XIV. Histor. Eccles. cap. XXIII. his verbis: *Theodosius quòd naturâ apertus & simplex esset, & omnibus benignè facere cuperet, sæpè etiam literis quibus minimè oportuit, sententiâ earum non perspectâ, subscripsit. Quæ verò ei diuinitus quasi fidelis custos data erat in rebus omnibus magnifica, moderata & sapiens Pulcheria Augusta, id ipsum quoque morem absurdum coarguens, correxit. Syngrapham enim inter eum & se venditæ coniugis eius raptim compositam ei proposuit, eamq; ille scripturæ vim nesciens, confestim manus suæ annotatione confirmauit. Postridie eius diei Imperator coniugem ad se vocauit, quam Pulcheria se ei reddituram plurimùm negauit; emptionis libellum vt testem (qui accusari aut reiici non posset) prætendens. Tantâ illa prudentiâ ac festiuitate fuit. Atque illa negligentiam eius arte quadam arguens, moderatione mirâ improuidam literarum subscriptionem sic in eo emendauit.*

M 4 Hinc

Hinc etiam è contrario tanta est Legum seueritas, in eos qui aliorum scripturam cum fraude imitantur, vt apud Ægyptios ambę iis manus amputentur, teste Diodoro Siculo lib. 1. Bibliothec. cap. VI. Quod & fecisse Claudium scribit Suetonius: *Proclamante quodam, pracidendas falsario manus; carnificem statim acciri cum macherâ mensâq; laniona flagitauit*. Et vix aliquanto mitiùs consuluit Alexander Seuerus in *Tabellarium, quem, quia falsum caussæ breuem retulerat, incisis digitorum neruis deportauit*. vt Auentinus scribit lib. II. Annal. Boiorum, ex Lampridio in Alexand. Seuero.

Solitus tamen est Titus Vespasiani filius, *cum amanuensibus suis per ludum iocumq; certando, imitari chirographa quacumque vidisset, ac sæpè profiteri se maximum falsarium esse potuisse*. vt Suetonius in Tito. quemadmodum & Alexis puer, Attico à manibus, studiosissimè Attici ægrotantis manum imitabatur, ne Cicero visâ alienâ literâ, de Attici morbo posset suspicari. vt Pet. Victorius lib. XVIII. Var. cap. x. explicans illa verba lib. VII. epist. II. ad Attic. *Alexidis animum amabam, quòd tam propè accederet ad similitudinem tua litera; manum non amabam, quòd indicaret te non valere*. Sed hic astus pro ingenuo ludo habendus est, quando sine dolo malo adornatur. Alioqui vt huiusmodi fraudes tollerentur, temporibus Neronis Claudij, inquit Suetonius cap. XVII. *aduersus falsarios primùm repertum, ne tabula nisi pertusæ ac ter lino per foramina traiecto obsignarentur*. (quarum tamen aperiendarum tres occultissimas artes recēset Lucianus in Alexandro.) Et à Iustiniano Imperatore grauiter cautum, ne facilè comparationes literarum instituantur li. IV.

Titu-

Titulo xxi. De Fide instrum. Leg. xix. Quę Lex vtinā aduersus apocryphos scriptores seuerè fuisset exercita; neque aliter libri alicui attributi fuissent, nisi auditis testibus, & concepto iuramento illo Iustinianeo : non inuentus fuisset Leucius quispiam qui falsa Apostolorū Acta conscriberet, sub nomine Matthiæ, Iacobi minoris, Petri & Ioannis; non eò processissent Hexocarides & Leonides philosophi, qui eadem extruserunt, nomine Apostoli Thomæ, vt scribit Innocentius epist. III. ad Exuperium : non fuissent eâ audaciâ Manichæi, & Priscillianistæ, & Ebionitæ, auctoribus Augustino lib. De fide contra Manichæos cap. IV. Orosio epist. ad Augustinum de erroribus Priscillianistarum, Epiphan. hær. XXX. non hodieque tot impuri infamesque libelli, bonorum subinde nominibus ad fraudem personati volitarent : quorum ego auctoribus nihil imprecor grauiusquàm Valentis Imperatoris supplicium ; hoc est, vt vel calami illis inter scribendum rumpantur, aut obrigescant brachia (quod Valenti tertiùm contigisse narrant historiæ, cùm Basilium vellet scripto libello exturbare in exilium) aut certè vt ipsi, sanctâ scelerum suorum pœnitudine ducti, optent, cùm hæc scriberent, illud Neronianum : *Vtinam nescissem literas!*

CAPVT XXXI.

Varia scripturarum nomina.

ERIT hoc caput instar Campanici belluati tapetij varium & illusum; fortè eâ gratiâ etiam iucundum, iis maximè qui nihil volunt

chartariorum nominum ignorare. En ſyllabum literarum ordine digeſtum.

Acta, ſunt narrationes ſcriptæ rerum geſtarum; vnde & *Geſta* appellata. Plautus Truculento:

Quin accipias geſta tecum.

Duplicis ſunt generis: *Sacra*, & *Ciuilia*. *Sacra* ſunt Martyrum *Acta*, quæ quòd à Notariis publicis, in Prouinciis iuſſu Proconſulum adnotarentur, dicta *Publica*, & *Proconſularia*, vt Baronius Cardinalis cap. I. de Martyrolog. Rom. ex D. Auguſtino; ſicut *Præſidialia* à Præſidibus. Inſtituit ea per ſeptem Diaconos primùm conſcribi S. Clemens; mox D. Fabianus Pontifex per ſeptem item Subdiaconos: vt habet liber Pontificum Damaſi.

Ciuilia Acta fuêre, in primis *Acta Iudicialia*, quorum crebra mentio in Iure, & ὑπομνήματα dicuntur à Theophilo §. vltimo, Inſtitut. de Curat. Deinde *Proconſularia*; de quibus Apuleius libro I. Floridorum: *Proconſul moderatâ voce rarenter & ſedens loquitur, &c. Proconſulis autem tabella, ſententia eſt; quæ vtcumque recitata eſt, ita Prouinciæ inſtrumento refertur.*

Sunt & *Natalitiorum Acta*, ſed obſcurioris famæ: quam faciam auctoritatibus aliquot illuſtrem. Iuuenalis:

Tollis enim, & titulis Actorum aſpergere gaudes
Argumenta viri. ———

Seruius II. Georgicôn: *In templo Saturni reponebantur Acta, quæ ſuſceptis liberis faciebant parentes.* Huic ritui reſpondent libri quos Parochi apud Catholicos ſinguli in templis ſuis aſſeruare ſolent; inſcriptis baptizatorum nominibus & parentum.

Repa-

Repagularia Acta, ſententiæ ſunt Repagulariorum diſceptatorum, hoc eſt, commiſſariorum, qui ad fores curiæ ius dicunt, inquit Budæus in Forenſib. fol. 39.

Diurna Acta. Suetonius in Cæſare: *Inito honore primus omnium instituit, vt tam Senatus quam populi diurna acta conficerentur.* Tacitus lib. XIII. *Diurnis vrbis Actis mandare.*

Accepti & expenſi tabulæ, diurnis hiſce Actis eo erant ſimiles, quòd quotidie item ſcriberentur. ita Aſconius: *Moris erat vnumquemque domeſticam rationem ſibi totius vitæ ſuæ per dies ſingulos ſcribere, ex quâ appareret, quid quiſque de redditibus ſuis, quid de arte, fœnore, lucróve ſepoſuiſſet quoque die, & quid item ſumptus damníve feciſſet.* Erant verò eo diſſimiles, vt obſeruat Ioſephus Scaliger libro De chartâ contra Guilandinum, *quòd in aduerſâ parte ſcriberetur ratio expenſi; in auerſâ, ratio accepti; vnde vtramque paginam facere dicebatur, quando rationes accepti & expenſi congruebant; ſiue cùm aduerſa pars quadrabat auerſæ, quod item vocant paria facere, ſeu pariari: cui contrarium eſt, reliquari.*

Aduerſaria ſunt chartæ, in quas leui manu ea coniicimus, quorum veremur obliuiſci, donec ſeriò deſcribantur. Auſonius vocat *Chartas liturarias*. Fiebant enim ex chartâ deletitiâ, ſeu pagellis gypſatis, vt Scaliger contra Guilandinum: quæ deletili ſpongiâ tergebantur. De his Cicero pro Roſc. Comœd. *Quid eſt quòd negligenter ſcribantur Aduerſaria? quid eſt quòd diligenter conficimus tabulas? quâ de cauſſâ? quia hæc ſunt menſtrua, illæ æternæ; hæc ſunt deiecta* (vt Budæus, *coniecta*) *illæ in ordinem confectæ.* Dicta ſunt Aduerſaria, non quòd animum

legen-

legentibus aduertant, vt putarunt nonnulli apud Coraſſ. lib. 1. Miſcellan. Iuris, cap. XVIII. ſed quòd aduersâ etiam in parte quaſi per neglectum ſcriberentur. Veteribus enim mos fuit, ſcribendi res ſerias, vnâ tantùm in facie. vt ex illo Iuuenal. Sat. 1. colligi poteſt:

Scriptus, & in tergo nondum finitus Oreſtes.

quem verſum & morem refert Sidonius lib. VII. epiſt. ad Conſtantinum. vnde & ab eodem Poëtâ ſecundùm Cælij lectionem lib. XII. cap. XXI. vocantur *Tranſuerſa*:

——— *longi relegit tranſuerſa diei.*

quò ſpectaſſe etiam Cicero videtur ad Attic. lib. V. *Venio ad tranſuerſum illum epiſtolæ tuæ verſiculum.* & Martialis lib. IV. Epigr. LXXXVII.

Inuerſâ pueris arande chartâ.

& lib. VIII. Epigr. LXVI.

Scribit in auersâ Picens epigrammata chartâ.

Denique Theodorus Hermopolites ad L. notionem De verb. ſignif. apud Cuiacium lib. VIII. Obſeruat. ca. XV. *Λύσιν ὀπισθόγραφον*, vocat apocham ſcriptam à tergo chirographi. Scripta enim è duabus partibus, Plinius lib. III. epiſt. V. ad Marcum, vt Cælius adnotauit lib. VII. cap. XXI. vocat Commentarios Opiſthographos: quos valere etiam in teſtamentis ſcribit Vlpianus; de quo Alciatus lib. II. Diſpunction. cap. vltimo. Volaterranus quoque lib. XXXIII. ſcribit in hanc ſententiam: *Principes olim, ſicut plerique hodie Reges, ſcribebant tranſuersâ chartâ. Primus autem Iulius Cæſar, teſte Suetonio, epiſtolas in formam memorialis libelli redegit; cùm priùs Duces & Conſules tranſuersâ tantùm ſcriberent chartâ.* Notarij autem Aduerſaria ſua vocant

πρωτο-

πρωτόκολλα, hoc eſt, ſchedas primas ſeu originales, quos Itali *Baſtardellos* dicunt, vt Albericus ſcribit ad Legem contract. De fid. inſtrum. in Cod. Galli verò *Minutas*, quia minutis literis ſcribuntur; quæ quando ſeriò perſcribuntur, dicuntur in mundum redigi, hoc eſt, ſine lituris cum auctoritate ſcribi, & vocantur *Inſtrumentum ingroſſatum*, vt Petrus Gregorius Toloſ. in Syntagm. lib. XLVIII. cap. XLII. & alij in Tit. Cod. De fid. inſtrum.

Adnotatio ſeu *Annotatio.* Significat ſubinde reſcriptum, propriâ Principis manu ſubſcriptum; ſubinde breuem ſcripturam priuatim ſine teſtibus factam, quâ quis ſibi debitorem adſcribit, inquit Briſſonius De ſignif. verb.

Album fuit multiplex: *Pontificium*, de quo Cicero II. de Oratore: *Res omnes ſingulorum annorum Pontifex Maximus referebat in Album.*

Prætorium. tabula in quam reorum nomina referebantur: quales duo illi libelli erant quos Protogenes Caligulæ ſeruus clàm circumferebat; alter nomine gladij, pugionis alter inſcripti: vt Dio narrat lib. LIX. & Suetonius. vide Vlpianum libro I. ff. de Albo, & Sigon. Quamquam habebant & Prætores album, in quo edicta ſua proponebant, vt præmonerent ciues, ſcirentque quòd ius dicturi eſſent Magiſtratus. de quo Coraſſ. libro IV. Miſcellan. Iuris cap. VI.

Album Decurionum. Tit. in D. De albo ſcrib. Vlpianus L. primâ D. De albo ſcrib. Vide Coraſſium loco citato.

Album Cytharœdorum. Sueton. in Nerone, c. XXI.

Album Iudicum. apud eumdem Suetonium, Tacitum, & alios.

Album amicorum, vulgari Prouerbio iactatum.

Porrò *Album* vocatur non ſolùm tabula, verùm etiam ipſe paries dealbatus, in quo Iudicum omnium nomina ſcribebantur; ita contra Alciatum Turnebus Præfatione in Plinium, & Gregorius Toloſanus lib. XLVII. cap. XXIV. ex Suidâ, qui ait: Album eſt etiam paries gypſo illitus ad negotiorum politicorum deſcriptionem aptus. Vlpianus Leg. Si quis id quod. VII. De Iuriſd.om. P. diſtinguit item Album à chartâ & tabellâ. Græci nunc λευκώματα vocant, olim ἄλφον: vnde noſtrum Album, inquit Feſtus; vel vt Sabini, Alpum; vnde Alpes, ob niuium albedinem. Lamprid. in Alexandro Seuero *Album Iudicum* vocat Pittacium ἀντιφερνιστικῶς, opinor, quia pittacium tabella nigra eſt, pice pro cerâ oblita ad inſcribendum. *Nigrum* verò quod Iureconſulti vocant, & *Rubrum*; ſunt Leges nigro ſeu atramento ſcriptę, & earum tituli plerumque encauto rubricati.

Annales hoc differunt ab Hiſtoriâ, inquit Seruius, quòd Hiſtoria ſit temporum quæ vidimus, vel videre potuimus; dicitur enim ab ἱστορεῖν, videre: Annales autem ſunt eorum temporum quæ ætas noſtra non nouit. quæ ferè habet Gellius libro V. cap. XVIII.

Antigraphe, ſeu *Antigraphum*, eſt Reſcriptum, quod Latini exemplum, barbari Copiam appellant. Hinc qui huiuſmodi exempla aſſeruant, à Græcis ἀποδέκται καὶ ἀντιγραφεῖς, à Cicerone *cuſtodes* dicti, Oratione contra Rullum.

Apocha eſt *Acceptilatio*; hoc eſt, ſcriptura quam creditor facit ſoluenti debitori. Iureconſulti vocant *Securitatem*, barbari *Quitanciam*.

Anta-

Antapocha, de debito cautio facta creditori à debitore in præstationibus annuis. Leg. Plures. De fid. Instrum.

Arrestum, scriptum propriè quo vel persona alicuius, vel bona, ne loco moueri possint, retinentur. Spiegelius & Budæus.

Authenticum, quod cum auctoritate scriptum est. αὐθεντία enim potestas est. Petrus Gregor. libro XLVIII. cap. XIV. Authenticum Brisson. De signif. verb. quod vulgò dicimus Originale.

Auctionariæ tabulæ. apud Cicer. in Catilin. *Meo beneficio tabulæ nouæ proferuntur, sed Auctionariæ*. quæ ab eodem vocantur *libelli*, Orat. pro Quinctio: *Libellos Sext. Alphenus deiicit*. eos nempe quibus publicè affixis bona proscribebantur, & in certum diem vendenda edicebantur.

Autographum, propriâ manu scriptum. Corass. Spiegelius, Brissonius, &c.

Breuis, *Breue*, & *Breues* nominantur libelli, quibus & nomina debitorum & priuata quæque negotia annotantur. Brisson. Lazius, Spiegel. *Breuis quidam inuentus asseueratur inter chartulas confiscati*. Leg. vlt. De conu fisc. deb. lib. x. Cod. ita Lamprid. in Seuero: *Falsum breuem retulisset*. *Breue nominum conscripsit*. Vopisc. in Aurel. & Liuius libro IX. Decad. IV. *In breue coacta caussa*. *Milites suos sic sciuit, vt in cubiculo haberet breues*, &c. Lamprid. in Alexand. *Sic Breuia Apostolica* dicta, quòd olim imagine plumbeâ signarentur, nunc verò expediantur sub sigillo breuiori. Gregor. Tolos. lib. XV. cap. XLII.

Breuiarium totius Imperij, Suet. August. cap. CI. *Breuiarium* rationum Galbæ, cap. XII. *Breuiarium*

rium omnis culturæ. Plinius lib. XVIII. *Breuiariæ rationes*, apud Scæuolam, Leg. vlt. De pecul. legat. *Breuiculus*, apud Spiegel. in Comment. Prudentij, quam vocem quoque Alciatus restituit in Rubr. Cod. De sent. *ex breuiculo* (non periculo) *recitandis*.

Bulla, scriptura est in membranâ, plumbo, auro, argento, vel ære funiculis pendente, iure insignita. Rebuffus I. part. prax. benefic. Sunt enim *Bullæ* Latinis res tumidæ, quales pueris de collo suspendi solent. Vocantur autem *Plumbatores*, qui plumbeas hasce bullas membranis appendunt. Vestrius Octauianus libro I. Introductionis in R. Aul. act. cap. III.

Chirographum, cautio est propriâ manu signata & scripta. vnde prouerbium natū Ciceroni: *Agere tabellis obsignatis*, hoc est, ex fide chirographi.

Cautio autem generatim est omnis scriptura quę seu ad liberandum seu ad obligandum datur pro chirographo. Briss. lib. III. De verb. signif.

Commemoratorium, inuenitur apud Augustinum contra Crescon. lib. III. cap. XXIX. apud Optatum contra Parmen. lib. I. pro *Inuentario* quo censa erant bona Ecclesiastica. Baron. Tom. II.

Commentarius & *Commentarium*, in quo rerum capita tantùm ad iuuandam memoriam scribuntur. Budæus. ita *Diurni commentarij*, apud Suetonium in Augusto cap. LXIV. *Pontificum commentarij* apud Ciceronem De claris Oratoribus. Barbari *Registrum* vocant. Festus ait appellari solitos *Monitores*. Symmachus *Monitoria*. Fuisse & *Commentarios* in quibus notabantur *nomina captiuorum* obseruat Hothomann. qui verò hos seruabat, dicebatur

bätur Commentarienſis L. IV. Cod. De cuſtod. reor. vide præterea Budæum & Briſſon. lib. III. De ſignif. verb.

Condicta erant eadem quæ programmata publicè fixa. ita vocata, inquit Feſtus, *quòd in commune dicta ac decreta ſint.* Spartianns in Hadriano: *Laborabat vt condicta militaria diligenter agnoſceret.*

Commonitorium legitur Leg. vnic. Cod. De ſuffrag. ſignificat ſcripturam conuentionis apud Caſſiodorum lib. VII. Variarum. Pro commentario ad memoriam iuuandam accipitur ab Auguſtino epiſt. CXXIX. & CLVIII. à Vincentio item Lyrinenſi lib. Contra profan. Nou.

Diarium (interpretamentum eſt Sempronij Aſellionis, ait Gellius libro V. cap. XVIII.) idem quod ἐφήμερις.

Digeſtum nomen primùm inuentum à Saluio Iuliano, qui Ius ciuile, cùm olim confuſim traditum eſſet, tamquam in quamdam artem illud digeſſit. ita Alciatus Rubric. Cod. De edendo.

Diplomata ſunt literæ patentes, vt nunc loquimur, ait Budæus in Pand. cuiuſmodi ſunt Bullę Pontificum & Regum: ita dicta, quòd ſint chartę complicatæ & lino traiectæ. Tales erant & Codicilli, Principum ſignis notati; quibus viſis hipparchi vehicula & equos curſorios præſtabant iis qui vtebantur curſu publico. ita Lazius de Rep. Rom. & Bud. Annot. poſter. in Pandect.

Edictum, vt Halicarnaſſ. ſcribit lib. V. Romani appellabant τὴν τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων διαγραφήν. nam vt ſcirent ciues quòd Ius de quaque re Magiſtratus dicturi eſſent, edicta proponebant. ita Briſſon. lib. V. De ſignif. verb.

N *Elogium*

Elogium ſubinde ſignificat cauſſam datæ vel negatæ hereditatis, teſtamento expreſſam. Exemplum datæ eſt apud Senecam I I. Controu. *Reliquit heredem, & elogium adiecit; quia pudicam comperi.* Negatę, apud Ciceronem pro Cluent. *Elogium recitaſti*, &c. *idcircò ſe exheredaſſe*, &c. apud Quinctilianum lib. VII. cap. IV. *Si exheredatum pater à ſe filium elogio fuerit teſtatus, propterea quòd is*, &c. Subinde Elogia ſumuntur pro notoriis, ſeu indiciis criminum, quæ vulgus vocat *Informationes.* ita Tertullianus Apolog. cap. XLIV. *Tot à vobis nocentes, variis criminum elogiis recenſentur.* & Sueton. Calig. cap. XXVII. *Nullius inſpecto elogio.* ad quæ verba Turnebus lib. XVIII. cap. V. *Multis nomen hoc ſuſpecti ſermonis eſt; in cauſſâ eſt, quòd extritâ vnâ literâ* c, *pro Eclogio, Elogium dici animaduerti : Eclogium autem ab Ecloge deducitur, hodieq́ ἐκλογεῖον apud Suidam reperitur. Alij quaſi Ellogium interpretantur, deriuantes ab* ἔλλογον, *quòd titulus & teſtatio ſit commemorans vitia & virtutes.* vide ibidem Torrentium.

Ephemeris, Diarium ſeu Diurnum, vt Budęus legit illud Iuuenalis: — *relegit tranſacta diurni.* Gellius lib. V. cap. XVIII. *Cùm non per annos, ſed per dies ſingulos res geſtæ ſcribuntur, ea hiſtoria Græco vocabulo* ἐφημερὶς *dicitur*, &c. *Latinè Diarium.* vt ſuprà. Propertius:

Fortè iacent duras inter Ephemeridas.

Eulogia erant breues chartulæ eorum qui dabant militibus ſtellaturam, hoc eſt, teſſeram annonariam loco ſtipendij. Lazius lib. II. Repi. c. vlt.

Faſti & *Faſtus*, libri quibus feſtiuitatum dies, & earum cauſſæ explicantur. à Græcis ἡμερολόγιον vocantur, vt Scaliger in Feſto. De Faſtis Chriſtianorum

norum Tertullianus lib. De coronâ milit. *Habes tuos censu, tuos fastos, nihil tibi cum gaudiis sæculi.* Hosce primus scripsit non Eusebius Cęsariensis, vt contra Bed. Walfrid. & Molanum docet Cæsar Baronius Prolegom. Martyrologij sui cap. VIII. sed ignotus quispiam ante tempora D. Gregorij Magni. Romanorum Fastos elegantissimè complexus est Ouidius libris tribus: Ecclesiasticos autem totidem quidam Nouidius, sed omnino ingratiis & auersis Musis, vt memini olim arguto carmine lusisse Bernardum Bauhusium, quod nondum adspexit lucem. *Consulares Fastos* doctissimè scripserunt Michaël Beuterus Gallus, Onuphrius Panuinus, & Stephan. Pighius. olim Verrius, qui eos prope statuam suam fecit incidi; vt Sueton. lib. De claris Grammaticis.

Imbreuiatura apud Bald. ad Rubr. De fid. instrum. & Albericum ad Leg. Contract. De fid. instrum. idem est quod πρωτόκολλον.

Indigitamenta, ἱερατικὰ βιβλία. Gloss. nam quod in Festo legitur aliter, ex Paulo Diac. est, ait Scaliger.

Instrumentum, omne scriptum quod ad instruendam caussam pertinet. Spiegelius & Brissonius, & Petrus Gregor. in Syntagm.

Inuentarium, seu *Repertorium*. Leguntur in Leg. Tutor. De adm. tut. P.

Kalendarium, liber pecuniæ fœnebris. solebant enim in Kalendas fænerari. Martial. lib. VIII.

Centum explicentur paginæ Kalendarum.

Seneca in epistol. *Diuitem illum putas, quia magnus ei Kalendarij liber voluitur.* Ouid. II. de Rem. Am.

Qui puteal, Ianumq́; timent, celeresq́; Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.

Libelli ſunt, quos vulgus vocat *Requeſtas*, ſeu *Libellos ſupplices*. varia autem libellorum genera alia quærenda apud Iureconſultos.

Laterculum, liber erat continens totam officiorum ac dignitatum adminiſtrationumque ciuilium ac militarium rationem, inquit Briſſonius lib. x. Βιβλίον ἐφήμερον τῶν ἀεὶ δυοῖν παρόντες, inquit Appianus. *Maius laterculum* apud Principem, *minus* apud Quæſtorem erat. Sic verò dicitur, quòd in eo lateant arcana; vt Lazius de Repub. Vide de eodem Notas Caſauboni ad hiſtoriam Auguſtam.

Mandata libera, erant chartæ ſignatæ, quibus vices alicui mandabantur rerum cum auctoritate gerendarum. Liuius lib. VIII. Decad. IV. *Legati ab Aetolis, cum mandatis liberis ad Conſulem venerunt*.

Matrices & *Matriculæ*, quarum mentio in poſter. lib. Cod., libelli in quibus nomina militum, & eorum qui fiſco pendunt. Rhenanus in Notis Tertulliani.

Notitia, libellus in quo deſcriptio ſtatus, & totius adminiſtrationis vocatur ab Imperatoribus iunioribus, inquit Briſſonius.

Notorium, pro indicio criminis ſumit Lex VI. §. Nuntiatores. ff. ad S.C. Turpil. Leg. VII. Cod. De accuſ. Auguſtinus epiſt. CLX. ad Aprignium vocat *Notariam*. quemadmodum & Apuleius libro VII. de Aſin. & Trebell. in Claudio, quamquam Baronius Tom. II. obſeruat ab Auguſtino epiſtolâ CI. ad Marcellinum non *Notariam*, ſed *Notoriam* dici.

Pandecta, Comprehenſorius liber, quaſi omnia continens, inquit Spiegel. vnde Iuſtinianus Digeſtū vocat Pandectas, quòd in eo omnes ferè Leges.

Poliptici,

Poliptici, non sunt chirographa vel apochæ (vt malè Alciatus) inquit Cuiacius lib. IV. Obseruat. cap. XXVII. sed rationes publicæ, vt constat ex Veget. lib. XI. & Cassiod. lib. V. Variar.

Programma edictale apud Cassiodorum lib. I. in epist. Theodorici ad Pop. Rom. item libro II. epist. ad Senat. Rom. Libro autem V. epist. II. ad Stabul. vocat *Titulum*. pro eo quod nos dicimus *Edictum valuis affixum*.

Rationarium, ait Cælius lib. XII. cap. XXI. inuenias pro libro in quo vel contractuum vel gestarum rerum rationes comprehenduntur. vnde *Rationarius apparitor*, Marcellino; *Ratiocinator*, Columellæ, qui præest rationibus: *Rationales* vocantur Lampridio. *Rationarium imperij* Suetonius nominat Augusti cap. XXVIII. *Rationes imperij*, in Caligul. cap. XVI. *Rationes libitinæ*, in quas peste mortui referebantur, in Nerone. quas Scaliger in Eusebij Notis vocat *Ephemeridem libitinariam*.

Rescriptum, ait Spiegelius, videtur significare id genus quo Imperatores aut Pontifices summi consulentibus eos respondent. cuiusmodi sunt, quas vocant *Literas decretales*. idem ferè Brisson.

Sacræ literæ sunt, quæ & Codicilli dicebantur; & inclinante Imperio, *Indictiones*; nunc verò *Literæ credentiæ*. meminit earum Symmachus lib. II. Epistolar. Sidonius epistolâ ad Papianillam vocat *Codicillos*: Cassiodorus lib. V. in epist. Theodorici ad Cyprianum, *Indictiones*.

Schedæ & *Schediæ*, tabellæ quibus supputatores vtuntur ad scribendos numeros; vt mox deletili spongiâ detergi possint.

Signatura; Scriptum summi Pontificis papyra-

ceum, sine sigillo. hoc enim differt à Bullâ quæ membranacea: Pet. Gregorius lib. XVII. cap. XV. & à Diplomate, quod in chartâ signatum. ibidem.

Summarium. Auctor est Seneca in Epistolis anteà vocatum fuisse *Breuiarium*.

Syngrapha Latinè sonat *Conscriptionem*, quòd vtriusque manu conscripta vtrisque partibus tradi soleat. ita Spiegelius. Freisius verò in Verrin. I. *Syngrapha*, inquit, *tabella est in quâ perscribitur pactio, vtriusque paciscentis manu obsignata.* Syngraphæ autem tantùm in Græciâ fiebant; nam Romæ pactiones huiusmodi referebantur in Cod. accepti & expensi. Hoc porrò discrimen est inter Syngraphas & Chirographum, ait Asconius Verrin. III. quòd in Chirographis tantùm quæ gesta sunt, scribi soleant, in Syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata pecunia, aut non integrè numerata pro temporariâ voluntate hominum scribi solent, more institutoque Græcorum. Malè igitur Spiegelius & Alexand. Neapolitanus cum Budæo faciunt syngrapham vno ex latere scriptam; vt benè Tiraquellus. qui addit syngraphas tantæ fuisse auctoritatis, vt eas abnegare, summæ haberetur perfidiæ. Inde tamen natum illud in falsarios dictum apud Suidam: *Non est idem scriptura & Leucippus.*

Συνθέματα ἐπιστολιμαῖα, ait Budæus in Comment. esse notas quasdam epistolares, indices & commendatrices eorum qui eas reddebant: item diplomata quæ iis dabantur, qui cursu publico vtebantur.

Tituli, programmata, vt suprà ex Cassiodoro: dicti non à tutando, vt Varro; sed παρὰ τὸ τίειν καὶ

τιμὴ

τὴν πολλὰ, inquit Scaliger lib. I. Poëtic. cap. IX. & lib. III. cap. vltimo. differt ab Elencho, quòd hic non sit vnus titulus, sed multi.

Translatitia edicta sunt, quæ Prætores ex aliorum edictis vel integra, vel partem transferebant in sua edicta noua. Asconius Verrin. I.

CAPVT XXXII.
De Scribis, & variis eorum generibus.

SCRIBÆ *nunc dicuntur*, ait Festus, *Librarij, qui rationes publicas scribunt in tabulis*. Eorum munus vocatur *Scribatus*. Leg. Si adscribat. C. De appellat. Exercitium, *facere scriptum*. Liuius lib. IX. & Gellius lib. VI. cap. IX. *Ordo*, olim vilis apud Græcos iuxtà ac Romanos, inquit in Syntag. Petrus Tolosanus lib. XLVII. cap. XLI. & *Mercenarius*, vt appellat eum Æmilius Probus in Vitâ Eumenis; sed mox cœpit honestus haberi, vt liquet ex Cicer. Verrin. V. & Iustinian. Nouel. XV. & LXXXII. Tandem etiam adeò excreuit, vt fuerit in decurias descriptus; teste Sigonio libro II. De iure Roman. cap. IX. A variis autem Magistratibus quibus apparebant, vocati Quæstorij, Prætorij, Æditilij; imò & à rationibus suis, Ærarij, Portorij, Nauales, aiunt Franciscus Polletus libro V. De foro Roman. cap. XII. & Turnebus lib. XXX. cap. XXIV.

Scribæ verò Hebræorum, vt passim vertunt Interpretes nostri, non fuêre propriè Scribæ, sed Lectores & Doctores Legis, vt clarè demonstrant Serrarius noster & Sigonius in Repub. Hebræorum. Fuêre autem prætereà multa Scribarum

nomina quæ recenset Lazius libro II. cap. IV. De Republicâ.

Epistolares, hodie Copistæ. De quibus Iustinian. Leg. final. §. In his aut. Cod. De Temp. appell. Iidem, *Scripturarij* & *Großista Cancellorum*. Græcis γραμματεῖς. Iidem etiam *Librarij* Plinio lib. VII. de Cæsare: *Epistolas quaternas aut septenas pariter dictabat librariis. Librarioli* Ciceroni lib. IV. ad Atticum epist. IV. & Vegetius lib. II. cap. VII. inter castrensia officia ponit Librarios, qui militum rationes scribebant.

Libellorum magistri. Libellenses, qui requestas, hoc est, libellos scribunt. Brissonius. Sunt autem longè alij *libellatici*, de quibus Baronius Tomo II. Annalium. erant enim hi, qui vel per se, vel per nuntium indicabant Magistratui se abnegare Christum; in cuius rei testimonium à Magistratu libellum impetrabant: quo muniti, persecutionum pœnas euadebant; vt colligitur ex epistol. LIX. D. Cypriani ad Antonian.

Actuarij, qui acta scribebant. *Abbreuiatores*, maioris & minoris Parci; quorum primi diplomata signant; alij pecuniam pro signandis accipiunt. Octauianus Vestrius Introductione in Aulam Roman.

Rescribendarij, qui taxant Scribarum mercedem. ibidem. Sicut *Summista Apostolici*, qui decernunt quid à Secretariis oporteat registrari. Tolosanus lib. XV. Syntag. cap. XLII.

Notarij, à notis, quia verba dictantis per notas & compendia scribebant, inquit Ammonius, & Paulus De milit. testam. Modestinus, Brissonius, Spiegelius. *Antiquarios* eos appellat Ausonius epist. XVI. ad Pro-

Probum; Græci *καλλιγράφους, σημειογράφους καὶ ταχυγράφους*; Suetonius in Iul. Cæſ. cap. LV. *Actuarios:* ſicut & Trebellius Pollio & Seneca. *Singularios*, à ſingulis vocari inquiunt Scaliger li. II. cap. XIII. in Notis Auſonij, & Raderus in Martial. lib. XIV. Epigram. CCII. Horum natales feliciſſimi ſub Aſtro Virginis, ſi Dîs placet, auctore Manilio lib. IV. Aſtronom.

At quibus Erigone duxit naſcentibus æuum, &c.
Hic & ſcriptor erit velox cui litera verbum.

Ordo primùm vilis, teſte Petro Toloſano libro XLVIII. Syntagm. cap. XLII. vtpote omnium ſeruitio expoſitus. Gloſſ. in Leg. Vniuerſos. De Decurion. lib. x. Cod. adeò vt etiam Notarij munus ſuſcipiens, perderet priuilegium officij. Leg. II. de tabul. lib. x. Cod. neque liceret Eccleſiaſtico exercere munus Tabellionatus laici. cap. Sicut ne Clerici. cap. Offic. de hered. in. 6. Alioqui Notarij Eccleſiaſtici & Apoſtolici ſemper fuêre in honore; ſicut etiam pòſt ipſi Notarij laici. Sunt enim in Romanâ Curiâ Protonotarij ſeptem, ita dicti, vt à laicis Notariis diſtinguantur, qui originem habent à Notariis illis primis, qui Acta Martyrum excipiebant. De quibus initio capitis præcedentis. Ciuilium verò Notariorum hæc ſunt genera à Lazio numerata li. II. Reip. Rom. cap. IV.

Princeps Notariorum apud Ammianum lib. XXV. & Lampridium in Alexandro: *Primicerius Notariorum* apud Marianum in Cod. Præfecturæ. is erat qui nunc vocatur Cancellarius, & olim *Princeps laterculi*, Leg. In agr. §. de acquir. Iur. do.

Tribuni Notariorum, qui nunc Secretarij. de illis

mentio apud Symmachum epist. ad Arcadium Imperatorem, Marcellin. libro XVII. & Cassiodorum lib. VII. qui appellat *Tribunum chartariorum*.

Notarij militantes, qui nunc Secretarij castrenses nominantur apud Ammianum libro XXIX. & XXX. à Vegetio dicti *Librarij militarium rationum*, libro II. cap. VII.

Notarij decurionum, apud Sueton. in Claud. qui *Censuales* apud Capitolin. in Gordiano.

Notarij Secretorum, apud Vopisc. in Aureliano.

Notarij Principum, Leg. vnicâ. Cod. De mand. Princip. *& soli dicuntur habere dignitatem*: nam ceteri nuncupantur *Serui publici*. Leg. II. Re. pupil. sal. form. ita Spiegelius.

Hoc verò Lazium fugit, quòd *Notarij frumenti constituebantur in frumenti distributionibus*. Pollux libro VIII. cap. IX.

Logographi, hodie Taxatores, qui scribebant in lib. rationum.

Mediogrammatêi, quos Scribæ consulebant, hodie Correctores, à Græcis Diastolæ, quasi Interpunctores.

Symbolographi, nunc Registratores; qui ordinem Cancellorum tenent.

Subadiuuæ, Græcis ἀντίγραφοι, nunc Contrarotularij, qui ex opposito ad maiorem fidem acta transcribunt.

Boëthi, qui aliis in scribendo assistunt; vnde fortè Seuerino Boëthio nomen. quæ quinque postrema nomina sunt in Leg. final. Tit. De Tabel. scrin. & logogr. lib. X. Cod. Titul. LXIX.

Formularij, qui formam scripti concipiebant; iidem.

Pararij,

Pararij apud Senecam II. & III. De Benef. vt interpretatur Gruterus. quamuis Ræuardus libro III. Variar. cap. I. Pararios vocat *Obsignatores*; de quibus Cicero pro Cluentio.

Chartulani, in Codice Præfecturarum. *Chartularij*, apud Iustinian. & Paul. lib. XVIII.

Exceptores. Scribæ priuilegiorum.

Prochiri & Mesoprochiri. Amanuenses ita vocantur à Suetonio. Prius nomen habetur libro XII. Cod. Leg. Iubem.

Hypomnematographi. Instituti primùm ab Augusto, post Ægyptum redactam in prouinciam. Strabo. Iidem sunt qui Commentarienses. Hypomnema enim est Commentarius. Cic. lib. XV. epist. CCLXV. *Multum mihi eripitur operæ in scribendis hypomnematis*.

Regerendarios Marianus nominat, pro Notariis seu Singulariis.

Scripturarij, inquit Nonius cap. I. quos nunc Tabularios dicimus, qui nomina omnia vrbium & prouinciarum complectebantur.

Scriptores, qui dictaturam minutam in formâ literarum conscribunt. Notarij enim numquam, nisi minuto charactere scribebant, vt obseruat Ianus Mellerus Palmerius in Spicilegiis: *Veteres omnes*, inquit, *maiusculis literis totos perscribebant libros*; *minusculas Notariis relinquebant*, *quarum vsum Papyrianus non nisi occupatis & negotiosis indulgebat*. Maiusculæ autem erant, quas cum Petronio vocamus *quadratas*, vel *vnciales*, vt diuus Hieronymus in Præfat. ad Iob; vel *Apices*, vt Sidonius, notante I. Baptistâ Pio.

Præter hæc de Scribis scripta, remitto ad ea quæ

quæ Læuinus Torrentius ſcripſit accuratè de ordine ſcribendi libro I. Comment. Horat. Satyr. v. verſ. LXVI.

CAPVT XXXIII.

De rarioribus quibuſdam inſcriptionibus.

COMMVNES rerum ferè obuiarum inſcriptiones negotioſo labore nonnulli diligenter obſeruarunt; inter quos inſignis opera eſt Raimundi Fuggeri, Gruteri, & illorum qui in Batauiâ nuper Inſcriptiones cum Auctario Lipſij ediderunt: Nathanis item Chythræi, & Franciſci Svvertij, qui ambo ſcripſêre Delicias; hic, orbis, ille variorum in Europâ Itinerum: hoc eſt, Inſcriptiones ſepulchrorum in templis, Nidorum in Bibliothecis, Imaginum in compitis, Cipporum in triuiis, Fontium, Hortorum, &c.

Nolo hoc loco ſemel appoſitas delicias iterùm inferre. Illud vnum propoſui, ſecretiores quaſdam & non obuias inſcriptiones protrudere. Quę an caput cœnæ inter delicias illas eſſe poſſint, an bellaria, nihil laboro; imò nec pro deliciis vendo, ſed propono Lectori vt emat, aut contemnat.

Igitur domorum ianuis olim inſcribi ſolitum, *Caue canem.* Lambinus in Moſtell. Plautin. obſeruat. Imò & canem appingi ſolere, auctores ſunt Varro apud Nonium, voce Prębitio; & Petronius, cuius poſtremi hæc verba: *Non longè ab oſtiarij cellâ canis ingens catenâ vinctus in pariete erat pictus; ſuperq́; quadratâ literâ ſcriptum, Caue canem.*

Scaliger in Feſto, notat, ianuis ſolere etiam inſcribi, *Arſe verſe,* ad auerruncandum incendium.

Viuis

Viuis arboribus amantes inſcribebant. Virgilius Eclogâ x.

Certum eſt in ſiluis inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneriſq́; meos inſcribere amores
Arboribus: creſcent illæ, creſcetis amores.

Ouidius Oenone:

Et quantum trunci, tantum mea nomina creſcent;
Creſcite, & in titulos ſurgite ritè meos.

Vide Pontanum noſtrum in Ouidium. Noſtrum item De la Cerda in Virgilium, & Meurſium in Theocritum.

Pomo & florum foliis fuiſſe quædam inſcripta diximus ſuprà, vbi de materiâ in quâ.

Amicarum ianuis proci inſcribebant earum laudes. Plaut. Mercat.

Impleantur meæ fores elogiorum carbonibus.

Ariſtophan. de Pyrilampe formoſiſſimo in Veſpis:

Καὶ νὴ Δί' ἄν ἴδῃ γέ που γεγραμμένον,
Τὸν Πυριλάμπους ἐν θύρᾳ δῆμον καλόν:
Si fortè ſcripta vidit ad quaſdam fores
Hæc verba: Bellus Pyrilampis vicus eſt.

Formoſorum tumulis, quòd à diis rapi crederentur: *Sol me rapuit*. Vide Meurſium De funeribus.

Tricliniorum & diætarum foribus, S litera inſcripta; ad imperandum ſilentium maledicentiæ in abſentes. Pierius lib. XXXVI. Hieroglyph. Ita diuus Auguſtinus intra triclinium fertur menſę ſuę habuiſſe verſus duos adſcriptos, ad compeſcendos calumniatores.

Ciborum nomina in tabellâ ſcripta Regi menſæ dabantur à coquo. Lipſius lib. III. Antiquar. lection. cap. 1. ex Athenæo. Cibi autem ipſi ſubinde

inde literarum etiam ordine seruato inferebantur, ita vt omnia eiusdem missus fercula eâdem initiali literâ inchoarentur. Spartianus id narrat in Antonino Getâ, qui simul pro vno missu inferri iubebat perdices, porcellos, pullos, phasianos, pernas; alio missu, ficedulas, ficus, farta.

Pocula, scyphos, cultros, cochlearia, & lances subinde reperio literis notata.

De *poculis*, Athenæus lib. XI. apud quem Eubulus in Neottide: *Μισῶ κάκιστον γραμματικὸν ἔκπωμα: Peßimum odi literatum poculum.* Talia erant, inquit Cælius lib. VIII. cap. I. illud apud Athenæum, in cuius ambitu scriptum, *Διὸς σωτῆρος*, & quod Capuæ fuisse legimus Dianæ sacrum ex Homeri carminibus concinnatum; qualia multa habuisse Neronem refert Suetonius: *Vltimis suis rebus scyphos gratißimi vsus, quos Homericos ab cælaturâ carminum Homeri vocabat, solo illisit.*

Scutellæ inscriptæ apud Petronium: *Tegebant asellum duæ lances, in quarum marginibus nomen Trimalcionis inscriptum erat, & argenti pondus.*

De *cultro literato* Plautus Rud. Scen. Seriò.

Ensiculus est aureolus literatus. ———

In eo ensiculo literarum quid est? &c.

Cochlearia inscripta apud Lampridium in Heliogabalo: *Sortes sanè conuiuales scriptas in cochlearibus habuit tales: vnus exhiberet decem camélos, alius decem muscas.*

Lagenæ scriptis pittaciis signari solitæ; & multa sunt eius rei indicia. Horatius lib II. epist. II. Petronius: *Statim allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter gypsatæ, quarum in ceruicibus pittacia erant affixa cum*

cum hoc titulo, *Falernum Opimianum annorum centum*. Plautus Pænulo Scen. Satis.

Ibi tu videas literatas fictiles epistolas
Pice signatas, nomina insunt cubitum longis literis.

Erant autem hæc nomina Consulum sub quibus diffusa vina fuerant, vt patet ex Horat. Epod. Od. XIII. lib. III. carm. Odâ XXI. & XXVIII. & multis locis Martialis.

Merces, etiam scriptis tabulis (quas Scaliger libro III. Poëtic. cap. vltimo Titulos vocat) venum prostabant. Ita in postibus Bibliopolarum scripta erant nomina eorum quorum vendebant libros. Martial. lib. I. Epigr. CXVIII.

Contra Cæsaris est forum taberna
Scriptis postibus hinc & inde totis,
Omnes vt citò perlegas Poëtas.

& pisces quidem adscripto in tabulis pretio venibant, teste Athen. lib. VI. apud quem ita Alexis in Lebete de Aristonico Legislatore:

Nunc autem legem quamdam edixit nouam
Auream, ne sedentes vendant piscarij,
Sed recti stent perpetuò.
Deinde vt appensis tabulis pretium scribant in posterum,
Quo citiùs mercaturi reuertantur domum.

Est apud Senecam lib. X. cap. VI. Titul. controuersiæ de inscriptis mercibus.

Alias item merces, sed quas emisse statim pœnitet. *Pudorem*, inquam, *muliercularum venalem prostitisse in fornicibus, titulo pudoris ac libidinis pretio tabulis inscripto*, inuenio apud complures. Seneca Controu. I. *Meretrix vocata es, in communi loco stetisti; superpositus est cella tua titulus.* Ibidem: *Nomen tuum* pepen-

pependit in fronte, pretia ſtupri accepiſti. Petronius: *Video quoſdam inter titulos meretricéſque ſpatiantes.* Martialis:

Intraſti quoties inſcripta limina cellæ.

De quo ritu plura vide apud Briſſonium de Iure connubiorum: Caſell. Durantium, lib. I. cap. II. Variar. & X. Douſam Præcidan. lib. I. cap. IV. ad Petronij Satyricon.

Serui venumdabantur appenſis collo titulis. Propertius:

Et quorum titulus per barbara colla pependit,
Cælati medio cùm ſaliêre foro.

Erat autem in titulis ſcriptum, quemadmodum Gellius refert ex verbis edicti Ædilitij: *Quid morbi vitiiq; cuique ſiet. Quis fugitiuus, erróve ſiet, noxáve ſolutus non ſiet.* Id quod Vlpianus confirmat Leg. I. Digeſt. De Ædil. edict. his verbis: *Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores quid morbi vitiiq; cuiq; ſiet.*

Dum agebantur Comœdiæ aut Tragœdiæ, *Auctoris* nomen in tabulâ ſcriptum proponebatur, vt Scaliger lib. I. cap. IX. notat de Poëtic. quemadmodum Romę nomina ſingularum populi Curiarum in foro deſcripta titulis figebantur, quando Curiæ dies ſuos feſtos agitabant. Ouid. II. Faſtor. De feſto ſtultorum:

Inq; foro multâ circumpendente tabellâ.
Signatur certâ Curia quaq; notâ.
Stultaq; pars populi, quæ ſit ſua curia, neſcit:
Sed facit extremâ ſacra relicta die.

De *reorum tabellis* apud Suetonium in Caligulâ cap. XXXII. in Domit. cap. X. apud Dionem libro LIX. apud Euſeb. lib. V. cap. I. ex epiſt. Martyrum

tyrum Lugdunensium, vbi hæc verba: *Cùm vndique per Amphitheatrum circumduceretur, tabulâ (in quâ Latinis literis hæc inerat inscripto,* HIC EST ATTALVS CHRISTIANVS*) illum præcedente.* Attigit de hoc more pauca Petrus Faber Semestr. libro II. cap. VIII. qui ait Christo morienti fuisse titulum superpositum ex eodem more. De quo titulo vide Gretserum nostrum Commentariis doctissimis de Cruce.

Res amissæ scriptis & affixis vndique programmatis quærebantur expresso nomine amissoris. vide cap. XXII. in Mantissâ Ioannis Wauvverij,

Hermæ & *cippi* in compitis ad vias monstrandas inscripti. ita adnotauit Torrentius libro I. Satyrâ VIII. Horat. §. XII. & Budæus agens de Cippo. Firmatur testimonio Martialis libro I. Epigram. XIII.

Rura nemusq; sacrum, dilectaq; iugera Musis,
Signat vicinâ quartus ab vrbe lapis.

Fertur primus huius inuenti auctor C. Gracchus, auctore Plutarcho. Vide Raderum nostrum loco dicto Martialis, qui ait, ab hisce inscriptionibus milliaria Græcis dicta esse σημεῖα.

Naues inscriptæ, & locus inscriptionis dictus πτυχὶς καὶ ὀφθαλμὸς apud Pollucem & Athenæum libro quinto.

Picturis olim, dum colores nondum habebant, nomina pictarum rerum adscripta, narrat Plinius lib. xxxv. cap. III. Vocabantur autem hæ picturæ Sublestæ, hoc est lineatæ, à listâ, quod γραμμὴ, & μονόγραμμοι, inquit Scalig. in Copâ.

Tropæis inscripta cæsorum nomina. Plutarchus De fortun. Roman. agens de Syllâ: Tacit. lib. II.

Dionysius & Plinius; Seruius item in illud Virgilij libro xi.

——— *inimicaq́; nomina figi.*

Vexillis inscripta Ducum nomina. Sueton. Vespas. cap. vi. *Nomenq́; eius vexillis omnibus sine morâ inscripserunt*. Vide Lips. De milit.

Denique vt facetâ narratione finiam hoc caput; Traianus Imperator, muris, & cippis, & ædificiis ferè omnibus nomen suum inscribi iubebat; vnde insigni ioco appellatus est *Herba parietaria*. Dignus sanè, cuius nomen ob insignem suam sæuitiam in Christianos è cippis omnibus expungeretur, aut luto tegeretur, quemadmodum Domitiano factum esse ad Traianum ipsum scripsit Plinius in Panegyri suâ, ritu in Tyrannos olim obseruato. De quo vide Ioan. Castalionem Variar. cap. xx.

CAPVT XXXIV.

De inuentione Typographiæ.

QVIA de scripturâ nata est Typographia, ex re esse duxi de eâ hoc loco agere. Est enim Typographia scriptura quædam inuersa, quæ literas ordine contrario exprimit atque ipsæ literæ compositæ sunt. Hanc non iniuriâ Cardanus lib. xvii. De Artibus, vocauit Artem nulli nec vtilitate, nec dignitate, nec subtilitate secundam. Sed iniuriarum agere possem cum Henrico Salmuth, interprete Pancirolli, qui quòd Germanos, gentem suam, maximi subtilissimique inuenti laude ornare vellet, nimis indignè tulit

tulit à nostro Ioan. Petro Maffeio eam lauream Sinensibus vindicari lib. vi. Histor. Indicarum; quando tamen cum Maffeio sentiunt (quos ipsemet Salmuth testes laudat) Garzias ab Horto, Ioannes Gonzaluus Mendoza, Iouius: addam ego, Petrus Gregorius Tolosas lib. xv. De Repub. cap. iii. & Nicolaus noster Trigaultius, qui recèns è Sinâ in Europam rediit; exque ipsis Sinensium Annalibus, quos ipse se excussisse diligenter affirmat, ita de typis scripsit lib. i. cap. iv. *Typographia apud Sinas antiquior est aliquanto quàm apud Europaos: nam à quinque retrò sæculis certum est ab iis vsu receptam: neque desunt qui asserunt, priùs eâ Sinas fuisse vsos, quàm in hanc mortalitatem immortalis sese Deus abiecisset.* Quam verò diuersa sit, quantoque facilior illorum quàm nostra imprimendi ratio, ibi qui volet, legat. Pro certo igitur & explorato hoc habendum est. An autem à Sinensibus ad Germanos hæc ars delata sit; an fortè (quod fieri potuit) apud Germanos diuinâ quadam ingeniorum similitudine denuò inuenta sit, disputent Germani & Sinenses, ne mihi nimiùm succenseat Salmuthius, qui pro se adfert Polydorum, Guilandinum, Cassanæum, Ramum, & Beroaldum. Certè Iunius in Batauiâ suâ vindicat Harlemiensibus primam typorum inuentionem: ita omnes mirantur & exosculantur eam artem, vt singuli velint eam suam fuisse filiam.

Porrò quomodo hoc artificium exercendum sit, accuratissimè scripsit Christophorus Milæus libro ii. Histor. vniuers. rerum, quò remitto Lectorem.

CAPVT XXXV.

De ornatu librorum.

LITERARVM typorumque nitor fecit libros maiori esse in pretio; paulatimque varius iis cultus adhibitus est.

Primùm libri omnes compingebantur in volumen; hoc est, folia omnia vno ex latere intra bacillos duos complanatos consuebantur traiecto filo, ac tum circum bacillos voluebantur instar fasciarum. Volumen enim à voluendo dictum, scribit Isidorus lib. VI. cap. XIII. sicut pagina à literis quæ in chartâ panguntur aut cerâ. id quod etiam Horatius insinuat epist. XX. lib. I.

——— & scis
In breue te cogi. ———

& Martialis lib. XI.

Vadas, sed redeas ineuolutus.

Imò volumina Græci cylindros eâ re vocarunt, vt patet in Epicuro Laërtij.

Mox bacilli illi non è ligno, sed è cornu polito fieri cœpti, vnde cornua vocati à Martiali libro XI. Epigr. CVIII.

Explicitum nobis vsque ad sua cornua librum.

De iisdem lib. V. Epigram. VI.

Nigris pagina creuit vmbilicis.

Communiter enim dicti vmbilici, quòd in medio essent ipsius voluminis circumuoluti, instar vmbilici, qui medius est in corporibus; cuius etiam formam referebant, præcipuè quando ad ornatum iis vtrimque affigebantur bullæ quædam, seu poma cornea aut eburnea foris extra volu-

voluminis oras prominentia; vt Pierius obseruauit libro XXXIV. & Porphyrio in Notis Horatij. Hinc Martialis lib. I. Epigr. LXVII.

Nec vmbilicis cultus, &c.

Lib. III. Epigram. II.

Pictis luxurieris vmbilicis.

Lib. VIII. Epigram. LXI.

Nec vmbilicis quòd decorus & cedro.

quamquam vmbilicus subinde pro libri fine acceptus est Martiali & Horatio, vt Raderus notat.

Tum chartæ ad libros faciendos cœperunt magis quoque expoliri. A Fannio Romæ primùm malleari charta cœpit, vt Plinius scribit lib. XIII. capite XI.

Deinde etiam pumicibus læuigari, ne scabrities manum scribentis aut legentis oculum offenderet: vnde Martialis libro VIII. Epigrammat. LXXII. ad librum suum:

——— asperoq;
Morsu pumicis aridi politus.

quod ferè Catullo descripsit lib. I. carm. I.

Arido modò pumice expolitum.

item Horatius:

Scilicet vt prostes Sosiorum pumice mundus.

& lib. I. Epigr. LXVII. Martialis.

Sed pumicatâ fronte si nondum est quisquam,
Nec vmbilicis cultus atque membranâ.

vbi indicat non solùm chartam, sed & librorum inuolucra membranacea, quæ frontes sunt, pumicibus fuisse læuigata. quod & Ouidius innuit:

Nec fragili geminæ poliantur pumice frontes,
Hirsutus sparsis vt videare comis.

Nec titulus, minio nec cedro charta notetur,
Candida nec nigrâ cornua fronte gerat.

Et Catullus lib. I. ad Varum:

Noui vmbilici, lora rubra, membrana
Directa plumbo, & pumice omnia æquata.

Ergo membranæ fuêre voluminum tectoria, & quidem diuersicolores: rubra, vt iam ex Catullo; nigra, vt ex Ouidio; lutea, vt Tibullus:

Lutea sed niueum inuoluat membrana libellum.

Purpurea, vt Statius lib. IV. Siluar.

Noster purpureus nouusq; chartâ
Et binis decoratus vmbilicis
Liber, &c.

Ouidius lib. I. Trist. Eleg. I.

Nec te purpureo velent vaccinia succo.

D. Hieronymus in Prologo Iob: *Habeant qui volunt veteres libros membranis purpureis, auro argentóque descriptos, vel vncialibus, vt aiunt, literis onera magis exarata quàm codices.*

. Postquam verò libri desiêre esse volumina, cœperunt frontes è tabellis, purpurâ, auro argentoque tectis, ac solidis componi. Caussam dat Martialis lib. XIV. Epigr. LXXXIV.

Ne toga barbatos faciat vel pænula libros,
Hæc abies chartis tempora longa dabit.

De colore verò lib. III. Epigr. II.

Et te purpura delicata velet.

Lib. VIII. Epigr. LXXII.

Nondum murice cultus. ———

Lib. V. Epigr. VI.

Quæ cedro decorata purpuraq;
Nigris pagina creuit vmbilicis, &c.

Vltra

Vltrò purpureum petet libellum.

Tum folia etiam accisa, vt æquales essent chartarum oræ. quod primùm in Siciliâ factum Isidorus scribit libro VI. Etymolog.

Porrò quod de cedro ab Ouidio dicitur, ita se habet. Cedria, seu oleum è cedro arbore expressum, vt Cassius Hemina docet apud Plinium libro XIII. cap. XIII. chartis illitum, tineas ab iis arcet. vnde apud Horatium:

——— Speramus carmina fingi
Posse linenda cedro.

Martialis lib. III. Epigram. II.

Cedro nunc licet ambules perunctus.

Ausonius ad libellum suum:

Huius in arbitrio est seu te iuuenescere cedro,
Seu iubeat duris vermibus esse cibum.

De literis autem aureis, argenteis, muriceis iam sæpiùs dictum est, quibus libri scribebantur. Illud pro clausulâ appono, quod libris extremis & summis appingi solitum scribit ex Ausonio Turnebus lib. XXII. cap. X. Veteres, inquit, vt in calce librorum coronidem appingebant; ita, suspicor, in fronte lunulam ad ornatum designabant. Huius suspicionis nobis causam Ausonius præbet Epigr. XXVI. De Professor. Burdegalens.

Quos legis à primâ deductos menide libri,
Doctores patriæ scito fuisse meæ.

Menis autem lunula est, quæ corniculata sit; idcircò & cornua, ea ornamenta Latini vocauêre. Hîc libri mei erit coronis, ne quis mihi Callimachus dicat: *Magnum librum, magnum esse malum.*

SYLLABVS CAPITVM.

CAPVT I.

SCRIBO, *vel eſſe originarium verbum, vel à* γράφω, (γράφω *autem non à Cymbrico* Graff) *vel ab Hebræo* כָּתַב. *Quid ſata ſcribere? dicam, libertatem, tutorem, heredem ſcribere? Scribere pro pingere, geſtibus loqui, & arare. Ager ſcripturarius quid? Patres conſcripti, vnde? Quid ſubſcribere, præſcribere, conſcribere, Pingere, arare, effodere, ſulcare, illudere, illinere, ducere, lineare, pro* ſcribere. *Contraria ſunt; liturare, liturâ coërcere, delere, ſtylum vertere, abolere rubricis, cancellare, inducere, expungere, diſpungere, ſpongiâ effingere, in ſpongiam incumbere. vbi illuſtratus vetus mos vtendi ſpongiâ.*

CAP. II.

Vocari Othioth Hebræis, id eſt, ſigna; Græcis σημεῖα, σήματα, τύπις, χαρακτῆρες, χαράγματα, *id eſt, ſigna, & formas, & ſculpturas: quia viſus obiectum ſunt. Latinè vocatas literas, quaſi lineaturas, à lineis: ſicut Græcè* γράμματα, *non à lituris, non à Cymbrico* let-ter-em, *non ab iterato legentium itinere quaſi legitera. Scribendum, litera, ſimplici* t, *non littera. Vnde litera dicta elementa?*

CAP.

aut

aut chartæ. Penna auium recentior. Penicillus pictorum & Sinensium est calamus. Styli simul & atramenti vicem obeunt, carbo, creta, rubrica, plumbum.

CAP. X.

De latere ac lapide quæ prima materia. De foliis arborum; palmæ, maluæ, oleæ. Scriptum in pomo, in fungo, in corio, in frondibus florum, in libris seu tunicis corticeis arborum, in corticibus viuis. In ligneis tabellis quæ dictæ codices & codicilli à caudice, quando. In linteis voluminibus; in plumbeis, non voluminibus, sed tabellis. Quid scheda? Vnde dicti pugillares? qui pugillares cerei, citrei, eburnei, membranei? duplices seu δίπτυχα? triplices seu τρίπτυχα? quincuplices πεντάπτυχα? Quando scriptum in ære, argento? Quando inuentæ membranæ? vnde sic dictæ? vnde appellatæ pergamenum? De multicoloribus membranis; de intestinis in quibus scriptum. Scriptum in puluere, in terrâ, in aquâ, in vino, in humanâ cute, & corde; in omni denique materiâ.

CAP. XI.

Charta & chartus: dicta non à Chartâ vrbe Tyri; non quòd carptim papyro decerpatur; sed à χαίρειν, quod epistolis præscribi solitum, vnde Salutatrix charta, Martiali. Quæ charta noua & deletitia Vlpiano? quid palimpsestus? Chartæ vsus diu ante Alexandri tempora. Chartarum varia nomina ex quinque capitibus orta: locis, auctoribus, materiâ, formâ & officio. Elegantes denique aliquot metaphoræ in rem scriptoriam comportatæ à variis auctoribus.

CAP.

rimæ per notas ſcribendi artes, eæq; olim vulgares. Cauſæ ob quas inuentæ Notæ, quatuor: ſecretum, diſtinctio, breuitas, celeritas ſcriptionis; hæc poſtrema quanta, quàm velox. Notas inuentas eſſe, non à Mecænate, Aquilâ liberto, Cicerone, Tirone liberto, Ennio, Phylargyro, aut Perſannio, ſed ab Hebræis circa tẽpora Danielis Prophetæ.

CAP. XIX.

Quæ alia Notarum genera? ac primò, de ſeruilibus. 143

De Notis, inſignibus nobilitatis apud varias gentes; cur ſtigmata dicta notæ Threïciæ, puncta, ſigna focorum aut fugarum? Serui στιγματίαι, στιγῶνες, *varij attagenes, Iſtriani, notis compuncti, inſcripti, calati, literati, encauſti. Seruiles notæ, partem literæ ſingulæ, partem ſigla. Crimen, reis nonnumquam inſcriptum, per manus & totum vultum: ſæpiùs tamen non perſcriptum, ſed ſingulis tantùm, aut binis literis expreſſum. Ita* K *inuſtum Kalumniatoribus,* D *delatoribus, &* T *furibus,* M *homicidis apud Anglos, ritu à Syris mutuato. Vultum inſcribi vetuit Conſtantinus; denuò iuſſit Theophilus Iconoclaſta. Militibus & ſacrificulis inuſtæ etiam notæ & puncta. Stylus vſtorius,* καυτὴρ καὶ καυτήριον. *In ſulcos cauſticos atramentum infuſum. Per tranſennam dictum de Cauſtice ſeu picturâ vſtoriâ cerarum apud veteres.*

CAP. XX.

De notis pecudum. 148

Quid ſignare? Signum ingenuum apud Auſonium. Equi σαμφόραι, *non à literâ* Σ *inuſtâ, ſed ab epiſemo* ϡ Σάν Πι. Κοππατίαι, *ab inuſto Kophe ſeu Koppa, non à* Κάππα. *Ferrum vſtorium* χρυσίππιον *vel* ἱππους χὸς, *vel* χαρακτήρ. *Quid* ἀστράγισος.

CAP.

CAP. XXI.

CAP. XXII.

CAP. XXIII.

CAP. XXIV.

CAP. XXV.

APPROBATIO SVPERIORVM.

CAROLVS SCRIBANI Præpositus Prouincialis Societatis IESV per Flandro-Belgiam. Cùm opus De primâ ſcribendi origine, eiuſque vniuerſâ antiquitate à P. Hermanno Hugone Societatis IESV Sacerdote conſcriptum, deſignati eiuſdem Societatis Patres legerint, probarintque; poteſtate ab admodum R^do^ Patre noſtro Generali MVTIO VITELLESCO ad hoc mihi factâ, vt typis excudatur, permitto. In quorum fidem has literas manu meâ ſubſcriptas, officij mei ſigillo muniui. Antuerpiæ, XXVII. Iulij, anno Domini M. DC. XVI.

Carolus Scribani.

APPROBATIO CENSORIS.

LIBRI hi De origine ſcribendi & totâ literariæ rei antiquitate, R. P. Hermanni Hugonis è Societate IESV induſtriâ & accuratâ diſquiſitione compoſiti, digni ſunt qui in literatorum omnium manibus verſentur. Datum Antuerpiæ, XXVII. Iulij, anno Domini M. DC. XVI.

Egbertus Spitholdius Plebanus Antuerpienſis.

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTI & ISABELLÆ CLARÆ EVGENIÆ, Archiducum Austriæ, Ducum Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimorum Belgicæ Principum Priuilegio cautum est: ne quis Librum, cui titulus est, *De primâ scribendi origine, & vniuersâ rei literariæ antiquitate, ad Reuerendum Patrem* CAROLVM SCRIBANI *Societatis* IESV *Præpositum Prouincialem in Prouincia Flandro-Belgica, scribebat Hermannus Hugo eiusdem Societatis* IESV; præter Balthasaris & Ioannis Moretorum fratrum voluntatem intra sexennium excudat, aut alibi excusum in Inferioris Germaniæ ditiones venalem importet. Qui secùs faxit, confiscatione librorum, & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet in literis datis Bruxellæ, XVI. Augusti, M. DC. XVI.

Signat.

I. Cools.

LABORE. ET. CONSTANTIA.

